

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ESKİ HARFLİ ÇOCUK DERGİLERİNDE
BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİ
(MUSAVVER ÇOCUK POSTASI VE SEVİMLİ MECMUA)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşegül KUTLUCA

Bilim ve Teknoloji Tarihi Anabilim Dalı

Bilim ve Teknoloji Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan KARATAŞ

ARALIK 2023

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ESKİ HARFLİ ÇOCUK DERGİLERİNDE
BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİ
(MUSAVVER ÇOCUK POSTASI VE SEVİMLİ MECMUA)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ayşegül KUTLUCA
(422201061)**

**Bilim ve Teknoloji Tarihi Anabilim Dalı
Bilim ve Teknoloji Tarihi Programı**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan KARATAŞ

ARALIK 2023

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

**THE HISTORY OF SCIENCE AND SCIENCE CONTENT
IN CHILDREN JOURNALS PUBLISHED WITH OLD LETTERS
(MUSAVVER COCUK POSTASI VE SEVIMLI MECMUA)**

M.Sc. THESIS

**Ayşegül KUTLUCA
(422201061)**

**Department of Humanities and Social Sciences
History of Science and Technology Programme**

Thesis Advisor: Doc. Dr. Hasan KARATAŞ

DECEMBER 2023

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 422201061 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşegül KUTLUCA, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “ESKİ HARFLİ ÇOCUK DERGİLERİNDE BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİ (MUSAVVER ÇOCUK POSTASI VE SEVİMLİ MECMUA)” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Hasan KARATAŞ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Aytekin ÇÖKELEZ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan UMUT
Boğaziçi Üniversitesi

Teslim Tarihi : **20 Kasım 2023**

Savunma Tarihi : **14 Aralık 2023**

ÖNSÖZ

Çalışmamda Osmanlı devletinde yayımlanan eski harfli çocuk dergilerinde yer alan bilim tarihi ve bilimsel öğelerin *Musavver Çocuk Postası* ve *Sevimli Mecmua* dergileri özelinde değerlendirilmesine yer verilecektir.

İlk olarak bu çalışmada desteklerini ve ilgisini esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Hasan Karataş olmak üzere, araştırmalarım sırasında bana yol gösteren değerli hocalarım Dr. Duygu Aysal Cin ve Dr. Ebubekir Ceylan'a, beni her koşulda destekleyen sevgili iş arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Kasım 2023

Ayşegül Kutluca

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	8
1.2 Literatür Araştırması	9
2. ÇOCUK DERGİCİLİĞİ TARİHİ VE OSMANLIDA YAYIMLANAN ESKİ HARFLİ ÇOCUK DERGİLERİ	15
2.1 Dergicilik Tarihi.....	15
2.2 Dünya’da Çocuk Dergiciliği Tarihi	17
2.3 Osmanlı’da Çocuk Dergiciliği Tarihi ve Yayımlanan Eski Harfli Çocuk Dergileri	19
2.3.1 İlk çocuk dergisi Mümeyyiz (1869).....	20
2.3.2 Hazine-i Etfal (1873-1874)	22
2.3.3 Sadâkat (1875)	23
2.3.4 Etfal (1875)	24
2.3.5 Âyine (1875)	25
2.3.6 Arkadaş (1876).....	25
2.3.7 Tercüman-ı Hakikât (1880).....	26
2.3.8 Aile (1880)	27
2.3.9 Bahçe (1880).....	27
2.3.10 Mecmua-i Nevresidegân (1881).....	30
2.3.11 Çocuklara Arkadaş (1881)	31

2.3.12 Çocuklara Kıraat (1881).....	32
2.3.13 Vasıta-i Terakki (1882).....	32
2.3.14 Etfal (1886)	33
2.3.15 Numune-i Terakki (1887).....	34
2.3.16 Debistan-ı Hired (1887)	35
2.3. 17 Çocuklara Tâlim (1887)	35
2.3.18 Çocuklara Mahsus Gazete (1896)	36
2.3.19 Çocuklara Rehber (1897)	36
2.3.20 Çocuk Bahçesi (1905).....	38
2.3.21 Musavver Küçük Osmanlı (1909).....	38
2.3.22 Mekteplilere Arkadaş (1910)	39
2.3.23 Çocuk Dünyası (1913)	39
2.3.24 Ciddi Karagöz (1913).....	40
2.3.25 Çocuk Yurdu (1913).....	40
2.3.26 Mektebli (1913).....	41
2.3.27 Talebe Defteri (1913).....	41
2.3.28 Çocuk Duygusu (1913)	42
2.3.29 Türk Yavrusu (1913).....	42
2.3.30 Çocuk Bahçesi (1914).....	42
2.3.31 Çocuk Dostu (1914)	43
2.3.32 Mini Mini (1914).....	43
2.3.33 Küçükler Gazetesi (1918).....	43
2.3.34 Hür Çocuk (1918).....	44
2.3.35 Haftalık Çocuk Gazetesi (1919).....	44
2.3.36 Lâne (1919)	44
2.3.37 Hacıyatmaz (1920)	45

2.3.38 Bizim Mecmua (1922)	45
2.3.39 Yeni Yol (1923)	46
2.3.40 Musavver Çocuk Postası (1923)	46
2.3. 41 Çıttı Pıttı (1923)	47
2.3.42 Haftalık Resimli Gazetemiz (1924)	48
2.3.43 Resimli Dünya (1924).....	48
2.3.44 Sevimli Mecmua (1925).....	48
2.3.45 Mektebliler Alemi (1925)	49
2.3.46 Türk Çocuğu (1926).....	49
2.3.47 Çocuk Dünyası (1926)	50
2.3.48 Çocuk Yıldızı (1927)	50
3. MUSAVVER ÇOCUK POSTASI DERGİSİNDE YER ALAN BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİNİN İNCELENMESİ	53
3.1. Musavver Çocuk Postası Dergisi ve Bilim İçeriklerinin İncelenmesi	54
3.1.1 Musavver Çocuk Postası 1. sayı	55
3.1.2 Musavver Çocuk Postası 2. sayı	57
3.1.3 Musavver Çocuk Postası 3. sayı	59
3.1.4 Musavver Çocuk Postası 4. sayı	61
3.1.5 Musavver Çocuk Postası 5. sayı	63
3.1.6 Musavver Çocuk Postası 6. sayı	63
3.1.7 Musavver Çocuk Postası 7. sayı	64
3.1.8 Musavver Çocuk Postası 8. sayı	65
3.1.9 Musavver Çocuk Postası 9. sayı	65
3.1.10 Musavver Çocuk Postası 10. sayı	66
3.1.11 Musavver Çocuk Postası 11. sayı	66
3.1.12 Musavver Çocuk Postası 12. sayı	67
3.1 13 Musavver Çocuk Postası 13. sayı	67

3.1.14 Musavver Çocuk Postası 14. sayı.....	70
3.1 15 Musavver Çocuk Postası 15. sayı.....	70
3.1.16 Musavver Çocuk Postası 16. sayı.....	73
3.1.17 Musavver Çocuk Postası 17. sayı.....	75
3.1.18 Musavver Çocuk Postası 18. sayı.....	76
3.2 Musavver Çocuk Postası Dergisine İlişkin Genel Değerlendirme.....	78
4. SEVİMLİ MECMUA DERGİSİNDE YER ALAN BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİNİN İNCELENMESİ	81
4.1 Sevimli Mecmua Dergisi ve Bilim İçeriklerinin İncelenmesi.....	82
4.1.1 Sevimli Mecmua 1. sayı.....	83
4.1.2 Sevimli Mecmua 2. sayı.....	86
4.1.3 Sevimli Mecmua 3. sayı.....	88
4.1.4 Sevimli Mecmua 4. sayı.....	90
4.1.5 Sevimli Mecmua 5. Sayı	94
4.1.6 Sevimli Mecmua 6. sayı.....	97
4.1.7 Sevimli Mecmua 7. sayı.....	101
4.1.8 Sevimli Mecmua 8. sayı.....	102
4.1.9 Sevimli Mecmua 9. sayı.....	105
4.1.10 Sevimli Mecmua 10. sayı.....	109
4.1.11 Sevimli Mecmua 11. sayı.....	109
4.1.12 Sevimli Mecmua 12. sayı.....	111
4.2 Sevimli Mecmua Dergisi ve Bilim İçeriklerine İlişkin Genel Değerlendirme	114
5. SONUÇ	119
KAYNAKLAR.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	127

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1 : <i>Musavver Çocuk Postası</i> 3, s. 4.	61
Şekil 3.2 : <i>Musavver Çocuk Postası</i> 6, s. 3.	65
Şekil 3.3 : <i>Musavver Çocuk Postası</i> 13, s. 5.	69
Şekil 3.4 : <i>Musavver Çocuk Postası</i> 15, s. 2.	72
Şekil 3.5 : <i>Musavver Çocuk Postası</i> 16, s.5.	75
Şekil 3.6 : <i>Musavver Çocuk Postası</i> 18, s.5.	78
Şekil 4.1 : <i>Sevimli Mecnua</i> 1, s. 7.	86
Şekil 4.2 : <i>Sevimli Mecnua</i> 2, s. 28.	88
Şekil 4.3 : <i>Sevimli Mecnua</i> 3, s. 43.	90
Şekil 4.4 : <i>Sevimli Mecnua</i> 4, s. 60	94
Şekil 4.5 : <i>Sevimli Mecnua</i> 6, s. 86.	100
Şekil 4.6 : <i>Sevimli Mecnua</i> 8, s. 116.	104
Şekil 4.7 : <i>Sevimli Mecnua</i> , 12 s. 187.	112

**ESKİ HARFLİ ÇOCUK DERGİLERİNDE
BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİ
(MUSAVVER ÇOCUK POSTASI VE SEVİMLİ MECMUA)**

ÖZET

Osmanlı döneminde yayımlanan çocuk dergilerinin dönemin şartlarından bazı izler taşıdığını söylemek mümkündür. Bahsi geçen eski harfli çocuk dergilerinde genel olarak içerik noktasında benzerlikler bulunsa da bu içeriklere yaklaşım ve öğretme biçimlerinin dergilere özgü olduğu görülmektedir. Osmanlı'da yayımlanan eski harfli çocuk dergilerinin birçoğunda ortak olarak yer alan bölümler; şiir, hikâye, karikatür, oyun, masal, tiyatro, bilgilendirici metin, bilmece, fıkra gibi metinler dönemin bilime bakış açısını nispeten gösterse de bu dergilerde yer alan birçok bilim içerikli metin veya bölümler araştırma konusunda yol gösterici olmuştur.

Çalışmamda yer alacak eski harfli çocuk dergilerinde değerlendirilen bilim içerikleri; fizik, matematik, coğrafya, zooloji, botanik gibi bilim dalları ve onların alt dallarından oluşmaktadır. Bu bilim dalları çocuklara aktarılırken 'Faydalı Malumat' ve 'Fenni Eğlenceler' gibi dikkat çekici bir üslupla veya ders başlıkları adı altında öğretici bir yöntemle aktarılmıştır. Eski harfli çocuk dergilerinin birçoğunda Batıdaki yaşam ve bilim konularında çocuklara örnekler verilmiştir. Bazı dergiler Türk/Müslüman bilim insanlarına özellikle yer vererek milli duyguları öne çıkarmış bazı dergiler ise Batıdan bilim insanlarına yer vererek idealize etmiştir. Eski harfli çocuk dergileri dönemin okullarda öğretilen derslerinde öğrencilere destek olma görevini de görmüştür. Öğretmenler ve öğrenciler tarafından takip edilen dergiler bazı okullarda düzenli olarak da okutulmuştur. Dergilere öğrenciler ve öğretmenler tarafından gönderilen mektuplar doğrultusunda dergilere gelen olumlu veya olumsuz geri dönüşleri de görebilmek mümkün olmuştur.

Çalışmamın giriş bölümünün ardından yer alan ikinci bölümünde dergicilik tarihi ve Osmanlı devletinde dergicilik çalışmalarının başlaması sürecine kısaca değinerek ardından çocuk süreli yayınlarının başlangıcına yer verilmiştir. İlk süreli çocuk yayınları belirli aralıklarla yayımlanan çocuk dergileri olmuştur. Bahsi geçen yeni bir oluşum olarak görebileceğimiz ilk çocuk yayınlarında gazete/dergi kavramları birbirini karşılar manada kullanılmıştır. Çalışmamın ikinci bölümünün diğer yarısında ise Osmanlı devletinde yayımlanan eski harfli çocuk dergilerinin tamamının kısa özetlerine yer verilmiştir. Bu özetler oluşturulurken kaynaklar dahilinde çocuk dergilerinin içeriklerinde bilim ve bilim tarihi içeriklerinin yer verilmesine öncelik verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde *Musavver Çocuk Postası* dergisinin genel özetinin ardından her sayısı için özellikleri, içindekiler bölümü, bilim ve bilim tarihi içeriklerinin aktarılması ve bilim ve bilim tarihi içeriklerine ilişkin genel değerlendirme bölümlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde *Sevimli Mecmua* dergisinin genel özetinin ardından her sayısı için özellikleri, içindekiler bölümü, bilim ve bilim tarihi içeriklerinin aktarılması ve bilim ve bilim tarihi içeriklerine ilişkin genel değerlendirme bölümlerine yer verilmiştir.

Çalışmamın son bölümü olan beşinci bölümde *Sevimli Mecmua* ve *Musavver Çocuk Postası* dergilerinin içerikleri doğrultusunda değerlendirmelere yer verilmiştir. *Sevimli Mecmua* ve *Musavver Çocuk Postası* dergileri bilim içerikleri bakımından incelendiğinde yer verilen bilim dalları, fizik, meteoroloji, matematik, zooloji, botanik, astronomi, meteoroloji, kimya, fizyoloji, coğrafya ve havacılık olmuştur.

THE HISTORY OF SCIENCE AND SCIENCE CONTENT IN CHILDREN JOURNALS PUBLISHED WITH OLD LETTERS (MUSAVVER COCUK POSTASI VE SEVIMLI MECMUA)

SUMMARY

It is possible to say that children's magazines published during the Ottoman period bear some traces of the conditions of the period. Although there are general similarities in terms of content in the old alphabet children's magazines mentioned, it is seen that the approach to these contents and the way they teach are specific to the magazines. Common sections in many of the old children's magazines published in the Ottoman Empire: Although texts such as poems, stories, cartoons, plays, fairy tales, plays, informative texts, riddles and jokes relatively show the perspective of the period on science, many science-related texts or sections in these magazines have been guiding in research. Following the first magazines published in the Ottoman Empire, the publication of magazines specially prepared for children began after the second half of the 1800s. Among these magazines, the first to begin publication was the magazine called *Mumeyyiz*, which was published forty-nine issues in total between 1869 and 1900. Approximately twenty years after the first magazine for adults was published in the Ottoman Empire in 1849, it is seen that a special periodical content for children was prepared. *Mumeyyiz* for Children, the weekly supplement of *Mumeyyiz* newspaper, uses the phrase 'It is a newspaper for children' when introducing the publication to its readers.

Children's magazines, which are generally published once a week or every fifteen days, consist of various contents such as poems, stories, biographies, games, riddles, fairy tales, plays, jokes, religious stories, informative texts, texts about technological developments, animal and plant introductions. It is seen that entertaining depictions and shapes are used to convey the contents of the magazines to children. Some of these entertaining explanation methods are games, do you know these sections and information corners. The content of the magazines includes content that will support children's development in social areas, as well as activities such as experiments and handmade products to improve manual dexterity and thinking capacity. The first children's magazines published in the Ottoman Empire generally aimed to teach children science and prepare content to support their lessons. In these magazines, consecutive topics such as lesson plans with content similar to the school curriculum are explained in series. The magazines, which mostly focused on mathematics, geography, science and natural science in terms of teaching, also included texts on subjects such as language, literature and art.

Another purpose expressed in children's magazines published in the Ottoman Empire was the desire to serve the homeland and its children. The aim of these magazines is to increase the knowledge of children, who are seen as the saviors of the future, to prepare them for the future, to ensure that they are cultured and knowledgeable and aware of the world. We can see that information is conveyed to children through these

themes in the texts included in the magazines. It is seen that the children's magazines published in the last years of the Ottoman Empire were shaped according to the problems of the period. Likewise, it is seen that national feelings dominate in the magazines published during the war and occupation period. The science contents evaluated in old children's magazines that will be included in my study; It consists of branches of science such as physics, mathematics, geography, zoology and botany and their sub-branches. While these branches of science were conveyed to children, they were conveyed in a striking style such as 'Useful Information' and 'Scientific Entertainment' or in an instructive method under the name of course titles. In many of the old children's magazines, examples were given to children about life and science in the West.

Some journals highlighted national feelings by specifically featuring Turkish/Muslim scientists, while some journals idealized them by featuring scientists from the West. Old lettered children's magazines also served to support students in the lessons taught in schools of the period. Magazines followed by teachers and students were also read regularly in some schools. It was also possible to see the positive or negative feedback received from the magazines in line with the letters sent to the magazines by students and teachers.

In the second part of my study, following the introduction, the history of magazine publishing and the beginning of magazine publishing in the Ottoman Empire are briefly touched upon, and then the beginning of children's periodicals is included. The first periodical children's publications were children's magazines published at regular intervals. In the first children's publications, which we can see as a new formation, the concepts of newspaper/magazine were used interchangeably. In the other half of the second part of my study, brief summaries of all the old alphabet children's magazines published in the Ottoman Empire are included. While creating these summaries, priority was given to include science and history of science content in the contents of children's magazines within the resources.

In the third part of the study, after the general summary of *Musavver Cocuk Postasi* magazine, the features, contents section, transfer of science and history of science contents and general evaluation sections regarding the contents of science and history of science are included for each issue.

In the fourth part of the study, after the general summary of *Sevimli Mecmua* magazine, the features of each issue, the contents section, the transfer of science and history of science contents and the general evaluation sections regarding the contents of science and history of science are included.

In the fifth chapter, which is the last part of my study, evaluations are included in line with the contents of *Sevimli Mecmua* and *Musavver Cocuk Postasi* magazines. When *Sevimli Mecmua* and *Musavver Cocuk Postasi* magazines were examined in terms of their scientific content, the branches of science included were physics, meteorology, mathematics, zoology, botany, astronomy, meteorology, chemistry, physiology, geography and aviation.

In the third and fourth chapters, which include *Sevimli Mecmua* and *Musavver Cocuk Postasi*, the last part is devoted to the evaluation of scientific contents. In this section, the titles of all science-related texts in the journals, the science or sciences mentioned and their evaluations are included. Then, the sciences in the texts in the journals are listed according to their frequency of inclusion. Science subjects are not included under special headings in the magazine, but scientific experiments and applications are

included under headings such as Experience/Scientific Experiences. In the second and third issues of the magazine, the science of Physics was conveyed to children through experiments and applications under the headings 'Scientific Experiences' and in the fourth issue 'Experience'. In *Musavver Cocuk Postasi*, if we look at how the terms used in the field of science are included in the magazine, we come across a few examples. In the second issue of the magazine, in the article titled "Toilet and Cleaning for Children", the term "little animals" was used for microbes. Another example is that in the article titled 'Toilet and Cleaning for Children' in the seventh issue of the magazine, we see that the term 'invisible holes' is used for pores when explaining sweating to children. Sciences such as physics, mathematics, zoology and meteorology are listed in *Musavver Cocuk Postasi*. Among these branches of science, the topics included in the field of physics are as follows, according to the frequency of inclusion: optics, electrostatics, electricity, electric current and pressure subjects, in the field of mathematics; Ratio, addition, subtraction, multiplication and division topics were included.

A total of seventeen science texts in *Musavver Cocuk Postasi*, twelve of which are about physics and meteorology, one about physics and mathematics, three about mathematics, and two about zoology. In *Sevimli Mecmua* magazine, articles in the field of science and technology were generally included in the 'Useful Questions' section and inspiring stories. The answers given to the questions here are in a language that is easier and more understandable for children, considering their age. Areas that are difficult to understand are not explained in much detail. From the articles, the general views of the period regarding science and the targeted knowledge instillation can be seen. By mentioning the scientists of the past, children were given the idea that they were children too. This guidance, which can also be seen as an incentive to produce, can also be seen in the 'Useful Questions' section.

In *Sevimli Mecmua* magazine, children were asked to improve themselves in many areas, prepare them for social life, encourage them to think by asking intelligence questions and reward them, and develop a sense of empathy towards people and animals through stories. It is also aimed to teach children about the West, which is seen as an idol. We can say that the 'Useful Questions' section brings children closer to science and encourages them to research, question and think.

The sciences that are primarily discussed in the science-related articles in *Sevimli Mecmua* magazine are as follows, according to the frequency of use: physics, mathematics, zoology, botany, astronomy, meteorology, chemistry, physiology, geography and aviation sciences. The sub-branches of physics included in the physics-themed texts in the journal are as follows, according to frequency of use: acoustics, electricity, mechanics, hydrostatics, electromagnetism, optics. In addition, in the text on mathematics in the magazine, the subjects are calculus as a branch of mathematics, and in the texts on zoology, the subjects are ethology and animal anatomy, chemical engineering in chemical science, chemical protection and conservation science, physical chemistry and chemical kinetics. Approximately 44.4 percent of the science-related texts in the journal belong to the physical sciences, approximately 11.1 percent to chemistry, approximately 7.4 percent each to zoology, astronomy, physiology, geography and finally, approximately 3.7 percent each. It is divided into mathematics, botany, meteorology and aviation sciences.

1. GİRİŞ

17. yüzyıl itibariyle dünyada ilk örneklerini görebileceğimiz süreli yayınların belirli alanlarda yoğunlaşması ve kendi içerisinde dallara ayrılarak çocuklara özel yayımlanmaya başlanması 18. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir (Şimşek, 2001). 1722 yılında Leipzig’de yayımlanan *Leipziger Wochenblatt für Kinder* dergisi çocuklara özel yayımlanan ilk dergi olma özelliğini taşımaktadır.

Osmanlı devletinde ise ilk dergi olma özelliğini taşıyan yayın 1849-1851 tarihleri arasında yayımlanan *Vaka-ı Tıbbiye* olmuştur. Bir tıp dergisi olan *Vaka-ı Tıbbiye*, tıp eğitimi vermek üzere Sultan II. Abdülhamid’in emriyle yaptırılan bir okul olan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane tarafından yayımlanmıştır (Yapar Gönenç, 2007). Osmanlı devletinde yayımlanan ilk tıp dergisi olarak nitelendirilen *Vaka-ı Tıbbiye* ve bir diğer bilim topluluğunun çıkarmış olduğu *Mecmua-i Fünûn* dergisi gibi Osmanlı devletinde yayımlanan ilk dergiler genellikle bilim topluluklarının faaliyetleri ve iletişimlerini destekleme görevi görmüştür (Bahadır, 2001, s. 15).

Osmanlı devletinde ilk yayımlanan dergilerin ardından çocuklara özel olarak hazırlanan dergilerin yayımlanması ise 1800’lerin ikinci yarısından sonra başlamıştır. Bu dergiler arasından ilk yayın hayatına başlayan 1869-1900 yılları arasında toplamda kırk dokuz sayı olarak yayımlanan *Mümeyyiz* adlı dergidir. Osmanlı devletinde ilk olarak yetişkinlere yönelik derginin 1849 yılında yayımlanmaya başlamasından yaklaşık yirmi yıl sonra çocuklara özel bir süreli yayın içeriği hazırlandığı görülmektedir.

Mümeyyiz gazetesinin haftalık eki olan *Çocuklar için Mümeyyiz*, okuyucularına yayını tanıtırken ‘Çocuklar için gazetedir.’ ifadesini kullanır. O yıllarda gazete ve dergi kavramları günümüzdeki gibi ayrı ifade edilmediğinden benzer ifadeler diğer çocuk dergilerinde de görülmektedir. İçerik ve biçim bakımından dergi özelliğini taşıyan çocuk dergilerini bazı kaynakların süreli çocuk yayınları şeklinde adlandırması da aynı sebeptendir. Çocuklara özel ilk süreli yayınlar çocuk dergileri olmuştur, bazı dergilerin isminde gazete kelimesinin geçmesi o döneme ait dergi kullanımının tam

yaygınlaşmamasından dolayıdır. Diğer bir ifadeye göre eski harfli süreli çocuk yayınları ve eski harfli çocuk dergileri tanımlamaları birbirini karşılayacak anlamda kullanılmıştır.

Genellikle haftada bir veya on beş günde bir yayımlanan çocuk dergileri, şiir, hikâye, biyografi, oyun, bilmece, masal, tiyatro, fıkra, dini hikâye, bilgi verici metinler, teknolojik gelişmelere dair metinler, hayvan ve bitki tanıtları gibi çeşitli içeriklerden oluşmaktadır. Dergilerde bulunan içeriklerin çocuklara aktarımında eğlenceli tasvirler ve şekiller kullanıldığı görülür. Bu eğlenceli anlatım metotlarından bazıları oyunlar, bunları biliyor musunuz bölümü ve bilgi köşeleridir. Dergilerin içeriğinde çocukların sosyal alanlarda gelişmesine destek olacak içeriklerle beraber el becerisi ve düşünme kapasitesini geliştirmeye yönelik deney, el yapımı ürünler gibi faaliyetler de bulunmaktadır.

Osmanlı devletinde yayımlanan ilk çocuk dergilerinde genellikle çocuklara ilim öğretme ve derslerine destek olacak içerikler hazırlama amaçları bulunmaktadır. Bu dergilerde okul müfredatına benzer içeriklerde ders programları gibi birbirini takip eden konular seri halinde anlatılmıştır. Çoğunlukla matematik, coğrafya, fen ve tabiat bilgileri konularına öğreticilik noktasında ağırlık veren dergiler aynı zamanda dil, edebiyat, sanat gibi konularda da metinlere yer vermiştir. *Numune-i Terakki* (1887) ve *Debistan-ı Hired* (1887) dergileri okul bünyesinde yayımlanan ve aynı zamanda da öğrencilerin derslerine destek olma amacı taşıyan dergilere örnek olarak verilebilir.

Bir diğer tür çocuk dergileri ise çocukların boş zamanlarını iyi değerlendirmelerine yönelik eğlendirici bilgiler içeren ve çocuklarla iletişimde belirli bir samimiyet oluşturmaya çalışan dergilerdir. Bu dergilerde öğreticilik amacından çok hoş zaman geçirme, insan, aile, okul ilişkilerine dair öğütler, genel kültür bilgileri, oyun, deney bilmece gibi çocukların hoşlanabilecekleri türden içeriklere çoğunlukla yer verilmiştir.

Çocuk dergilerinin çıkarılma nedenlerine bakıldığı zaman genellikle çoğu dergide ortak bazı amaçların yer aldığı görülmektedir. Dergiler ilk sayfalarında bulunan ‘Mukaddime’ bölümlerinde, derginin çıkarılma amacı, dergide hangi konulara öncelik verileceği ve yayın politikalarından bahseder. Eğitime ağırlık veren dergiler çocukların okulda öğrendiği konulara benzer içerikler üreterek derslerin anlaşılması noktasında destek olmayı amaçlamışlardır. Bu içerikler öğretmenler tarafından beğeniyle karşılanmış olmalı ki eğitim amaçlı çıkarılan çoğu dergi öğretmenler

tarafından takip edilip bazıları tarafından ise düzenli olarak okutulmuştur. Dergiyi takip eden öğretmenler dergiye mektup vasıtasıyla beğeni ve eleştirilerini bildirmişlerdir.

Çocuk okurlar genelde dergiler hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunup bu beğenilerini veya varsa şikayetlerini mektup aracılığıyla dergilere göndermişlerdir. Öğrencilerin yazılarını yayımlayan ve mektuplarına cevap veren dergiler bu konuda teşvik edici bir tutuma sahip olmuşlardır. Bazı dergiler öğrencilerin yazı yazması için derginin her sayısı için belirli bir sayfa ayıracıklarını duyurmuşlardır. 1913 yılında yayımlanan *Mektebli* dergisi ortaokul ve lise öğrencilerinin yazılarına yer vermek üzere iki sayfa ayırdığını belirtmiştir. Tezin ikinci bölümünde *Mektebli* dergisi başlığı altında detaylandırılacağı gibi Hasan Ali Yücel'in ilk basılı yazısı da bu dergide yayımlanmıştır. Bahsi geçen tek bir örnek üzerinden dahi çocuk okurların yazılarını önemseyip dergide yer verilmesinin onlara başta tecrübe kazanmak üzere birçok alanda fayda sağlayarak gelişimlerine katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin ise dergilerin onların hayatlarına ve görüşlerine yer veren tutumlarından hoşnut oldukları ayrıca hayatlarıyla ilgili şikâyet ve beğenilerini aktarabilecekleri bir kaynak bulmaları, öğrenim hayatları adına önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Çocuk okurlar bu şekilde okuldaki ve ailedeki problemlerini aktararak, eğitim sitemlerini eleştirebilmek gibi fikirlerini yazabilecekleri bir alana sahip olmuşlardır. Eğitim amaçlı dergilerde içerik noktasında yer verilen konular genellikle fen, tabiat bilgileri, coğrafya, matematik ve teknik bilgiler olmuştur. Bu dergiler genellikle çocukların eğitimini ve ilim öğrenmelerini bütün insanlara olduğu gibi zaruri olarak görmüşlerdir.

Osmanlı devletinde yayımlanan çocuk dergileri genellikle kız-erkek öğrencilerin eğitimde fırsat eşitliğine sahip olmaları gerektiğini desteklemektedir. Bu konuya yönelik ifadeler, çeşitli dergilerde 'kız ve erkek öğrencilere' hitaplarının kullanılması, bir kız öğrencinin 'Neden erkek olmak istiyorum?' yazısına yer verilmesi, kız ve erkek öğrencilerin hayata ve okula dair fırsat eşitsizliklerine yönelik yazılarına yer verilmesi gibi bazı noktalarda görülmektedir. Dergilerde bu şekilde bazı metinlere yer verilerek eğitim ve sosyal hayatta kız-erkek öğrencilerin eşit olması gerektiği savunulmuştur. Kız-erkek öğrencilerin eşitliği konusunun dergilerde yer verilmesi aynı zamanda

toplumun bir bölümünün eşitliğe karşıt bir tavır veya görüşe maruz kalmış olduğu sonucunu da ortaya çıkartmaktadır.

Çocuk dergilerinin yayımlanma amaçlarından bir diğeri ise ‘çocukların ahlaklarını iyileştirmek’ olarak ifade edilmektedir. Dergilerde genellikle çocukların ahlakının geliştirilmesinin ülkenin geleceği adına önemli bir yere sahip olduğu görüşü hakimdir. Aynı zamanda toplumun da ahlakının yükselmesinin bir gerekliliği olarak çocukları ahlaki açıdan geliştirmenin önemi sıklıkla vurgulanmıştır. Bu tip çocuk dergilerinde iyi ahlaka yönlendiren hikayeler, ahlaklı bir insan olabilme adına öneriler, iyi ahlak üzerine masallar gibi içerikler ön plana çıkmaktadır. Genellikle bu görüşle beraber rastlanılan düşünce ise ailenin eğitiminde kadınların en büyük role sahip olduğu, çocuklarını ve eşini bir kadının yetiştirdiği ve yetiştirebileceği fikri olmuştur. Bu düşünceyi savunan yayıncıların ayrı ayrı çocuk ve kadın dergileri çıkardığı veya çocuk ve kadın dergisi olarak bir arada dergi çıkardığı gözlemlenmiştir.

Osmanlı devletinde yayımlanan çocuk dergilerinde ifade edilen amaçlardan bir diğeri ise vatana ve vatanın evlatlarına hizmet etme arzusu olmuştur. Bu dergilerde geleceğin kurtarıcıları olarak görülen çocukların bilgilerini arttırmak onları geleceğe hazırlamak, kültürlü ve bilgili olmalarını, dünyadan haberdar olmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Dergilerde yer verilen metinlerde bu temalar üzerinden çocuklara bilgi aktarıldığını görebiliriz. Osmanlı devletinin son zamanlarında çıkarılan çocuk dergilerinin dönemin sorunlarına göre şekillendiği görülmektedir. Aynı şekilde savaş ve işgal döneminde yayımlanan dergilerde milli duyguların hâkim olduğu görülmektedir. Bu duygulara yer verilen metinler genellikle şiir ve hikâye olmak üzere vatana hizmet olarak görülen ‘çocukların bilgilerini arttırmak’ ifadeleri genellikle dergilerin ilk sayfasından bulunan mukaddime bölümlerinde yer almıştır.

Çocuk dergilerinin yayımlanma amaçları arasında ifade edilen bir diğer konu ise çocuklara bilim, ahlak, sosyal hayat, doğa gibi alanları eğlendirerek öğretmek olmuştur. Bu dergilerde yetişkinlere hitap eden yayınları çocuklara uygun görmeyerek çocukların yaşına hitap edebilen bir dergi hazırlama amaçlarının bulunduğu ifade edilir. Bu dergilerde çocukları geliştiren aynı zamanda da yararlı bilgiler öğreten bir yayın çıkarma düşüncesi hakimdir. Ayrıca öğrencilerin derslerden ve okuldan kalan zamanlarını dolu bir şekilde geçirmeleri için genel kültür, sosyal ilişkiler gibi günlük

hayata dair yazılara yer vererek bu metinlerde eğlendirici unsurlar kullanmaya özen göstermişlerdir.

Osmanlı devletinde yayımlanan eski çocuk dergilerinde farklı bakış açıları dahilinde batı temasına sıklıkla yer verilmiştir. Genellikle batıdan gelen haberler, yaşam tarzları, çocukların hayatı, teknolojik gelişmeler gibi konularda karşımıza çıkan bu dergilerin birçoğunda batı dünyasının sahip oldukları övülerek çocuklara örnek olarak gösterilmiştir. Çocuklar için bir örnek oluşturmak ve teşvik etmek amacıyla kullanılan batı temalı yazılar gibi savaş zamanlarına denk gelen dergilerde batıya boykot da görülmektedir. Genellikle batı ve batıdaki gelişmelere karşı açık bir tutum sergilenen dergilerde batılı bilim insanlarına dair örneklerle özellikle 1918’li yıllardan sonra daha çok yer verildiği gözlemlenebilir. Türk ve Müslüman bilim insanlarına dair bilgilere bilim tarihi bağlamı ve tarihi unsurlar olarak sıklıkla olmasa da yer verilmiştir.

İslam bilim tarihi ve bilim tarihi adına günümüzde de araştırmaların bir parçası olan bazı önemli konulara değinen dergilerden biri 1886 yılında yayın hayatına başlayan *Etfal* dergisidir. Çıkış amacını bilime katkı sunmak olarak belirleyen *Etfal* dergisi bilimlerin medeniyetlerin ortak katkıları sonucu meydana geldiği görüşünü savunmaktadır. *Etfal* dergisi günümüzde tartışılan ve Prof. Dr. Fuat Sezgin’in de üzerine kapsamlı bir tezi olan Amerika’nın Keşfinin Kolomb’dan önce Arap-İslam bilginleri tarafından yapıldığına dair bir yazıya yer vermiştir (Sezgin, 2007, s. 173).

Etfal dergisinde yer verilen diğer bir konu ise coğrafya ilminin Müslümanların katkılarıyla geliştiği fikri olmuştur. Dergi bu konuda Halife el-Memûn’un emriyle İbn Şakir adlı üç kardeşin enlem boylam kavramlarını bulmuş olduğuna yer vermiştir. Prof. Dr. Fuat Sezgin’in üzerine çalıştığı konulardan biri olan Arap İslam topluluklarının coğrafya alanındaki bilinmeyen tarihidir. Dergide yer verilen 10. yüzyıla ait el-Memûn’un emriyle hazırlanan dünya haritasını Prof. Dr. Fuat Sezgin 20. yüzyılda İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi’nde keşfetmiştir (Sezgin, 2017, s. 75-77). Günümüzde tartışmalara sebep olan Amerika’nın keşfi konusu ve Arap İslam bilginlerinin başarısının bir örneği olan Halife el-Memûn haritası ve coğrafyacılara dönemin çocuk dergisinde yer verilmiş olması oldukça dikkat çekicidir.

1869’da yayımlanan ilk çocuk dergisi *Mümeyyiz*’den sonra 1913 yılına kadar yirmi bir çocuk dergisi daha yayın hayatına başlamıştır. 1913-1919 yılları arasında toplamda on dört dergi yayına başlamıştır. Bu sayı eski harfli çocuk dergileri dönemi olarak

adlandırdığımız 1869-1927 yılları arasındaki çocuk dergilerine bakıldığında bu periyotta en çok derginin yayına başladığı tarihlerdir.

1869-1927 yılları arası çocuk dergileri arasında tarih bakımından en uzun ve devamlı yayın hayatına sahip olanı 1922 yılından 1927 yılına kadar devam eden *Bizim Mecmua* dergisi, sayı itibarıyla en uzun yayın hayatına sahip olanı ise toplamda altı yüz yirmi yedi sayı ile *Çocuklara Mahsus Gazete* olmuştur.

Metnin devamında belirtilecek sebepler doğrultusunda çalışmanın odak noktası 1923 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Musavver Çocuk Postası* dergisi ve 1925 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Sevimli Mecmua* dergisinin bilim tarihi ve bilim içeriklerinin incelenmesi olacaktır. Döneminin okurları tarafından beğenilen çocuk dergileri olarak *Musavver Çocuk Postası* ve *Sevimli Mecmua* içerik ve görsel bakımından değerlendirilecek olursa özellikle bilim içerikleri sebebiyle de öne çıkmış olduğu görülmektedir. Çocuk dergileri ile ilgili belirli temalarda yapılan araştırmalara bakıldığında bilim tarihi ve bilim içerikleri konusuna odaklanan bir çalışma henüz görülmemiştir. Çocuk dergilerinin bir işlevinin de öğretim olduğu hesaba katılırsa Osmanlı devletinde yayımlanan çocuk dergilerinin bilim içeriklerinin araştırmalar için önemi de ortaya çıkacaktır.

Tezin ikinci bölümünde süreli yayınlar ve çocuk dergilerinin yayına başlama süreci, dünyada çocuk dergileri ve bu konuda yapılan çalışmalar, Osmanlı devletinde çocuk dergilerinin ortaya çıkışı ve 1869-1927 yılları arasındaki eski harfli çocuk dergilerinin kısa incelemelerine yer verilecektir. Dergiler inceleme esnasına genellikle yer verilen bilgiler; çıkış tarihi, yayın süresi, basım yeri, derginin müdürü veya sahibi, dergilerin genellikle ilk sayfasında yer verilen yayımlanma amacı, içeriği, göze çarpan özellikleri ve bilim tarihi ve bilim içerikleri olmuştur. 1869-1927 yılları arasındaki eski harfli çocuk dergilerinin incelemeleri sırasında dergilerin bilim tarihi ve bilim içeriklerini konu almaya öncelik verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde incelenen Osmanlı devletinde yayın hayatına başlayan eski harfli çocuk dergileri yayına başlama tarihleriyle yer almak üzere aşağıdaki gibidir:

Mümeyyiz (1869), *Hazine-i Etfal* (1873), *Sadâkat* (1875), *Etfal* (1875), *Âyine* (1875), *Arkadaş* (1876), *Tercüman-ı Hakikât* (1880), *Aile* (1880), *Bahçe* (1880), *Mecmua-i Nevresidegân* (1881), *Çocuklara Arkadaş* (1881), *Çocuklara Kiraat* (1881), *Vasıta-i*

Terakki (1882), *Etfal* (1886), *Numune-i Terakki* (1887), *Debistan-ı Hired* (1887), *Çocuklara Tâlim* (1887), *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896), *Çocuklara Rehber* (1897), *Çocuk Bahçesi* (1905), *Musavver Küçük Osmanlı* (1909), *Mekteplilere Arkadaş* (1910), *Çocuk Dünyası* (1913), *Ciddi Karagöz* (1913), *Çocuk Yurdu* (1913), *Mektebli* (1913), *Talebe Defteri* (1913), *Çocuk Duygusu* (1913), *Türk Yavrusu* (1913), *Çocuklar Alemi* (1913)¹, *Kırlangıç* (1913)², *Çocuk Bahçesi* (1914), *Çocuk Dostu* (1914), *Mini Mini* (1914), *Küçükler Gazetesi* (1918), *Hür Çocuk* (1918), *Haftalık Çocuk Gazetesi* (1919), *Lâne* (1919), *Hacıyatmaz* (1920), *Bizim Mecmua* (1922), *Yeni Yol* (1923), *Musavver Çocuk Postası* (1923), *Çıtı Pıtı* (1923), *Haftalık Resimli Gazetemiz* (1924), *Resimli Dünya* (1924), *Sevimli Mecmua* (1925), *Mektebliler Alemi* (1925), *Türk Çocuğu* (1926,) *Çocuk Dünyası* (1926) ve *Çocuk Yıldızı* (1927) dergileridir.

Eski harfli çocuk dergileri literatüründe bazı çalışmalarda dergilerdeki bilim içerikleri konusuna yer verildiği görülmektedir. Tezin bu bölümünde dergilerin incelenmesi sırasında bahsi geçen bilimsel içeriklere yer veren çalışmalar kaynak olarak kullanılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde çalışmanın ana konusu olan 1923 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Musavver Çocuk Postası*, dördüncü bölümünde ise 1925 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Sevimli Mecmua* adlı çocuk dergilerinin bilim tarihi ve bilim içeriklerinin incelenmesine yer verilecektir. Bu dergilerin incelenmesi sırasında bilim içeriklerinin, genellikle fenni eğlence, faydalı bilgiler, faydalı sualler gibi konu başlıkları altında yer aldığı görülmektedir. Bu bölümlerdeki bilim içerikli öğeler kimi zaman gündelik bir dille ve eğlenceli bir yöntemle okuyucuya aktarılırken kimi zaman da hitap ettiği çocukların seviyelerinin üstünde ayrıntılı bilgiler içeren ve ağır bir üslupla aktarıldığı görülmektedir.

¹*Çocuklar Alemi* dergisini Eski Harfli Çocuk Dergileri kitabında yer veren Cüneyt Okay (1999), Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde olduğunu belirterek inceleyemediğini aktarmıştır. *Çocuklar Alemi* dergisi bu sebeple tezde yer almayacaktır.

² *Kırlangıç* dergisi Cüneyt Okay (1999) tarafından yerinde bulunamamıştır. Bu sebeple tezde yer verilmeyecektir.

1.1 Tezin Amacı

Osmanlı devletinde 1869 yılından başlayarak örneklerini görebileceğimiz çocuk dergilerinin her biri kendi misyonları doğrultusunda okurlarına hizmet etmişlerdir. Genel olarak bakıldığında eğitim ve eğlence aracı olarak görebileceğimiz çocuk dergilerinin yazarlarının başta olmak üzere dönem toplumunun bir yansıması olduğu söylenebilir.

Bu çalışma 1923 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Musavver Çocuk Postası* ve 1925 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Sevimli Mecmua* adlı çocuk dergilerinin bilim tarihi ve bilim içeriklerinin incelenmesine yönelik olacaktır. Eski harfli çocuk dergileri üzerine yapılmış birçok araştırma ve yayın bulunmaktadır. Bu eserleri; belirli bir tarih aralığındaki çocuk dergilerini inceleme, çevriyazı ve inceleme ve belirli temalar üzerinden belirli aralıklarda bulunan çocuk dergilerini inceleme olarak tasnif edebiliriz. Eserler temaları bakımından ve döneme ait fikir sahibi olmamız adına önem arz etse de bilim içerikleri ve bilim tarihi başlığı altında henüz incelenmemiştir.

Tezde çalışılacak olan dönem ülkemizde işgal ve milli mücadelenin hâkim olduğu yılların altyapısına sahip olup Cumhuriyet'in kurulduğu döneme denk gelmektedir. 1923 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Musavver Çocuk Postası* ve 1925 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Sevimli Mecmua* adlı çocuk dergilerinin bahsi geçen dönemin bir parçası olarak bilim tarihi ve bilim içeriklerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Tezde *Sevimli Mecmua* ve *Musavver Çocuk Postası* dergilerinin incelenmesi sırasında bu dergilerde yer verilen dönemin mevcut bilimi ve yöntemi araştırılmıştır. Özellikle de dergilerin bazı bilimsel ve teknolojik gelişmeleri çocuk okurlarına aktarma gayreti olduğu görülmektedir.

Savaş ve işgal dönemi sonrasına denk gelen 1923-1925 yıllarında ülkenin içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa, özellikle yoğun bir şekilde bilim içerikleri ve çocuklara eğitim vermek gibi öğretme temelli hedeflere sahip dergiler dikkat çekmektedir. Bu dergilerin incelenmesiyle derginin yazar ve editör kadrosunun vizyonları ve bilimsel kaynak kullanımları hakkında fikir yürütmek ve incelemek ayrıca amaçlanmıştır. Bahsi geçen öğretim amacı taşıyan dergileri; okulların yayımladığı eğitici dergiler, çocukların eğitimini önceleyen ve bilimsel açıdan

gelişmelerini hedefleyen dergiler, topluluğun gelişmesi için çocukları eğitmeye yönelik içerik üreten dergiler olarak ayırabiliriz.

Eski harfli çocuk dergilerinde bilimsel dille hazırlanan öğretici metinlerin bulunduğu görülmektedir. Bu metinler coğrafya, fen bilimleri, matematik gibi ana başlıklarda toplanan zooloji, botanik, mekanik, elektrik, optik gibi alt bilim dallarını da içermektedir. Tezin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde *Sevimli Mecmua* ve *Musavver Çocuk Postası* dergileri incelenirken bahsedilen bilim dallarının dergilerde işlenme oranları ve kullanım sıklıklarına göre sıralamasına yer verilecektir.

Tezde ayrıca aktarılan bilim içerikli metinler ve teknolojik gelişmelerde ortak bir payda veya amaç olup olmadığı araştırılacaktır.

“Kimi öğretmenler bu dergileri sınıflarında düzenli olarak öğrencilere okutmuşlardır (Şimşek, 2002, s. 5).” Şimşek’in ifadesine göre öğrenciler derslerin haricinde dergilerden de bilimsel olarak faydalanmışlardır.

Dönemin çocuk okurları okuldaki derslere ek olarak çocuk dergilerinden yararlanmıştır. Bir sonraki dönemin yetişkinleri olan çocukların birikimlerinin bir kaynağının da çocuk dergilerindeki bilimsel öğeler olduğu söylenebilir. Nitekim çocukluk çağında öğrenilen bilgi ve bilime bakış açısının yetişkinlerin hayatlarında fazlasıyla etki oluşturduğu bilinmektedir. Çocukluk çağında öğrenilen bilimin etkisini ve yetişkinlerde inşa edilmiş bilimsel kaynakların önemini araştıranlara veri sunmak da tezin bir diğer amacıdır.

1.2 Literatür Araştırması

Çocuklara özel yayınların hazırlanmaya başlaması ve çocuk araştırmalarının hız kazanmasıyla bir çocuk literatürünün oluştuğu da görülmektedir. Teze konu olan Osmanlı devletinde yayımlanan eski harfli çocuk dergilerine dair araştırmalar bulunmaktadır. Çocuk dergilerine dair araştırmaların yanında modernleşen dünyada çocuk hayatı ve çocuk olmakla ilgili çalışmalar da bu araştırmaları destekler nitelikte kaymaklar olmaktadır. Brill Yayınevi’ne ait *The Ottoman Empire and its Heritage* yayınının elli dokuzuncu sayısına ayrılan *Childhood in the Late Ottoman Empire and After* başlıklı yayında, ‘Çocukluk Kavramları’, ‘Savaş’, ‘Cinsiyet ve Millet’ ve

‘Çocukluğu Hatırlamak’ gibi konular altında bu alanda çeşitli yazılara yer verilmiştir (Fortna, 2016).

Bu teze konu olan *Musavver Çocuk Postası* (1923) ve *Sevimli Mecmua* (1925) çocuk dergilerinin birincil kaynakları, İstanbul Belediye Kütüphanesi ve Milli Kütüphane’de bulunmaktadır.

Tezde yer alan *Musavver Çocuk Postası* (1923) ve *Sevimli Mecmua* (1925) adlı çocuk dergilerinin bilim tarihi ve bilim içerikleri incelenirken birçok tez, makale ve kitaptan yararlanılmıştır. Bu yayınların bir kısmı belirli aralıklardaki dergilerdeki temaları incelemiştir. Bir kısmı belirli bir tarih aralığındaki çocuk dergilerini diğer bir kısmı ise çeviri yazı ve inceleme olmak üzere çocuk dergilerini ele almıştır. Tezin yazımı esnasında bahsi geçen çeviri yazı ve inceleme çalışmaları dergilerdeki bilimsel öğelerin incelenmesi noktasında önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Çocuk dergileri alanında yapılan araştırmaları dönem bazında değerlendirirsek genellikle eski harfli çocuk dergileri dönemi, Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet dönemi gibi başlıklar altında bölümlendirilerek incelenmiştir.

Çocuk dergileri üzerine yapılan ilk araştırma İsmet Kür’e ait *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları* olmuştur (Kür, 1991). Bu çalışmada ilk çocuk dergisi *MümeYYiz*’den (1869) başlayarak toplamda yirmi sekiz çocuk dergisi incelenmiştir. Dergilerin ilk sayıları Latin harfleriyle günümüz Türkçesine çevrilerek diğer sayılardan ise seçili metinler çevrilip özetlenmek suretiyle kitapta yer verilmiştir. Ayrıca Kür, çocuk dergilerinin bulunduğu dönem Türkiye’sinin tarihsel politik ve sosyal gelişimini özetlemiştir (Kür 1991, s. 2).

Yukarda bahsedilen Kür’e (1991) ait *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları* eseri Prof. Dr. Cüneyd Okay tarafından; akademik ve bilimsel yöntemlerden uzak, metotsuz ve yanlış hükümlerle dolu olmakla eleştirilmiştir. Çalışmaya dikkatle yaklaşılması gerektiğini söyleyen Okay, 1999 yılında *Eski Harfli Süreli Çocuk Dergileri* ismiyle bu konuda daha kapsamlı bir çalışmaya imza atmıştır (Okay, 1999). Bu çalışmada 1869-1927 yılları arasında bulunan elli üç adet eski harfli çocuk dergisi incelenmiştir. Ayrıca dergilerin bulunduğu kütüphaneler, çıkış amaçları, yazar kadroları hakkında ve bazı dikkat çeken ayrıntılar üzerine de bilgilere yer vermiştir. Kitabın yayımlanma

amacının bu konuda çalışmak isteyen araştırmacılara bir kaynak olması ifadelerini kullanmıştır. Tezin oluşturulması esnasında özellikle kısıtlı kaynaklara sahip bazı dergiler konusunda bu kitaptan yararlanılmıştır.

Okay'a (2000) ait *Meşrutiyet Çocukları ve Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler 1850-1900* kitapları çocuk dergiciliği konulu araştırmalarını sistematik bir şekilde ele almış olduğunu gösterir niteliktedir.

Okay'a ait *Eski Harfli Çocuk Dergileri* kitabı kapsamlı içeriğiyle bu çalışmada yol gösterici olmuştur. Kitabın önemli bir kaynak olmasının sebeplerinden biri, ulaşılamayan ve araştırılamayan çocuk dergilerine yer vererek diğer araştırmacılara yol göstermesi, bir diğer sebebi ise çocuk dergilerinin tamamının bulunduğu kütüphane kataloglarına yer vererek çalışmasıyla araştırmacılara yol göstermesi olmuştur. *Eski Harfli Çocuk Dergileri* ayrıca çocuk genç dergisi ayrımı yapılamayan bir çalışmaya da yer vermiştir. Bu noktada kitap, eski harfli çocuk dergileriyle ilgili temel bilgilere sahip olması açısından araştırmacılar için rehber niteliğinde hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek'e (2002) ait *Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi* başlıklı doktora tezi ise yararlanılan bir diğer önemli kaynak olmuştur. Tezinde sistemik bir şekilde 'Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi' dergilerini belirli başlıklar altında inceleyen Şimşek, dergilerle ilgili birçok farklı noktaya dikkat çekerek, döneme ait önemli ayrıntıları ortaya çıkarmıştır. Bahsi geçen döneme ait tezde incelenen dergilerin öğretim konularındaki kaynağı olarak bu tezden yararlanılmıştır. Şimşek, tezin sonunda araştırmaları sonucunda eksik kalan noktalara yönelik araştırılması gereken noktaları belirlemiştir, bu da araştırmacılar için önemli bir yol göstericidir.

Osman Bahadır'a ait *Cumhuriyet'in İlk Bilim Dergileri ve Modernleşme* kitabı Osmanlı devletinde dergicilik ve ilk bilim dergileri konusunda kaynak olarak kullanılmıştır (Bahadır, 2001). *Cumhuriyet'in İlk Bilim Dergileri ve Modernleşme* başlıklı yayın, Osmanlı devletinde ilim çalışmalarının zeminini özetleyerek ilk bilim dergilerinin yayımlanma sürecini ve bu dergilerin içeriklerine yer vermiştir.

Çocuk dergileri alanında yapılan en güncel çalışmalardan biri olarak adlandırabileceğimiz bir kaynak ise Öztürk Emiroğlu'na (2020) ait *Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları*'dır. Kitapta çocuk dergileri; 'Tanzimattan II. Meşrutiyet'e', 'II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e' ve 'Cumhuriyet Devri' olmak üzere bölümlendirilmiştir. Kitabın sonunda dergilerin kronoloji ve bilgi cetveline yer verilmiştir.

Diana Dixon'a ait *Children's Magazines and Science in the Nineteenth Century* (Dixon, 2001) adlı makaleden tezin yazımı aşamasında çocuk dergilerinin yurtdışı kaynakları konusunda yararlanılmıştır. Özellikle İngiltere'de ilk çocuk dergilerinin ortaya çıkış sürecine değinilen makalede dergilerin bilimle olan ilişkisine yer verilmesi sebebiyle önemli bir örnek oluşturmuştur.

Tezin oluşturulması esnasında bir diğer bahsedilmesi gereken nokta ise YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde erişime açık olmayan Halit Yanar'a ait '*Bizim Mecmua Dergilerinin İncelenmesi*' (Yanar, 2001) başlıklı yüksek lisans tezinin TÜBİTAK Ulakbim Cahit Arf Bilgi Merkezi belge sağlama hizmetiyle tezin gönderimi sağlanmıştır.

Çalışmada incelenen dergiler arasında çocuk veya genç dergisi olarak sınıflandırma noktasında farklı görüşlerin bulunduğu *Talebe Defteri* adlı dergi de bulunmaktadır. 1913 yılında yayımlanan *Talebe Defteri* Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde çocuk gazete ve dergileri arasında gösterilmiş fakat Okay gençlere hitap eden dergiler arasında sınıflandırılmasının uygun olduğunu belirterek *Eski Harfli Çocuk Dergileri* kitabında durumu açıklayarak yer vermiştir (Okay, 1999, s. 120).

Tezin sınırlılıkları noktasında bahsedilmesi gereken konulardan biri ulaşılmayan çocuk dergileridir. Çalışmada eski harfli çocuk dergilerinden *Kırlangıç* (1913) ve *Çocuklar Alemi* (1913) dergilerine ulaşılamaması sebebiyle yer verilmemiştir.

Yukarda bahsi geçen kaynaklar tezin ikinci bölümünün hazırlanması noktasında bir altyapı oluşturmuştur. 1869-1927 yılları arasındaki çocuk dergilerine dair yapılan araştırmalar ve dergicilik tarihi Osmanlı devletinde çocuk dergiciliği, dünyada çocuk dergiciliği konularında yararlanılan yayınların baş kaynakları yukardaki eserler olmak üzere çeşitli makale, tez ve kitaplar incelenmiştir.

Tezin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde incelenen *Musavver Çocuk Postası* ve *Sevimli Mecmua* dergilerinin bilim içeriklerinin araştırılırken ilk aşamada dergilerin birincil kaynakları kullanılmıştır. Tezin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde yer alan dergilerin incelenmesi sırasında bir diğer kaynak ise dergilerin günümüz Türkçesine çevrilerek metin analizlerinin yer verildiği tezler olmuştur. Bu çalışmalardan biri *Sevimli Mecmua* dergisinin günümüz Türkçesine çevirisine yer veren Erhan Akdağ'a ait *Sevimli Mecmua Adlı Çocuk Dergisi (Çeviriyazı, İnceleme)* başlıklı yüksek lisans tezidir (Akdağ, 2012). Bir diğer bu alanda yararlanılan çalışma ise Ziya Koyuncu'ya ait *Musavver Çocuk Postası Adlı Çocuk Dergisi (Çeviriyazı, İnceleme)* başlıklı yüksek lisans tezidir (Koyuncu, 2014). Bahsi geçen çalışmalar konuların sınıflandırılması ve bilimsel öğelerin yer aldığı bölümleri tespit etme noktasında kullanılmıştır.

Literatürde çocuk dergileri şekil, özellik, nitelik bakımından ve ayrıca birçok tema dahilinde incelenmiştir. Fakat dergilerle ilgili bilimsel öğeler içeren veya bilimle bağlantılı bir konuya özel yoğunlaştığı bir inceleme yapılmamıştır. Bu çalışma *Musavver Çocuk Postası* ve *Sevimli Mecmua* adlı çocuk dergilerindeki bilim içeriklerini araştırarak dönemin derslerine ek olarak okutulan bu dergilerin bilimsel içerik ve yöntemlerini de ortaya çıkaracaktır. Bu ise dönemin bilim politikası, bilime bakışı ve çocuklara aktarılan mevcut bilimi öğrenmek adına araştırmacılara kaynak olacak bir çalışma olması hedeflenmektedir.

2. ÇOCUK DERGİCİLİĞİ TARİHİ VE OSMANLIDA YAYIMLANAN ESKİ HARFLİ ÇOCUK DERGİLERİ

2.1 Dergicilik Tarihi

Dergiler dönemin siyasi, sosyal, ekonomik yapılarını yansıtmaları bakımından araştırmalar için önemli bir yere sahiptir. Batıda ilk olarak örneklerini 17. yüzyılda görebileceğimiz dergilerin çıkış sebebini ve amacını Şimşek şu şekilde açıklamıştır:

“...ilmî cemiyetler, bir yandan bilimin ilerlemesi ve yaygınlaşmasını sağlamak ve diğer yandan bilim adamları arasındaki iletişimi temin edebilmek için süreli yayınları kullanmaya başlamışlardır. Bu amaçla geliştirilen ilk süreli yayınlar, hem bilim adamları arasındaki iletişimi sağlamış hem de bilimsel tartışmalara sayfalarını açmışlardır (Şimşek, 2001).”

Basının özelleşmesiyle birlikte batıdaki gelişmelere karşı daha duyarlı ve açık bir toplum meydana gelmiştir. Edebiyat alanında da görülebilecek bu etki yeni ürünler ortaya çıkararak batı kültürüne ve yaşantısına dair topluma örnekler sunmuştur. Çocuk edebiyatının doğmasının batıyla olan bu iletişimin bir sonucu olarak görebilmemiz mümkündür. Bu dönemde yeniliklere karşı oluşan ilgiyle birlikte toplum birçok farklı alanda batıdan örneklerle karşılaşmıştır. Günlük hayata da yansıdığını görebileceğimiz bahsedilen kültürel batılılaşma 19. yüzyılın başlarında hız kazanmış, Tanzimat’ın ilanıyla birlikte resmileşmiştir (Şimşek, 2002, s. 15).

Batı toplumundan etkilenmenin ilk olarak görüldüğü tarih bazı yeniliklerin yapıldığı 18. yüzyıla denk gelmektedir. Ancak Osmanlı’nın batılılaşması, Batıya hayranlığın değil, zorunluluk sonucu ve pragmatik bir yaklaşımın ürünüdür (Ortaylı, 1995, s. 137).

Osmanlıda basının ortaya çıkmasında Fransız ilişkileri ve Fransız basın kültürünün yakından etkisi olmuştur. Türkçe gazetelerin henüz bulunmadığı dönemde ilk olarak Fransız Devrimi’yle ilgili haberleri anlatan Fransız gazetelerini görmemiz mümkündür. Osmanlı’da yayımlanan ilk Türkçe gazete *Takvim-i Vekâyi*’dir. İlk sayısı

1 Kasım 1831 tarihinde Türkçe olarak yayımlanan *Takvim-i Vekâyi* Avrupa'daki örneklerine uygun biçimde iç ve dış kamuoyunu daha düzenli ve hızlı şekilde bilgilendirmek amacıyla çıkarılmıştır. Türkçe nüshası yanında aynen tercüme ile veya kısmen değiştirilerek farklı dillerde de yayımlanmıştır. Avrupa kamuoyuna yönelik olarak dönemin diplomatik dili Fransızca ile *Le Moniteur ottoman* ismiyle ilk sayısı Türkçesinden dört gün sonra 5 Kasım 1831 tarihinde çıkmıştır (Yazıcı, 2010, s. 490-492).

Osmanlı devletinde basın faaliyetleri ilk dönemlerinde Batının bilim, sanayi gibi alanlardaki gelişme ve haberlerine yer vererek, çoğunlukla batıyı yücelten bir üslupla okuyuculara ulaşmıştır. Bu üslubu çocuk dergilerinde de yer verilen konular ve işleniş biçimleri bakımından görmemiz mümkündür. Basının gelişmesinin bir önemli adımı da ilk dergilerin ortaya çıkması olmuştur. Osmanlı'da haftalık, aylık gibi farklı periyotlarda yayınlanan ilk dergilere 19. yüzyılın sonlarına doğru rastlamamız mümkündür. Bu alandaki ilk örnek bilimsel bir tıp dergisi olma özelliği taşıyan *Vakıf-ı Tıbbiye*'dir. Bu dergi 1849-1951 yılları arasında Mekteb-i Tıbbiye-yi Şahane tarafından toplamda yirmi sekiz sayı olarak yayımlanmıştır.

“Bilim topluluklarının oluşum habercisi bilim dergileridir (Bahadır, 2001, s. 15).” Bahadır'ın bilim topluluklarının oluşum habercisi olarak ifade ettiği ve bir bilim camiası tarafından çıkartılan bir diğer bilim dergisi ise 1862 yılında toplamda kırk yedi sayı olarak yayımlanan *Mecmua-i Fünûn* dergisidir. Cemiyeti-i İlmiyye Osmaniyeye derneğinin bir yayını olarak Münif Paşa tarafından yayımlanan dergide fizik, kimya, jeoloji, tıp astronomi, coğrafya, ekonomi, tarih, sanat tarihi, ormancılık, ulaşım, felsefe, etnoloji, edebiyat, eğitim, dil, şehircilik, siyaset konularında telif ve de çeviri makaleler bulunmaktadır. İlk popüler bilim dergisi diyebileceğimiz bu dergiden sonra birçok bilimsel derginin daha yayım hayatına başladığını görmekteyiz.

1882'de *Rehber-i Fünûn* (11 sayı), 1884'te *Medrese-i Fünûn* (8 sayı), 1885'de *Hazine-i Fünûn* (1 sayı), 1886'da *Kevkebül-Ulûm* (16 sayı), 1887-1888'de *Numune-i Terakki* (9 sayı), 1889'da *Çanta* (1 sayı), 1897'de *İrtika* (23 sayı) olarak dergilerin yayımlandığını görebiliriz. Bu tarihlerden sonra İkinci Meşrutiyet'e kadar bilim dergisi yayımlamamış bu tarihlerden sonra ise 1908-1914'de *Genç Mühendis* (62 sayı), 1909-1910'da *Darüşşafaka* (12 sayı), 1911'de *Fen Gazetesi* (13 sayı), 1913-1914'te *Riyaziyat*

(9 sayı), 1917'de *Bilgi Yurdu Işığı* (17 sayı) dergileri yayımlanmıştır (Bahadır, 2001, s. 15).

19. yüzyılın ikinci yarısı ve devamında büyük ölçüde bilim ağırlıklı dergilerin yayımlanmıştır. Bu dönemdeki dergilere bakıldığında edebiyata eğitim amaçlı yer verildiğini, atasözleri, masallar, hikayeler ve diğer edebi metinlerin öğretici unsurlar içerdiği görülmektedir.

2.2 Dünya’da Çocuk Dergiciliği Tarihi

17. yüzyıldan itibaren ilk örneklerini görebileceğimiz süreli yayınların zamanla büyük kitlelere ulaşmasından sonra, bir kitle iletişim aracı olan dergiler de kendi içlerinde bazı özel alanlara yoğunlaşmak suretiyle dallara ayrılmıştır. Farklı ilgi alanlarına, farklı cinsiyetlere ve çocuklara göre dergilerin yayınlanması da bu gelişimin bir neticesinde ortaya çıkmıştır (Şimşek, 2001).

Çocuk dergilerinin yayımlanmaya başlaması ilk dergi örneklerinden yüz yıl kadar sonra Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Çocuk dergiciliğinin ilk örneklerinde ahlaki değerler büyük bir önem taşımaktadır. Bu dergilerde ebeveyn ve çocuklara ahlaki değerlerin aktarılmasına özen gösterilmiştir.

İlk çocuk dergisi olan *Leipziger Wochenblatt für Kinder* Leipzig’de 1722 yılında yayımlanmıştır. Yine 1722 yılında *Nidergaschisches Wochenblatt für Kinder* adında ikinci bir çocuk dergisi yayınlanarak ilk yayımlanan dergiyle rekabet etmiştir (Şahinbaş, 1991, s. 77). 1775 yılında *Kinderfreund* (Çocuklara Arkadaş) dergisi yayımlanmıştır. Osmanlı’da 1881 yılında aynı isimle *Çocuklara Arkadaş* adlı bir çocuk dergisi on iki sayı olarak yayınlanmıştır. Benzerlikleri açısından karşılaştırılmamış olmakla birlikte derginin örnek alınmış olunması da ihtimaller dahilinde olabilir.

1824’te yayınlanan ve 19. yüzyılın ilk çocuk dergisi olarak tanımlanan *The Child’s Companion* dergisi ve aynı zamanda yaklaşık yüz yıl olarak en uzun süre yayımlanan dergi olarak bilinmektedir. 19. yüzyılın Amerika Birleşik Devletleri’nde yayımlanmış önemli çocuk dergileri olarak 1826’da yayımlanan *The Jeveile Miscellany* ve 1829’da yayınlanan *The Children’s Magazine* dergileri gösterilebilir (Şimşek, 2001).

İngiltere’de çocuk dergileri 1850’lerden itibaren bilimin popülerleşmesi için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Çocuk dergilerinin içeriğinde bilime yer verilerek çocukların okulda gördüğü derslere ek olarak destek verici bir kaynak olması düşünülmüştür. Bilimin bu yöntemle yaygınlaştırılma politikasının sebebi ise okul müfredatlarında bulunan bilimin ve öğretiminin yeterli bulunmamasıdır (Şimşek, 2001).

İngiltere’de bu konuyu araştıran Devonshire Raporu 1870-80’lerdeki orta ve başlangıç seviyesindeki öğrencilerin yeterince bilim öğrenememesi konusunun ciddi bir konu olduğunu vurgulayarak okullardaki temel eğitimin tatmin edici olmadığı sonucuna varmıştır. Okullarda bilimin yeterliliği konusunu ele alan tartışmalar doğrultusunda kurumlar araştırmaları sonucunda bir dizi önlemler önermişlerdir (Dixon, 2001). Örneğin, Clarendon Raporu (1864) okula giden çocukların en az bir modern dil, matematik ve bazı doğa bilimleri derslerini almalarını tavsiye etmiştir. Bu konuda yapılan araştırmaların bir sonucu da çocuk eğitiminde bilimden çok edebi konulara ağırlık verildiğini ortaya çıkarmak olmuştur (Dixon, 2001).

Çocuklar için hazırlanan ilk dergilerde genellikle eğlenceli içeriklere ağırlık verildiği görülmektedir. 1830’larda yayımlanan çocuk dergilerindeki bilimsel konular diyalogların içerisinde yer almakla sınırlı kalmıştır. Aynı şekilde 1860’lara kadar eğlence içerikli dergilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bilim konusundaki uğraşları hızlandıran önemli gelişmelerden birinin 1851 yılında elektrikli telgrafın ortaya çıkması, bir diğeri ise 1859 yılında Darwin’in Türlerin Kökeni’ni yayımlaması olduğu söylenmektedir (Dixon, 2001).

1850’lerin başında yayımlanan birçok erkek dergisinde (boys magazine) ışığın doğası, ses iletimi, hava pompaları, elektrik gibi konular ve birçok bilimsel makalelere yer verildiği görülmektedir. Bu dergilerin yayımlanma amacının eğitim amaçlı olarak orta sınıfa ait okul çocuklarına yönelik olduğu söylenebilir. Fakat bu dönemde yayımlanan bütün dergilerin bahsi geçen kitleye yönelik hazırlanmadığı da anlaşılmıştır. Yine yakın tarihlerde yayına başlayan *Boys Own Paper* (1879) dergisinde bazı elektrik deneyleri, havai fişek yapımı, marangozluk tecrübeleri gibi konulara yer verilmiştir. Bu dergilerde özellikle bilimden zevk alınması gerektiği vurgulanarak bilimi dikkat çekici ve eğlenceli göstermek için tasvirlerle anlatım yapılmıştır (*Boys Own Paper*, 1879; Dixon, 2001).

Dergilere genel olarak göz attığımızda çoğu bilimsel konunun erkeklere hitap edecek şekilde tasarlandığını görmekteyiz. Bunu kız okullarının müfredatlarında fen bilimlerinin yer almamasından dolayı olduğunu düşünebiliriz. Bu sebeple de kızlara özel dergilerde botanik, zooloji, jeoloji doğa tarihi gibi konuların yer alması daha uygun görülmüştür. Örnek olarak gösterilebilecek *The Girls Own Paper* (1880) ve aylık *Atalanta* (1887) dergilerinde bilimsel içeriklere fazla ağırlık verilmediği görülmüştür (*The Girls Own Paper*, 1880, *Atalanta*, 1887; Dixon, 2001).

1866 yılında yayımlanan *Kind Words* dergisinde düzenli olarak bilimsel makalelere yer verilmiştir. *Young England* dergisinin 1885 yılındaki sayılarında botanik, astronomi, ornitoloji, kimya, jeoloji gibi bilimler yer almıştır. Aynı zamanda dergide “Bilim Hakkında Sohbetler” başlığıyla ısı manyetizma sürtünme gibi konuların tanımlarını içeren düzenli yayımlanan bir bölüm yer aldığı görülmektedir (Dixon, 2001).

2.3 Osmanlı’da Çocuk Dergiciliği Tarihi ve Yayımlanan Eski Harfli Çocuk Dergileri

Osmanlı’da çocuk dergilerinin ilk örneklerini 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra görmemiz mümkündür. Bu dönem tarihsel süreçte Osmanlı’nın gerileme ve çöküş dönemi olarak adlandırılmaktadır. Basının özelleşmesiyle batıdaki gelişmelere daha duyarlı ve açık hale gelen Osmanlı toplumunda edebiyat alanında da görebileceğimiz bazı etkiler görülmeye başlanmıştır. Bu etkileşimin bir sonucu olarak da toplumun ortaya çıkardığı ürünlerde batı kültürü ve yaşantısına dair izler de belirginleşmiştir.

Çocuk edebiyatının doğuşu, yenileşme düşüncesi ve batıya açılmayla yakından ilişkilidir (Şimşek, 2001). Osmanlı devletinde çocuk edebiyatının doğmasının batıyla olan bu etkileşimin sonuçlarından biri olarak görebilmek mümkündür. Çocuklara özel ilk dergilerin eğitsel amaçlarla hazırlandığı bilgisi bulunmaktadır. Tanzimatla birlikte çocukların hayatlarına etki edecek bazı eğitim düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Tekeli’ye göre bu düzenlemelerin ilk hedefi, eğitim üzerindeki dini denetimin zayıflatılarak kaldırılmaya çalışılması, diğeri dilin ve yazının reforma uğratılması, bir diğeri ise eğitim teknolojisindeki gelişmelerdir. Bu düzenlemelerin sonucunda geleneksel eğitim anlayışı yerine, kara tahta ve daha fazla öğrencinin bulunduğu sınıf sitemine geçiş sisteme girmiştir (Tekeli, 1995, s. 460).

Eğitim alanında bahsi geçen düzenlemelerden biri, 1848 yılı itibariyle öğretmen yetiştiren meslek okulları Dar-ül Muallimin-i Rüşdi ve 1868’de Dar-ül Muallimin-i Sıbyan okullarının açılması olmuştur. 1869 yılı itibariyle eğitim sisteminde yapılan bir diğer yenilik ise ilköğretim okullarının müfredatlarına, tarih, coğrafya ve hesap gibi derslerin alınması olmuştur. 1869 yılında eğitimde kapsamlı yenilikleri içeren Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi’nin yayımlanmasından çok kısa bir süre sonrasında ilk çocuk dergisi olan Mümeyyiz yayımlanmıştır (Şimşek, 2002, ss. 22-23).

Osmanlı’da eğitim alanında yapılan düzenlemelere bakıldığında Tanzimatla birlikte hızlanan bu yenilikçi sistemle beraber çocuklara ve gençlere odaklanıldığını görebiliriz. Gençlerin yeniliklere ayak uydurmak ve değişime açık bir dönemde ve görüşte olmaları sebebiyle getirilecek yenilikleri de verimli bir şekilde karşılayacakları düşünülebilir. Eğitim sistemi ve çocuk edebiyatında gerçekleşen yeniliklerle gelen değişimin sürekliliği için gençlere öncelik verilmesi önem arz etmektedir. Genç ve çocuklara öncelik verilerek onlara bu yenilikleri aktarmak noktasında ilk olarak edebiyat eserleri yayımlanmıştır. Çocuklara ve gençlere ulaşmayı hedefleyen bu değişim süreci çocuklara özel hazırlanan dergilerin ilk yayımlanmaya başladığı 1869 yılından sonra belirli bir hız kazanarak Osmanlı’da çocuk dergiciliği kültürünün oluşmasına yol gösterdiği görülmektedir.

2.3.1 İlk çocuk dergisi Mümeyyiz (1869)

İlk çocuk dergisi *Mümeyyiz* 15 Ekim 1869 tarihinde İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. Haftalık yayımlanan *Mümeyyiz* toplamda kırk dokuz sayı olarak okurlarına ulaşmıştır. *Mümeyyiz* aynı isimdeki günlük gazetenin haftalık çocuk dergisi eki olarak yayımlanmaya başlamıştır. O dönemde gazete/dergi ayrımını tam olarak göremememiz sebebiyle *Mümeyyiz* kapak sayfasında “Çocuklar için gazetedir” ibaresiyle yayımlanmıştır. *Mümeyyiz* gazetesi ve *Çocuklar için Mümeyyiz* dergisinin yayıncısı Sıtkı’dır. Sade bir dille çocuklara uygun olarak hazırlanan *Mümeyyiz* dergisinin içinde en fazla bulunan metin türü hikâye ve masaldır.

Okuyuculardan gelen mektuplara göre çocuklar tarafından beğenildiği ve derginin okullarda okutulmasının istendiği anlaşılmaktadır. *Mümeyyiz*’in öğrenciler öğretmenler tarafından yoğun ilgi görmesinin sonucunda yayımlandığı şehir olan

İstanbul dışında Erzurum, Yanya, Kütahya Erzincan'da da okuyucularının bulunduğu ayrıca Bağdat ve Selanik'ten de abonelik taleplerinin geldiği belirtilmiştir.

Dergi eğitim almanın gerekliliği ve aynı zamanda da zorunlu olması fikrini taşıyarak eğitim konusunu sıklıkla vurgular, bu zorunluğu ise insanın eğitilebilir olması ve doğasında bulunmasına bağlar. Geleneksel eğitimin hâkim olduğu dönemde yayımlanan dergi, verilen eğitimin ve eğitim kurumlarında yanlış buldukları noktalar üzerine eleştirilerde bulunmuştur.

Dergide şiir bulunmamaktadır, şiirin yararlı olmadığını savunan *Mümeyyiz*, onun yerine coğrafya, matematik, tarih gibi konuları öğrenmenin, ahlak kitapları okumanın, dünyayı anlamaya çalışmanın ve dil öğrenmenin daha yararlı olacağını söylemiştir (*Mümeyyiz*, 1869, 6, s. 3). Dergi ikinci sayısında çıkarılma amacının eğitsel olduğunu ve bu konulardan içerik oluşturacağını belirtir (*Mümeyyiz*, 1869, 2, s. 4). Bu da bizlere Osmanlı'da yayımlanan ilk çocuk dergisinin eğitsel kaygılar taşıyarak çıkarıldığını göstererek bir amaçlarının da çocukların bilim ve eğitim hayatlarına destekte bulunmak olduğunu göstermektedir. Nitekim *Mümeyyiz*'in amaçlarını ifade ettiği gibi *Hüdavendigar Gazetesi* de *Mümeyyiz*'i tanıtırken “çocuklara yönelik eğitim dergisi” ifadesini kullanmıştır (Şimşek, 2002, s. 36).

Mümeyyiz, ilk çocuk dergisi olarak yayımlanmasının da coşkusu olarak görülebilecek yoğun bir ilgi ve beğeniyle çocuklar tarafından karşılanan dergi zamanla birçok bölgede okunmaya başlamıştır. Dergi okuyuculardan gelen metinlere yer vereceğini duyurarak eğitim sistemine yönelik eleştirilerini yazan bir öğrenciden gelen metni yayımlamıştır. Başka bir öğrenci ise “Dayaktan Şikâyet” adlı mektubunda eğitimde şiddete yönelik düşüncelerini açıklayarak eleştirilerde bulunmuş eğitim sistemlerini Avrupa ile kıyaslamıştır. Öğrencilerden gelen bu ve benzeri metinleri yayımlama çekincesinin bulunmadığı gözlemlenebilen dergi Batılı çocuklar ve Batıdaki yaşama dair karşılaştırmalar yapmış, eğitilmiş olmaları, okur yazarlık durumu ve kalkınma seviyelerinden dolayı Batıya övgülerde bulunmuştur (Şimşek, 2002, ss. 36-44).

Değişim ve yeniliklere açık bir politikayla yayımlanan *Mümeyyiz*, beden, zihin ve ahlak eğitimi üzerinde durarak bu ilkeleri çocuklara yansıtma gayreti göstermiştir. Dergide yer alan metinlere göre idealize edilen çocuk tipi, temiz, bakımına önem veren, ilmi çalışmalarla meşgul olan, uslu, büyüklerine saygılı olarak tanımlanmıştır. Derginin aynı zamanda cinsiyet ayrımcılığına karşı bir tutum sergilediği

görülmektedir. Kız öğrencilerin eğitim almalarının önemi vurgulanarak onlara çalışmaları tavsiye edilmiştir.

Dergide öğretim amaçlı yer verilen konular fen ve tabiat bilgileri, coğrafya, sosyal bilgiler, tarih, dil, edebiyat ve sağlık olmuştur. Bilim içeriklerine yer verilen bölümlerde bahsedilen konular çocuklara aktarılırken sade fakat ayrıntılı bir anlatım kullanıldığı görülmektedir.

Mümeyyiz yerküre hakkında bilgi verilen ‘Kozmografya’ başlıklı yazıda yerkürenin yuvarlak ve kutuplardan basılı olduğu bilgisine ispatlarla yer verilmiştir (*Mümeyyiz*, 1869, 5, s. 6). Dergide ekvator çizgisinin yerküreyi ikiye ayırmasının anlatıldığı bir metine yer verilmiştir (*Mümeyyiz*, 1869, 8, s. 2). Yine aynı sayfada gece ve gündüzün oluşumu, bir güneş yılının tarifi, bir ayı ve ay yılının tanımları ve açıklamaları yapılmıştır (*Mümeyyiz*, 1869, 8, s. 2). Yine yerküreden bahsedilen bir diğer bölüm ise yerkürenin hava, su, toprak ve ateşten oluştuğu bilgisine yer vererek aynı zamanda bu maddelerin insan yaşamı için gerekli olduğu belirtilmiştir (*Mümeyyiz*, 1869, 19, s. 5).

Dergide bilim içerikli bir diğer bölüm ise yönler konulu metindir. Dergide Kuzey, Güney, Batı ve Doğu yönleri açıklanır ve bunlara ek ara dört yönün olduğu anlatılmıştır (*Mümeyyiz*, 1869, 8, s. 3).

Dergide Cisimlerin tartılabilen ve tartılamayan cisimler manalarına gelen ecsam-mevzune ve ecsam-ı gayr-mevzune olarak ikiye ayrıldığı bilgisine yer verilmiştir. Bu konu anlatılırken ek olarak havanın ağırlık ve tartılabilirliği örneklerine yer verilerek daha anlaşılabilir bir anlatım şekliyle konuyu aktarmak amaçlanmıştır (*Mümeyyiz*, 1869, 26, s. 3).

2.3.2 Hazine-i Etfal (1873-1874)

Hazine-i Etfal dergisinin üzerinde yayın tarihi bulunmamaktadır. Derginin son sayfasında yer alan diğer süreli yayın reklamlarının (*Çekmece, Hakikat*) çıkış tarihleri göz önüne alınırsa (1874, 1873) *Hazine-i Etfal*’i kronolojik olarak Osmanlı’daki ikinci çocuk dergisi olarak görebilmemiz mümkündür. Derginin ikinci sayısının çıktığına dair bir belge bulunmamaktadır (Şimşek, 2002, s. 76). *Hazine-i Etfal*, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı’nda bulunmaktadır.

Dergiyi çıkaranlar Mekteb-i Fünûn-u Harbiye talebelerinden Ali, Refik ve Şerafettin'dir (Şimşek, 2002, s. 76). Vatan evlatlarına hizmet etmek amacını taşıyan ve bu uğurda çabalamak gerektiği kanısında olan dergi, kalıcı eserler bırakmanın önemini de vurgulamıştır.

Mekteb-i Fünûn-u Harbiye öğrencileri olarak aldıkları ilmi, vatanın evlatlarına aktarma borcu hissederek bu çalışmaya başladığını ve kararlı olduğunu belirten editör, ilmi çoğaltma arzusunu da taşımıştır (*Hazine-i Etfal*, 1873, 1, s. 5).

Dergi ilk aşamada ilme verdikleri önem doğrultusunda konularının fenni olacağını düşündüklerini fakat sonradan çocuklara hitap edebilecek daha uygun metinlere yer vereceklerini ifade etmiştir. Gerçek gelişmenin ilim ve fenle olacağına dair ve ayrıca eğitimin önemine ilişkin vurgulamalar yapılmıştır. Osmanlı devletinde yayımlanan ikinci dergi *Hazine-i Etfal*'in Mekteb-i Fünûn-u Harbiye öğrencileri tarafından edindikleri bilgi ve birikimleri küçük yaştaki çocuklara aktarma gayretine sahip olmaları toplumun eğitime ve bilgiyi paylaşmaya verdikleri önemi gösterir niteliktedir. Ülke olarak gelişmenin ve ilerlemenin bilimle gerçekleşeceği görüşüne sahip olan dergi yönetimi çocukları da geleceğin mimarları olarak görerek onlara aktarılacak bilime da fazlasıyla önem verdikleri görülmektedir.

2.3.3 Sadâkat (1875)

Sadâkat adlı günlük gazetenin çocuk eki olarak aynı isimle yayımlanan *Sadâkat* çocuk dergisinin ilk sayısı 23 Nisan 1875 tarihinde yayınlanmıştır. Toplamda altı sayı yayımlanan derginin yayıncısı Tahsin (ö. bilinmiyor), son sayısında (30 Mayıs 1875) bundan sonra *Etfal* adlı dergide yazılarının yayımlanacağını duyurur. İsmi değişen dergi *Etfal*'in ilk sayısı ise 4 Haziran 1875'te yayınlanmıştır.

Dergide eğitsel metinler, hikayeler ve eğlenceli latifeler gibi bölümler bulunmaktadır. Derginin tüm sayı sonlarında 'Tahsin' imzası vardır fakat yazar kadrosu belli değildir. Şimşek, Tahsin'in aynı adlı günlük gazetede yazması sebebiyle çocuk dergisi için yazmadığının düşünüldüğünü belirtir (Şimşek, 2002, s. 82).

Derginin hitap ettiği yaş grubu ilkokul çağı öğrencileridir. Fakat o dönemde başka çocuk dergisi olmadığından derginin daha büyük öğrenciler tarafından da takip edildiği dergiye gelen mektuplar neticesinde anlaşılmaktadır. Dergide çocukların

öğrenmesini teşvik etmek amacıyla ödüllü sorulara yer verilmiştir. Dergide eğitimin ve okula gitmenin önemine sıklıkla vurgu yapılmıştır. Özellikle vatani bir görev olarak ifade edilen ilme verilen önem derginin işaret ettiği bir diğer konudur. Dergide çocuk okurlara aktarılan konular en fazla coğrafya olmak üzere, sosyal bilgiler, tabiat bilgileri, edebiyat ve matematik olmuştur (Şimşek, 2002, s. 91).

2.3.4 Etfal (1875)

Sadâkat'ın yedinci sayısı olarak devamı niteliğinde yayımlanan *Etfal* dergisinin ilk sayısı 4 Haziran 1875'te çıkmıştır. Toplamda on altı sayı olarak yayımlanan *Etfal* dergisinin yayın politikası *Sadâkat* ile aynı yöndedir.

Daha önce *Sadakat*'te ismi görülen ve *Mümeyyiz*'de çalışmış olan M. R. (ö. bilinmiyor) isimli yazar *Etfal*'in ilk bölümünde 'Mukaddime' yazısına imza atmıştır. Bu yazıda derginin çıkış amacı da açıklanmıştır. İlk olarak zamanın ilim ve tahsil zamanı olduğunu belirterek eğitimin önemini işaret eder devamında ise ilim ve marifetin artık insanların zaruri ihtiyaçlarından olduğu belirtilir (*Etfal*, 1875, 7, s. 1).

Dergi ayrıca çıkarılma amacının okullardaki eğitimi desteklemek olduğunu ifade eder. Okullarda her bilginin öğretilmesinin zor olduğunu ve bu dergide eğlenceli yöntemlerle okurlara farklı tarzlarda bilgiler verileceği belirtilmiştir (*Etfal*, 1875, 7, s. 1). Derginin hedef kitlesi ilkokul öğrencileridir. Fakat yine mektuplardan anlaşılaçağı üzere orta ve yükseköğretim öğrencilerinin de okudukları bilinmektedir (Şimşek, 2002, ss. 94-111).

Eğitimin önemi ve eğitimsiz insanların artık insan yerine konulmadığı vurgulanır, ayrıca eğitimle kişi ve toplumun değişebileceğini gösteren hikayeler yer almıştır. *Etfal* dergisinde yer alan bilim içerikli yazılarda, tabiat bilgileri, coğrafya ve matematik alanları bulunmaktadır. Bu konuların dışında da dergi din, sağlık ve sosyal bilgiler alanlarında öğretici metinlere yer verilmiştir.

Tabiat bilgileri alanında kaplan, pars, zağar, kedi gibi hayvanların detaylı tanıtları yapılmıştır. Coğrafya alanında Avrupa'daki şehirlerin büyüklükleri ve İstanbul kıyaslanmış (*Etfal*, 1875, 9, s. 1) gündüz ve gece oluşumunun anlatımına yer verilmiştir. Gün, ay, hafta ve yılların oluşumu açıklanmıştır (*Etfal*, 1875, 11, s. 3).

Matematik alanında derginin on dördüncü sayısında yer alan ‘Saymak’ ve ‘Sayıları Yazmak’ başlıklı yazılarda, ‘Sayı Nedir?’, ‘Sıfır Nedir?’, ‘Onluk binlik ve yüzlük sayılar nasıl yazılır?’ ve ‘sayı basamakları’ alt başlıklarında konu anlatımlarına yer verilmiştir (Etfal, 1875, 14, s. 1-2).

2.3.5 Âyine (1875)

Kadın ve çocuklara hitap eden aile dergisi *Âyine*’nin ilk sayısı 14 Kasım 1875’te yayımlanmıştır. Selanik’te yayımlanan *Zaman* gazetesinin eki olarak yayın hayatına başlayan dergi için kitabının ‘Ayine’ bölümünde Okay (1999) ve tezinin ‘Ayine’ bölümünde Şimşek (2002) bilinene göre İstanbul dışında yayımlanan ilk dergi olduğunu belirtmişlerdir.

Ayine dergisi haftada bir olmak üzere toplamda kır bir sayı olarak yayımlanmıştır. Derginin ilk sayısında çıkarılma amacının kadın ve çocuklara hizmet etmek olduğunu belirten *Ayine*, küçük yaşta eğitimin kalıcı olacağı düşüncesini vurgulayarak bu sebeple de çocuklara verilecek olan eğitimin önemi ve gerekliliğinden bahseder (*Ayine*, 1875, 1, s. 1).

Dergide çocuklara eğitimin, okulun ve öğrenmenin öneminden sıklıkla bahsedilir. *Ayine* bir kadın dergisi olarak kadın erkek fark etmeksizin eğitimin şart olduğu görüşüne hakimdir. *Âyine* dergisi çocuklara ilişkin yazılara yer vermiştir fakat kadınlara yönelik yazılar daha ağırlıklı olarak bulunmaktadır (Yılmaz, 2015, s. 85). Dergide yer verilen bilim içerikli bölümlerde tabiat bilgileri üzerine eğitici yazılar bulunmaktadır. Dergide tabiat bilgileri alanında hayvan ve bitkilerin ayrıntılı tanımlamalarına yer verilmiştir. Derginin yirmi üçüncü sayısında bazı bitkiler tanıtılarak ilgili kısa açıklamalara yer verilmiştir (*Ayine*, 1875, 23, s. 3).

2.3.6 Arkadaş (1876)

İlk sayısı 1876’da yayınlanan *Arkadaş*, haftalık olarak İstanbul’da yayın hayatına devam etmiştir. Derginin sahibi Şemsi ismini kullanan Mehmet Şemsettin’dir. *Arkadaş*’ın içerik ve şekil bakımından Okay, kitabının ‘Arkadaş’ adlı bölümünde batılı anlamda ilk çocuk dergisi olarak nitelendirebileceğini söyler (Okay, 1999). I. Meşrutiyet’in ilanı ile aynı yıl yayına çıkan *Arkadaş* dergisi toplam on üç sayı yayımlanmıştır.

“Mehmet Şemsettin’in yazı faaliyetleri iki grupta toplanabilir: ilki çocuklar için eğitici yayınlar ikincisi ise Şemsî adıyla yayımladığı tiyatro oyunlarıdır (Emiroğlu, 2020, s. 29).”

Bilim tarihi konusunda *Arkadaş* dergisinde görebileceğimiz örneklerden ilki derginin birinci sayısında şimendiferin icadı ve tarihine yer verilmesidir. ‘Ufak Tefek Malûmat’ başlığı altında yer alan şimendiferden sonra aynı başlık altında ikinci sayıda vapurun icadı, beşinci sayıda ise dikiş makinesi yer alır (Şimşek, 2002, ss. 125-150). Her sayıda bu başlıkla bir bölüm bulunmaktadır. Dergiyi aynı zamanda öğretmenlerin de takip ettiği anlaşılmaktadır. Dergide ayrıca detaylı bitki ve hayvan tanıtlarına da yer verilmiştir.

2.3.7 Tercüman-ı Hakikât (1880)

Tercüman-ı Hakikât dergisi aynı adla yayımlanan yetişkin gazetesinin çocuklara yönelik haftalık ekidir. İstanbul’da ilk sayısı 16 Eylül 1880’de yayımlanan dergi toplamda yirmi altı sayıdan oluşmaktadır. İdari müdürü Tevfik İlhâmi’dir (ö. bilinmiyor).

Tercüman-ı Hakikât’ın mukaddimesinde yayımlanma amacına yer verilmiştir. Bu yazıda derginin rüştiye talebeleri için çıkarıldığı, yetişkinler için çıkarılan yayınların çocuklara uygun olmaması sebebiyle de çocuklara yararlı olabilmesi adına boş zamanlarında okumaları ve faydalanmaları amacını taşıdıkları belirtilir. Ayrıca dergi, eğitimcilerin yazılarını da yayımlamaya hazır olduklarını belirtir (*Tercüman-ı Hakikât*, 1880, 1, s. 1).

Dergi çocuklara eğitim noktasında yabancı dil öğrenmenin gerekliliğini savunarak Fransızca ve İngilizcenin öğrenilmesi gerektiğini ifade eder (*Tercüman-ı Hakikât*, 1880, 2 s. 2).

Dergide bilime yer verilen konu başlıkları, tabiat bilgileri coğrafya ve matematik olmuştur. Coğrafya alanında, Dünya’nın hareketi, ülkeler coğrafyası, siyasi coğrafya, yönler gece ve gündüzün oluşumu, ayın hareketleri, Güneş ve Ay tutulması konularına yer vermiştir. Dergide tabiat bilgileri alanında hayvan tanıtlarına yer verilmiştir. Matematik alanında temel matematik bilgileri, öğretici sorular ve bilmece yer almıştır fakat Şimşek’e göre bu soruların okuyuculara zor geldiği belirtilmiştir

(Şimşek, 2002, ss. 174-195). Dergide ayrıca mikroskobun tanıtımına yer verilmiştir (*Tercüman-ı Hakikât*, 1880, 15, s. 3).

2.3.8 Aile (1880)

İlk sayısı Mayıs 1880 yılında çıkan *Aile* dergisi kadın ve çocuklara yönelik hazırlanmıştır. Toplamda üç sayısı bulunan *Aile*'nin hedef kitlesi kadınlar olmakla birlikte çocuklara özel bölümler de ayrılmıştır. Derginin çıkarılma amacında ilk sayısında bahsedilmiştir. Burada, bir ailenin ihtiyacı olabilecek her türlü bilgiye yer vererek ailelere hizmet etmek amacının bulunduğu, ailenin direğinin ise kadın olması dolayısıyla kadınlara hitap edildiği söylenmektedir (*Aile*, 1880, 1, s. 1).

Kadınların eğitime önem vererek, terbiye ve iyi ahlakın gerekliliğini savunur, terbiyenin ise yalnız kadınlar tarafından aktarılabilirliğini bu sebeple de kadınlara yönelik metinlere yer verildiğinden bahsedilir (*Aile*, 1880, 1, s. 18).

Şemseddin Sami bu tür gazetelerin medeni ülkelerde kadınlar tarafından çıkarıldığını; ancak Osmanlı vatanında henüz bu tür yayınları çıkarabilecek kadınların olmadığını veya çok az olduğunu ifade etmiştir (Yılmaz, 2015, s. 87). Dergide genel olarak çocuklara yönelik hikayeler bulunmaktadır. Dergide bilim içerikli bir yazı örneği için, çocuklara matematik alanında 'Mesâil' başlığı ile bir minarenin yüksekliğinin ölçülmesi anlatılmıştır (*Aile*, 1880, 2, s. 16).

2.3.9 Bahçe (1880)

İlk sayısı Ekim 1880 yılında yayımlanan *Bahçe* dergisinin toplamda kırk sayısı bulunmaktadır. Dergi, İstanbul'da yayımlanmıştır. Derginin imtiyaz sahibi Kemal Bey (ö. bilinmiyor), yazarları Nihal (ö. bilinmiyor) ve Avni'dir (ö. bilinmiyor). Derginin üzerinde "Bahçe" adının hemen altında "ulûm ve fûnûn ve edebiyattan bahis olup çocuklara mahsus olarak haftada bir defa çıkar" ibaresi bulunmaktadır.

Bahçe dergisi milli kimliğin kazanılmasına büyük önem verir. Diğer çocuk dergilerinde her bakımdan Avrupa'nın üstünlüğü ve gelişmişliği kabul edilirken, *Bahçe* dergisi Avrupa'nın üstünlüğü konusunda ihtiyatlı bir yaklaşım sergiler. Türklerin geçmişte de günümüzde de her alanda başarılı oldukları ve köklü bir medeniyete sahip oldukları savunulur. Avrupalıların Türklere ait eserleri tercüme ederek kendi eserleriymiş gibi yayınladıkları dile getirilir (Şimşek, 2002, s. 204).

Bahçe dergisi bilim konusuna geniş yer ayırmıştır. Dergi öncelikle bilimleri iki kısma ayırır:

- 1- Akli İlimler: İnsan akıl ve idrakiyle oluşturulan Riyaziye (hesap, coğrafya, cebir, hendese heyet ve kozmografyadan oluşur), felsefe ve hikemiye gibi ilimlerdir.
- 2- Nakli İlimler: Mukaddes kitapların bildirdikleri bilgilerdir (Şimşek 2002, s. 208).

Dergide ele alınan bilim dalları Yılmaz tarafından aşağıdaki şekilde aktarılmıştır.

Yazıların büyük bir bölümünü meydana getiren ilim kısmında şu alt başlıklar altında gazete yazıları toplanabilir: 1. Fünûn alt başlığı altında; hesap, hendese gibi temel olarak dört işleme dayanan aritmetik işlemler. 2. Coğrafya alt başlığı altında; Afrika, Çin, Japonya, Avrupa kıtası gibi coğrafi bölgelerin tanıtıldığı, belli oranda da ülkelerin siyasi-kültürel yönlerine değinilen yazılar. 3. Tarih; Tarih Nedir? Tarih-i Âlem, Tarih-i Umumi gibi başlıklarla genel itibariyle “Tarih nedir?” sorusuna verilen cevaplar ve orta çağ dönemi tarihiyle ilgili konular. 4. Hıfz-ı Sıhhat alt başlığı altında genellikle çocuk sağlığıyla ilgili yazılar. 5. Hayvanlar ve bitkiler hakkında tanıtıcı yazılar. 6. Dil Bilgisi; Arapça, Farsça, Fransızca ders tekrarları. 7. Edebiyat; gazeteye gönderilen şiirler (Yılmaz, 2015, s. 89).

Derginin yer verdiği bir diğer konu ise bilim insanlarıdır. Derginin on yedinci sayısında İbn Haldun'un tanıtıldığı metinde İbn-i Haldun'un hayatına ilişkin bilgiler verildikten sonra ilmi kişiliği tanıtılarak, yönetim ve siyaset görüşlerinin çok önemli olduğu belirtilir. Haldun'un genç yaştan itibaren devlet yönetiminde bulunmasının görüşlerini oluşturmasındaki etkisine işaret edilir (*Bahçe*, 1880, 17, s. 134).

Dergide tanıtılan diğer bir bilim insanı ise Hafız Şirazi'dir. Kısaca Şirazi'nin hayatı anlatıldıktan sonra en önemli eseri Olan *Divan*'ından övgüyle söz edilir. İleriki sayılarda ise dergide Hafız Şirazi'nin Gazellerinden örnekler yayınlanmıştır (*Bahçe*, 1880, 20, s. 159; Şimşek, 2002, s. 208).

Bahçe dergisinde bilim içerikli yazılarda yer verilen konular, tabiat bilgileri, matematik ve coğrafya olmuştur. Dergide çeşitli başlıklar altında Dünya'nın şekli, çevresi, yeryüzünün oluşumu, dağlar, nehir ve ovaların oluşumu, Güneş ve Ay tutulmaları, hayvan tanıtımları ve matematiğin temel konularından bahsedilmiştir.

Dergide bilim içerikli metinlerin yer aldığı başlıklardan biri Mâlumât-ı Nâfia'dır (Faydalı Bilgiler). Dergide yer alan 'Hesâbdan' başlıklı bölümlerde hesap ve hendeseye yer verilmiştir. Bölümlerin içeriğini Yılmaz, aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Bâğçe'nin ilk sayılarında "Hesâb ve Hendese" adları altında ayrı ayrı ifade edilen bu konular, daha sonraki sayılarda "Fünûn" başlığı altında toplanmıştır. "Hesâbdan" adı altında genellikle dört işleme dayalı sorular sorulmuş, yanıtlar verilmiş veya öğrencilere sorular sorularak onlardan cevaplar beklenmiştir (Yılmaz, 2015, s. 190).

İçeriğinin doyurucu ve çok çeşitli olması dolayısıyla dikkat çeken *Bahçe* dergisi hakkında Okay, Avrupaî bir dergi görünümünde olan *Bahçe*, eğlendirirken öğreten yüzyılın en önemli çocuk dergilerinden biridir, ifadesini kullanmıştır (Okay, 1999 s. 53).

Bahçe dergisinde çocuklara aktarılmak istenen bir diğer konu ise İslam bilim tarihi ve Türk/Müslüman bilim insanlarını tanıtmaya gayesiyle başarılarından bahsetmek olmuştur. Derginin İslam/Türk bilim tarihi konularında çocukları bilinçlendirme amacını taşıdığını söylemek mümkün olmakla birlikte günümüzdeki eğitim sisteminde fazla yer verilmeyen bu ve benzeri konulara derginin dikkat çekmek istemesi önemlidir. *Bahçe* dergisinin dördüncü sayısında yer verilen metinde Türklerin İslamiyet'i seçtikten sonra da birçok eser ortaya koymasının ifade edilmesi, büyük bir olasılıkla İslamiyet'in bilime ve çalışmaya engel olmak yerine desteklediği görüşünü tasdik etmeyi amaçladığı çıkarılabilir. Aynı zamanda Avrupalılar tarafından Türk bilginlerinin eserlerinin kendi isimleri adına yayımlanması konusuna da değinen dergi, aynı zamanda bugünkü ilmin Araplardan alındığını söyleyen Düri'nin görüşlerine de yer vermiştir:

Türkler İslamiyet'i seçtikten sonra da birçok eser ortaya koymuşlardır. Ünlü Türk bilginlerinden Farabi, ünlü tıpçı İbn-i Sina dünyanın tanıdığı şahsiyetlerdir. Birçok Türk bilginin eseri Avrupalılar tarafından tercüme edilerek kendi eserleri gibi yayınlanmıştır. Ünlü Fransız müverrihi Düri bir nutkunda bu günkü ilim ve fennin Araplardan alındığını söyler (*Bahçe*, 1880, 4, s. 29).

Avrupalılarla Türkler arasındaki gelişmişlik düzeyinin birçok okuyucuda şu itiraza neden olduğuna dikkat çekilir. 'Bazılarınız diyeceksiniz ki ecdadımız şöyle imiş böyle

imiş bize bundan ne? Biz kendimize bakalım. Bugün Avrupalılardan gerideyiz (*Bahçe, 1880, 4, s. 30*).’ Bu düşüncenin Türkler hakkındaki olumsuz yargıları güçlendirdiğine dikkat çekilerek, Türklerin kendi öz güvenlerini kazanabilmeleri için kendi milli geçmişlerini bilmeleri ger eğine işaret edilir. Bunun için de öncelikle Osmanlıların tanınması gerektiği belirtilir (Şimşek, 2002, ss. 215-216).

2.3.10 Mecmua-i Nevresidegân (1881)

İlk sayısı İstanbul’da 1881 yılında çıkan derginin kütüphane kataloglarında dört sayısı kayıtlıdır. H. Tayfur (ö. bilinmiyor), S. Asaf (ö. bilinmiyor), Y. Vasfi (ö. bilinmiyor) dergiyi yayına hazırlayan isimlerdir. Ortaokul ve lise öğrencilerine derslerde yardımcı olmak üzere çıkan dergi ile ilgili Emiroğlu kitabının ‘Mecmua-i Nevresidegân’ bölümünde konular gelişigüzel ele alınmış ve profesyonellikten uzak, olarak nitelenmiştir (Emiroğlu, 2020, s. 42). Emiroğlu’nun ‘çıkış gayesi ve süresi dahi belirtilmeyen dergi’ olarak nitelendirmesiyle Şimşek’in aşağıdaki açıklamaları gelişmektedir (Şimşek, 2002, s. 231).

Mecmua-i Nevresidegan’ın bir süreli yayından çok bir dizi halinde yayınlanması planlanan risaleye benzemektedir. Eldeki dört nüshası bir arada yayınlanan *Mecmua-i Nevresidegan*’ın aslında bir süreli yayın olmadığı, derginin 17. sayfasındaki şu ifadeden açıkça anlaşılmaktadır. "... Bu kitapta bilhassa heyet-i İslamiyenin hangi kabileden ayrıldığını ve nerede hükümetler teşkil edip ne veçhile iştihar bulunduğunu...beyan olunacaktır (*Mecmua-i Nevresidegân, 1881, 4, s. 27*)."

Durum incelendiğinde *Mecmua-i Nevresidegân*’ın isminde mecmua kelimesi geçmesi ve görünüş olarak dönemin diğer çocuk dergileriyle benzerlik taşıması sebebiyle çocuk süreli yayınları olarak sınıflandırıldığı ve araştırmacılar tarafından bu başlık altında incelendiği anlaşılmaktadır.

Derginin çıkış amacı ilk sayıda yer alan ‘Mukaddime’ yazısında ifade edilmiştir. "Maksadımız başlıklı yazıda "Bu gibi naçiz bir eserle ebnay-ı vatana hizmet etmek ve bu vesile ile elsine-i ihvanda ebkay-ı nam eylemek olduğundan, mecmuamızın devam-i intişanını cenab-ı feyyaz-ı kadirin tevfiyat-ı samadaniyyesinden niyet ediyoruz." ifadeleri kullanılmıştır (*Mecmua-i Nevresidegân, 1881, 1, s. 1*). Temel amaçlarının vatan evlatlarına hizmet etmek ve arkadaşları arasında kalıcı bir isim

bırakmak olduğu belirtilir. Dergiyi yayımlama amaçlarından bir diğeri ise diğerk arkadaşları için öğretimi kolaylaştıracak kitap ve risaleleri yazmaya cesaretlendirmek ve teşvik etmek olduğu belirtilir.

Dergide bilime dair ele alınan konulardan ilki coğrafyadır, Dünyanın şekli, gece ve gündüzün, mevsimlerin oluşumu, yönler, kıtalar gibi konularda bilgiler verilmiştir. Matematikte ise temek matematik bilgileri, tam ve kesirli sayılar, sayılar, sıfırın tanımı, toplama ve çıkarmada sağlama yönteminin kullanımı gibi bilgilere yer verilmiştir (Şimşek, 2002, ss. 225-233).

Dergide Dünya'nın şekliyle ilgili ifadeleri Yılmaz, aşağıdaki gibi aktarmıştır.

Mecmū'a-yı Nevresīdegān'da, yazar, dünyanın zan edildiğı gibi yassı değil, "karpuz veya elma" gibi olduğunu ifade etmiş, dünyanın yuvarlaklığını ispat için yine gözle görülebilir basit örnekler vermiştir. Bundan sonraki coğrafya bahsinde ise mevsimlere yer verilmiş, tek tek mevsimler tarif edilmiştir (Yılmaz, 2015, s. 251).

2.3.11 Çocuklara Arkadaş (1881)

Dergi Mehmed Şemsettin'in çıkardığı *Arkadaş*'tan sonra yayımladığı bir diğerk dergidir. İlk sayısı Nisan 1881 tarihli olan dergi toplamda on iki sayı olarak yayımlanmıştır.

Derginin çıkış amacını belirten bir yazıya ilk sayıda yer verilmiştir. Mehmed Şemsettin, derginin vatan evlatlarının ilim öğrenmeye arzu ve isteklerini arttırmak amacıyla, edebiyat güzel masallar ve hikayelerden oluşacağını belirtmiştir (*Çocuklara Arkadaş, 1881, 1, s. 2*).

Dergide fen ve tabiat bilgileri alanında bilim içerikleri bulunmaktadır. Dergide çeşitli başlıklar altında demiryolunun gelişimi, matbaanın gelişim süreci, mevsimler, doğa olaylarının oluşumu ve hayvanların tanıtımı gibi bilgilerin içerdiği yazılara yer verilmiştir. Dergi, öğretici metinlerde soru cevap yöntemini kullanarak konu anlatımlarına yer verilmiştir. Örneğin 'Sünger Nedir?' başlıklı yazıda sorularla süngerin nerelerde bulunduğı, nasıl çıkarıldığı konuları çocuklara anlatılmıştır (*Çocuklara Arkadaş, 1881, 1, s. 12*).

2.3.12 Çocuklara Kıraat (1881)

İlk sayısı Aralık 1881’de çıkan *Çocuklara Kıraat* dergisi toplamda on sekiz sayı yayımlanmıştır. Derginin sahibi Mehmed Ziya’dır. Dergi, teknik ve bilimsel resimlere yer vermesi açısından dikkat çekicidir.

Çocuklara Kıraat dergisinin en özgün niteliğinin okul müfredatını esas alan bir yayın anlayışını benimsemiş olması olduğunu belirten Şimşek aynı zamanda derginin yayımlanma amaçlarından birisinin okuldaki derslerle ilgili sorunların da yer alabilecek olması olduğunu belirtmiştir (Şimşek, 2002, s. 254). Ardından *Çocuklara Kıraat* dergisinin okullarda düzenli olarak takip edildiğinin anlaşıldığı dergideki yazışmalara yer vermiştir.

“Dergi bazı okullarda bir nevi ünite dergisi gibi takip edilmiştir. İstanbul’un Gazi köyündeki Mekteb-i Hilye-i Mahmudiye öğrencileri tarafından gönderilen bir mektupta, derginin ilk çıktığı gün, öğretmenler tarafından okul bütçesinden her sınıfa yetecek miktarda alınarak dağıtıldığı belirtilir. Derginin bu okulda düzenli olarak takip edildiği, söz konusu mektuptaki şu cümleden anlaşılmaktadır: "...ve ders programımıza dahi ilave olunarak haftada üç defa okunacağı emri verildi (*Çocuklara Kıraat*, 1882, 2, s. 9; Şimşek ,2002, s. 254).”

Çocuklara Kıraat dergisinde bilim içerikli konular, fen, teknolojik gelişmeler, coğrafya, tabiat olayları ve bitki tanıtlarını içeren yazılarda yer almıştır. Dergide ayrıca demiryolunun gelişimi, balonun yapılışı, mikroskobun tanıtımı ve şehirlerin tanıtımı gibi birçok farklı konudan da bahsedilmiştir.

Okay, *Çocuklara Kıraat* dergisini, çıkış maksadını en iyi anlatan, hitap edeceği kitleyi en açık ifade edem ve eğitici bir dergi olma hedefini başarılı bir şekilde sürdürdüğünü ifade eder (Okay, 1999, s. 61).

2.3.13 Vasıta-i Terakki (1882)

İlk sayısı Nisan 1882’de yayımlanan derginin kütüphanelerde dört sayısı bulunmaktadır. Dergide bilim içerikli yazılara konu edilen alanlardan biri coğrafyadır. Coğrafya alanında, beşerî, siyasi ve fiziki coğrafya olarak coğrafya türleri konusu ele alınır, ayrıca dergide Dünya’nın şekli ve Güneş sisteminin işleyişinden bahsedilmektedir. Yine bu alanda Ay’ın Güneş ışınlarını kısmen engellemesi olan

kısmî Güneş tutulması ve Ay'ın Güneş ışınlarını tamamını engellemesi ile gerçekleşen tam Güneş tutulması konuları çocuklara aktarılmıştır (*Vasıta-i Terakki*, 1882, 3, s. 19-22).

2.3.14 Etfal (1886)

Ocak 1886'da ilk sayısı yayımlanan *Etfal* dergisinin kütüphanelerde toplamda yirmi üç sayısı bulunmaktadır. Dergi, *Etfal* adıyla Osmanlı'da yayımlanan ikinci dergidir, bir diğeri ise 1875 yılında yayımlanan *Etfal* dergisidir. Dergi çıkış amacını 'Mukaddime' bölümünde bilime katkı sunmak olarak belirlemiştir. Bilimin ortak bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkıp devam ettiği görüşüne yer veren *Etfal* dergisi, bugünkü çocukları da geleceğin kahramanları olarak tanımlar (*Etfal*, 1886, 1, s. 3). *Etfal* dergisinde ayrıca bilim aletleri ve bilim insanlarına yönelik resimler kullanılması da dikkat çekicidir.

İslam bilim tarihi alanının araştırılması noktasında da dikkat çekici bilgiler veren dergide konuyu Şimşek şu şekilde ele almıştır:

Dergi bilimsel gelişmeler konusundaki görüşlere de yer verir. Orta çağ (kurunu vusta) Avrupa'sında cehaletin hâkim olduğu, buna karşın Arap dünyasında bilimsel gelişmenin yaygın ve hızla olduğu vurgulanır. Özellikle coğrafya biliminin Araplar tarafından geliştirildiği ileri sürülür. Arapların Amerika'yı Christoph Colomb'dan önce keşfe çıktıkları iddiasına da yer verilmiştir. Bu iddiaya göre Mağrib adlı bir taife Portekiz'in Lizbon şehrinden batıya doğru bir keşif için okyanusa açılırlar. Okyanusa o zaman karanlık deniz adı verilmektedir. Yeni keşifler amacıyla batıya doğru yol alan denizciler dünya hakkında önemli bilgiler elde etmişlerdir (*Etfal*, 1886, 15, s. 114; Şimşek 2002, s. 303)

Etfal dergisinde bilim içerikli yazılarda yer verilen konular; tabiat bilgileri, coğrafya ve fen bilgileridir. Bu alanlardaki metinlerde yer alan konular: Dünya'nın hareketleri, doğa olayları, gece ve gündüzün oluşumu, hayvan tanıtları ve bitki tanıtlarıdır. Ayrıca dergide teknolojik gelişme olarak değerlendirilebilecek lokomotiflerle ilgili bilgilere ve kâğıdın yapım süreci gibi farklı konulara da yer verilmiştir (Şimşek, 2002, ss. 315-321).

Dergi coğrafya alanında okurlarına ayrıntılı bilgiler sunarken aynı zamanda coğrafya tarihine değinerek coğrafya ilminin Araplar sayesinde geliştiğini iddia eder. Şimşek dergide yer alan bu konuyu aşağıdaki gibi aktarır:

Etfal dergisinde coğrafya ilminin Araplar sayesinde geliştiği fikri anlatılır, Halife Memûn'un emriyle İbn Şakir adlı 3 kardeşin dünyanın etrafını enine ve boyuna kesen çizgileri (enlem ve boylamı) buldukları savunulur (*Etfal*, 1886, 15, s. 115; Şimşek 2002, s. 320).

Günümüzde ise Prof. Dr. Fuat Sezgin 20. yüzyılda İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde yer alan İbn Fazlullah el-Ömeri'nin Mesalik el-Ebsar isimli ansiklopedik eserinin ilk cildinde el-Memûn'un haritasını keşfetmiştir. Bilimsel faaliyetlere önem veren 7. Abbasi Halifesi El-Me'mûn (ö. 833) döneminde Yunanca eserlerin Süryânîce tercümelerinden Arapça'ya çevrilmesi işini hızlandırarak doğrudan doğruya Yunanca'dan da Arapça'ya çeviriler yapılmıştır (Bozkurt, 2004, s. 101-104). El-Memûn haritası ise El-Memûn'un coğrafyacılarına emriyle hazırlanan bir dünya haritasıdır. Bu harita okyanusun karaları çevrelemesini gösteren ilk harita olması sebebiyle önem arz etmektedir (Sezgin, 2016, s. 12).

Dergide ayrıca Avrupa dillerine çevrilen Arap gezginlerin eserleri ve gözlemlerin olduğuna dair bazı bilgilere de yer verilmiştir.

Dokuzuncu asırda İbn-i Vahhad ve Ebu Zeyd adlı seyyahlar Asya kıtasının sonuna kadar yolculuk yapmış ve gözlemlerini kaydetmişlerdir. Uzun süre Avrupa'nın bilmediği bu bilgiler 'Dey Kini' adlı bir bilim adamınca doğrulanmıştır. Birçok Arap gezgininin eserleri Avrupa lisanlarına çevrilmiş veya onların bilgilerinden yararlanmışlardır (*Etfal*, 1886, 15, s. 115; Şimşek, 2002, s. 320).

2.3.15 Numune-i Terakki (1887)

İlk sayısı Nisan 1887'de çıkan *Numune-i Terakki* dergisinin sahibi Mehmet Nadir (ö. bilinmiyor), Numune-i Terakki okulunun müdürü olup dergi ise derslere yardımcı olmak amacıyla çıkarılan okulun bir yayınıdır. Mehmet Nadir dergide öğrencilere ek olarak öğretmenlere yönelik de 'İlm-i Hesap Muallimlerine Rehber' yazısı örnek olmak üzere çeşitli eğitim içeriklerine yer vermiştir. Emiroğlu ve Okay bu derginin

kendisinden sonra okuldaki derslere yardımcı olma amacıyla çıkacak dergilere öncülük ettiğini belirtir (Okay, 1999, s. 77; Emiroğlu, 2020, s. 59).

Toplamda dokuz sayı olarak yayımlanan *Numune-i Terakki* dergisi bir okul dergisi olma sebebiyle içeriklerinde eğitim ve bilim konularına ağırlık vermiştir.

2.3.16 Debistan-ı Hired (1887)

Farsça olan *Debistan-ı Hired* dergisinin isminin Türkçesi ‘Akıl Mektebi’ olarak çevrilmesi mümkündür. Derginin Osmanlı’da İranlılara ait Debistan-ı İraniyân okulunun gayri resmi bir yayını olduğunu söyleyen Okay, hedef kitlesinin İran asıllı Osmanlı çocukları olduğunu da ifade etmektedir (Okay, 1999, s. 80). Dergide bilim içerikli yazılarda yer verilen konular, hendese ve coğrafyaya dair metinlerdir.

Sadece tek sayısı bulunan *Debistan-ı Hired* dergisi için Okay, stil ve içeriği bakımından çocuklar için ilgi çekici bir tarafının olmadığını belirtmiştir (Okay, 1999, s. 84).

2.3. 17 Çocuklara Tâlim (1887)

Mehmed Şemsettin’in üçüncü ve son dergisi olan *Çocuklara Tâlim*’in ilk sayısı Aralık 1887 tarihinde yayımlanmıştır. Toplamda dokuz sayı olarak yayımlanan derginin sahibi Mehmed Şemsettin ‘İptida’ başlığı altında derginin çıkarılış amacını aktarır. Dergi vatan evlatlarına her bakımdan hizmet etme amacını taşıyarak içeriklerini de bu yönde oluşturmaya gayret etmiştir. Derginin içeriği bakımından ilköğretim öğrencilerine yönelik olduğu söylenebilir.

Dergide bilim içerikli yazılarda yer verilen konular, tabiat bilgileri, coğrafya, fen ve matematik olmuştur. Bu alanlarda çeşitli başlıklar altındaki metinlerde, hayvan ve bitki tanıtımları, Ay ve Güneş tutulması, Dünya’nın en yüksek dağı olarak Himalayalar, su ve gazı maddenin halleri konusu altında incelenmesi ve temel matematik konuları gibi konulara yer verilmiştir. Dergide ayrıca çarpma cetveli, çıkarma cetveli ve toplama öğreten bir levhaya yer verilmiştir (Şimşek, 2002, ss. 335-336).

Çocuklara Talim dergisinde “Her şeyden Bir Parça Anlamak” başlığıyla farklı alanlarda bilimsel içeriklerin yayımlandığı bir seri bulunmaktadır. Bu seride Dünya ve Güneş sistemi, mevsimler ve doğa olaylarından bahsedilerek çocuklara konular aktarılmıştır. Bu konular genellikle soru cevap yöntemi kullanılarak işlenmiştir.

Bu döneme ait diğer çocuk dergilerinin çoğu gibi *Çocuklara Talim* dergisinde şiir ve roman örnekleri bulunmamaktadır.

2.3.18 Çocuklara Mahsus Gazete (1896)

İlk sayısı Mayıs 1896 yılında yayımlanan dergi eski harfli çocuk dergileri içerisinde yaklaşık on iki yıl olarak en uzun yayın hayatına sahip olan dergidir. *Çocuklara Mahsus Gazete* 1896 yılından 1908 yılına kadar toplamda 626 sayı olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Derginin imtiyaz sahibi aynı zamanda *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin de sahibi olan İbn-ül Hakkı Mehmed Tahir Bey'dir.

Çocuklara Mahsus Gazete, çocuklar için yazılmış ilk tiyatro metninin bulunduğu dergi olarak nitelendirilir. Dergi, Okay'a göre içeriği bakımından Avrupa standartlarına en yakınlaşan dergi olarak nitelendirilmiştir (Okay, 1999, s. 91). *Çocuklara Mahsus Gazete* yayımlanma amacını çocukların zamanlarını iyi değerlendirmelerine yönelik içerikler oluşturmak ve memlekete hizmet olarak tanımlamıştır. Dergi, çocuk okurlarını eğitime teşvik ederek, büyüklerine, anne babalarına ve öğretmenlerine saygı duymaları gerektiğini öğütler. Aynı zamanda çocuklara, sorumlu insanların özelliklerini örnek göstererek onları sorumluluk sahibi olmaları yönünde teşvik eder. Dergi okurları için kendini tanımak gibi çocukların gelişimlerine destek olacak konularda içerikler sunar. Ayrıca eğitimde cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkarak bu ayrımcılıklara karşı eleştirilerde bulunur.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yer verilen bölümlerde bilim içerikli yazılar, tabiat bilgileri ve fen alanlarındadır. Bu metinlerde ele alınan konular; madenler, bitkiler, hayvanlar, cisimler, yerküre ve hareketleri, hayvan tanıtları, tabiat olayları, Güneş, Ay, Güneş sistemi, hız konusu, mevsimler ve teknolojik gelişmeler gibi konulardır. Ayrıca kâğıt, kalem ve kalemtraşın tarihteki gelişim serüvenlerine de yer verilmiştir (Şimşek, 2002, ss. 368-371). Dergide bu konuların haricinde dil, edebiyat ve sanat konularını içeren metinler de yer almaktadır.

2.3.19 Çocuklara Rehber (1897)

İlk sayısı Nisan 1897'de yayımlanan dergi toplamda 166 sayı olarak çıkarılmıştır. Selanik'te yayımlanan *Çocuklara Rehber* dergisi eski harfli çocuk dergileri içerisinde çıkarılan ikinci en uzun yayın hayatına sahip olan dergidir.

Derginin imtiyaz sahibi Muallim Ahmet Mithat Bey’dir. İçeriklerinde eğlenceye önem veren dergi, çocukların ahlak ve eğitimleri için eğlence odaklı içerik üreteceklerini ve çocuklar için derginin dikkat çekici özelliklere sahip olacağını belirtmek için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bu suretle eğlendire eğlendire ahlakınızın tezhibine, malumatınızın tevsiine, idrak ve istidadınızın küşayişine hizmet edeceğiz (*Çocuklara Rehber*, 1897, 1, s. 2).”

Dergide çocuk şiirleri çocuklara özel tiyatro metinleri, çocuk şarkıları, hikâye ve tercüme hikayeler gibi edebi birçok içerik bulunmaktadır, Nitekim Okay da çocuk edebiyatına dair birçok içeriği görebileceğimiz *Çocuklara Rehber* dergisi için, çocuk edebiyatının en önemli temelini *Çocuklara Rehber* dergisinin takip ettiği yayın politikasıyla, onun sayfalarında atılmıştır, ifadelerini kullanmıştır. Meşrutiyetle beraber belirli bir gelişme sağlayacak olan Çocuk edebiyatının *Çocuklara Rehber* dergisinin rehberliğiyle önemli bir yol katettiği anlaşılmaktadır.

Dergide yer alan farklı bir içerik olarak adlandırabileceğimiz bir bölümde Selanik’teki yenilikçi özel okulları tanıtmıştır. Dergide bilim içerikli bölümlerden biri olan ‘Fenni Eğlenceler’ bölümünü Ergül, aşağıdaki gibi tanımlamıştır.

Çocuklara Rehber Dergisi’nin temel yayın politikasına uygun olarak çocukların hem öğrenmelerini hem de eğlenmelerini sağlamaya yönelik olarak yayımlanan bir diğer yazı grubu da “Fenni Eğlenceler” üst başlığını taşımaktadır. *Çocuklara Rehber Dergisi*’nde; “İçi Boşaltılan ve Yanmayan Yumurta Deneyi”, “Zımpara Kâğıdı ile Yakılan Kibrit Deneyi”, “Bulutlardaki Elektriği Açığa Çıkarma Deneyi” ve “Buhardan Su Elde Etme Deneyi” başlıkları doğrultusunda başka birtakım deneylerin de çocuk okurlarla paylaşıldığı görülmekte ve bu deneyler vasıtası ile çocukların fen derslerine de yardımcı olunması amacı güdüldüğü belirtilmektedir (Ergül, 2014, ss. 80-81).

Dergide bilim içerikli yazıların yer aldığı bölümlerde, tabiat bilgileri, coğrafya, fen ve insan anatomisi konuları görülmektedir. Dergi, insan anatomisine sistemli ve geniş bir şekilde yer ayrılması açısından diğer dergilere göre dikkat çekicidir. Bu bölümlerde hayvan tanıtları, coğrafi keşifler, cisimler, yerküre, solunum, oksijen, kimya, elektrik, camın yapılışı, kibritin bulunması gibi farklı bilimsel konulara yer verilmiştir.

Anatomi alanında ise dergide yer verilen konular, iç organların tanıtılması, solunum sistemi, kan dolaşımı ve sindirim sistemi üzerinedir (Şimşek, 2002, ss. 406-412).

Çocuklar Rehber dergisinde yer verilen bir diğer konu ise mizaçlardır. Dergi, bireylerde dört ayrı mizacın bulunduğu görüşünü savunarak bu mizaçların açıklamaları, kişilerdeki bedensel ve diğer özelliklerini de tanıtır.

2.3.20 Çocuk Bahçesi (1905)

İlk sayısı Ocak 1905 tarihinde çıkarılan *Çocuk Bahçesi* dergisi toplamda kırk üç sayı olarak yayımlanmıştır.

Selanik'te yayımlanan derginin sahibi N. Necati'dir. Dergide çocuk edebiyatı alanında roman, hikâye, masal, şiir, tiyatro metinlerine yer verilmiştir. Dergide dönemin meşhur isimleri olan, Ali Ulvi, Ömer Naci, Rıza Tevfik, Hüseyin Cahid, Faik Ali, Raif Necdet ve Nigâr Hanım'a ait yazı ve şiirler bulunmaktadır. Derslerden yorulan çocuklara bir dinlenme molası olabilmesi amacıyla yayımlanan dergi, bu amacını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

Vatan evlatlarının ahlaklarını güzelleştirmek ve fikirlerinin gelişmesine yardımcı olmak, dinlenme zamanlarına öğretici ve eğlendirici bir şekilde yardımcı olmak (*Çocuk Bahçesi*, 1905, 1, s. 1) ...

Çocuk Bahçesi'nde bilim içerikli yazılarda yer verilen konular tabiat bilgileri alanındadır. Bu alandaki metinlerde, hayvan tanıtımları, bitki tanıtımları ve iklim özellikleri gibi konulara yer verilmiştir. Dergi aynı zamanda anlaşılabilir bir dille aktardığı şiir, hikâye, roman ve tiyatro gibi birçok edebi türün yayımlanmasına ağırlık vermiştir.

2.3.21 Musavver Küçük Osmanlı (1909)

İlk sayısı Aralık 1909 tarihinde yayımlanan *Musavver Küçük Osmanlı* dergisi toplamda üç sayı olarak çıkarılmıştır. Sahibi ve müdürü Abdurrahman Şerif'tir. II. Meşrutiyet'ten sonra yayımlanan ilk çocuk dergisi olan *Musavver Küçük Osmanlı* dergisinin bütün sayılarına ulaşamadığından hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte Okay ve Emiroğlu kitaplarının 'Musavver Küçük Osmanlı' bölümlerinde eğitime ağırlık veren bir yöntemle hazırlanmış olduğu görüşlerini bildirmişlerdir (Okay, 1999; Emiroğlu, 2020).

2.3.22 Mekteplilere Arkadaş (1910)

İlk sayısı Ocak 1910 tarihinde yayımlanan *Mekteplilere Arkadaş* dergisi toplamda on dört sayı çıkarılmıştır. Derginin sahibi Osman Fahri Bey'dir. Dergi, ilk sayıdaki takdim yazısında “Arkadaşlarınız arasına bugün bende dahil oluyorum” diyerek çocuklara samimiyetle hitap eden ve içten bir dille kaleme aldığı yazıda, aynı zamanda dergide eğlence, tiyatro fıkra, fen, edebiyat, fenni eğlenceler gibi bölümlere yer verileceğini de okurlara bildirir (*Mekteplilere Arkadaş*, 1910, 1, s. 2).

Cenap Şehabettin'in kardeşi olan Osman Fahri Bey, ‘Muhterem Hanımlara’ başlıklı yazı dizisini kaleme alarak aile, ailede mutluluk ve ailenin önemi konularını vurgulamıştır. Aynı şekilde yine kız çocukların okumalarının önemine değinerek çocuklarını ve eşlerini eğitenlerin kadınlar olduğuna dikkat çekmiştir. Bu sebeple de kadınların eğitilmiş olmasının toplumun eğitilmiş olması demek olduğu görüşünün savunulduğu çıkartılabilir (*Mekteplilere Arkadaş*, 1910, 2, s. 60-63).

Dergide bilim içerikli yazılarda birçok farklı konunun ele alındığı görülmektedir. Bunlar, Edison'un çalışmaları konulu yazı, ‘Cerrahlığın Son Harikalarından’ başlığı altında yer alan ameliyat tekniklerinin anlatımı, ayrıca tabiat bilgileri alanında dağ, ova, göl, nehir, deniz gibi konulardır.

2.3.23 Çocuk Dünyası (1913)

İlk sayısı Mayıs 1913 tarihinde yayımlanan *Çocuk Dünyası* dergisi I. Dünya Savaşından bir süre önce çıkan ve savaş yüzünden bazı sıkıntılar yaşayan dergilerden biri olmuştur. Dergi, diğer çocuk dergilerinin çocuk ruhunu anlayamadıkları ve buna yönelik içerik oluşturma noktasında yetersiz oldukları eleştirilerini aktarır. Fakat Okay, kitabında yer alan ‘Çocuk Dünyası’ bölümünde derginin diğer dergilerden pek bir farkı olmadığını ifade etmiştir (Okay, 1999). *Çocuk Dünyası* dergisinin geniş yazar kadrosu meşhur isimleri de barındırmaktadır. Bunlardan bazıları; Ziya Gökalp (ö. 1924), Giridî Rahmi (ö. bilinmiyor), Süleyman Nesib (ö. 1917), Ethem Nejad (ö. 1921), A. Fazlı (ö. bilinmiyor), Feridun Asım (ö. bilinmiyor), Hüseyin Arslan (ö. bilinmiyor), Hüseyin Cahit (ö. 1957), Abdülaziz (ö. bilinmiyor), Hadiye (ö. bilinmiyor), Mehmet Feyzi (ö. bilinmiyor), İlyas Rahmi, (ö. bilinmiyor) gibi isimlerdir.

Derginin müdürü Tevfik Nureddin I. Dünya Savaşı sebebiyle askere alındıktan sonra derginin yayın hayatı sona ermiştir. 1918 yılının sonuna doğru tekrardan yayına başlayan dergi on dört sayı daha devam edebilir, sonrasında ise 1926 yılında tekrardan Ahmet Halit Bey'in müdürlüğünde başlayarak otuz sayı daha yayımlanır, yayın hayatının toplam süresi üç farklı zaman diliminde 124 sayı olmuştur.

2.3.24 Ciddi Karagöz (1913)

1913 yılında Bursa'da yayıma başlayan derginin sadece üçüncü sayısı bulunmaktadır. Dergi Karagöz ile Hacivat'ın karşılıklı resimleriyle başlar. Karagöz ve Hacivat dergide karşılıklı konuşmalarıyla siyasi olaylar vb. durumlarla ilgili yorumlarda bulunurlar. Bu tarz bir yöntem kullanarak gündelik hayattaki problemlerin dergi yoluyla duyurulmasının amaçlandığını söyleyebiliriz.

Ciddi Karagöz dergisinde, hikâye ve şiir içerikleri bulunmaktadır. Ayrıca farklı bir içerik olarak ise 'Aşçı' başlığı altında salçalı turna balığının tarifi okuyuculara aktarılmıştır. Derginin en az üç sayısının çıkmış olduğunu söyleyen Okay, derginin eğitici taraflarının olduğunu diğer sayıların bulunması halinde daha kapsamlı bir şekilde dergiye dair araştırmalar yapılabileceğini belirtir (Okay, 1999, s. 114).

2.3.25 Çocuk Yurdu (1913)

İstanbul'da Mayıs 1913'te ilk sayısı yayımlanan *Çocuk Yurdu* dergisi toplamda yedi sayı olarak çıkarıldığı bilinmektedir. Derginin kütüphanelerde tam koleksiyonu bulunmamaktadır. Okay dergi için, kitabında yer alan 'Çocuk Yurdu' bölümünde dönemin aktüel konusu Balkan harplerinin işlendiği başarısız bir dergi görünümünden öteye geçmemektedir, yorumunu yapmıştır (Okay, 1999).

Çocuk Yurdu dergisinin sahibi Giritli Rahmi, yayım müdürü ise Mehmet Nevzat'tır. Dergide şiirler, kısa hikayeler, hayvan ve bitki tanıtımlarına yer verilmiştir. Dönemin durumundan dolayı savaş temasına sıklıkla yer verilmiştir. 'Birkaç Söz' başlıklı yazıda çocuklara "düşmanı vatandan atacak istikbalin sahibi isimler olarak hitap edilir (Emiroğlu, 2020, s. 102)." Bu örnekteki gibi dönemin savaş temasının derginin çoğu bölümünde yoğun bir şekilde işlendiğini görülmektedir.

2.3.26 Mektebli (1913)

İlk sayısı Mayıs 1913 yılında yayımlanan dergi toplamda otuz dokuz sayı olarak çıkarılmıştır. Derginin kapak sayfasında “Bilumum rüşdî ve idâdî müdavimini efendilere ve hanımlara mahsus haftalık musavver mecmuadır” yazısına yer verilerek derginin kız ve erkek öğrencilere yönelik hazırlandığını vurgulayan derginin sahibi ve kurucusu Mağmumi müdürü ise Hüseyin Hamit’tir. *Mektebli* dergisinde aynı zamanda mekteplilerin, ortaokul ve lise öğrencilerinin yazılarına yer vermek üzere iki sayfa ayrıldığı belirtilmiştir. Dergide içerik olarak şiir, eğitim makaleleri, hikayeler ve derslere yardımcı olmak üzere matematik ve coğrafya konulu yazılar bulunmaktadır. Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı yapmış aynı zamanda felsefe öğretmeni olan Hasan Ali Yücel’in (ö. 1961) ilk yazısı bu dergide yayımlanmıştır. Bu konuyu Hasan Ali Yücel şu şekilde aktarır:

Mektebli diye bir çocuk dergisi çıkardı. O bir müsabaka açmıştı. Gönderdiğim bir yazıyı bastılar. Adı ‘İntikam Olsun’du. Bu benim ilk basılı yazımdır (Yücel, 1990, s. 89).

2.3.27 Talebe Defteri (1913)

İlk sayısı Haziran 1913 tarihinde çıkan *Talebe Defteri* dergisi toplamda altmış sekiz sayı olarak yayımlanmıştır. Ahmed Halit Yaşaroğlu tarafından yayımlanan *Talebe Defteri* ile ilgili içerikleri bakımından çocuk dergisi olup olmadığı noktasında bazı şüpheler bulunmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisinde çocuk gazete ve dergileri arasında gösterilen *Talebe Defteri*, Okay’a göre aynı dönemde çıkan ve gençlere hitap eden dergilerle benzerlik taşır (Okay, 1999, s. 120). *Talebe Defteri*’nin gençlere hitap ettiğini savunan Okay bu görüşünü destekler nitelikte olan bir durum olarak derginin *Çocuk Dünyası* tarafından ağabey olarak görüldüğünü bunun ise en az idadi seviyesindeki gençlere hitap ettiğini gösterdiğini belirtir (Okay, 1999 s. 120).

Şendil, *Talebe Defteri*’ni incelediği tezinde dergide yer alan konuların tasnifini gerçekleştirirken ‘Fen’ bölümünde aşağıdaki bilgilere yer vermiştir.

Fenle ilgili makaleler eğitimle ilgili yazıların neredeyse yarısını oluşturur. Yayımlandığı dönem itibarıyla fen bilimlerinin ağırlıklı olarak önem

kazanması, Avrupa'daki yenilik ve buluşlar dergiyi bu yönde yazı yayımlamaya yöneltir. İlk sayıdan başlayan yazılar 2. sayıdan itibaren 'Fen Sahifeleri' bölümü ile devam eder. Çoğu çeviri olan bu yazılarda fizik, kimya, biyoloji ve teknoloji konuları yer alır, yazılar resim, fotoğraf ve şemalarla ilgi çekici hale getirilir (Şendil, 2008, ss. 34-35).

2.3.28 Çocuk Duygusu (1913)

İlk sayısı Haziran 1913 tarihinde yayımlanan *Çocuk Duygusu* dergisi toplamda altmış bir sayı olarak çıkarılmıştır. Derginin başyazarı Baha Tevfik (ö. 1914), 'Maksat ve Meslek' başlıklı yazısında 'çocuk terbiyesi üzerine hizmet vereceklerini aynı zamanda da çocukları eğlendirerek bilgilerini çoğaltmayı amaçladıklarını' belirtmiştir.

1913 yılında yayımlanan diğer dergilerde de görülebileceği gibi bu dergide de savaş teması ve milli duygular hakimdir. Okay'a göre diğer dergilere nazaran milliyet duygularının ön plana daha az çıkarıldığı liberal bir dergi olarak ifade edilmiştir (Okay, 1999, s. 125).

2.3.29 Türk Yavrusu (1913)

Adında ilk defa 'Türk' kelimesini bulunduran bir dergi olarak tanımlayabileceğimiz *Türk Yavrusu* dergisinin ilk sayısı Ekim 1913 tarihinde yayımlanmıştır. Toplamda iki sayı yayımlanan derginin müdürü Gündüz Alp'tir. Savaş sebebiyle yayın hayatının olumsuz etkilendiği dergilerden biri olan *Türk Yavrusu* dergisinde, dönemin diğer dergileri gibi milli duygular ön plana çıkmaktadır.

2.3.30 Çocuk Bahçesi (1914)

Mart 1914 tarihinde ilk sayısı yayımlanan *Çocuk Bahçesi* dergisi toplamda yirmi bir sayı olarak çıkarılmıştır. Derginin müdürü Mehmet Zihni'dir (ö. bilinmiyor).

Dergide şiir, hikâye, masal, fıkra bilmece gibi farklı içeriklere yer verilmiştir. Dergi hedef kitesini gençler ve çocuklar olarak açıklar ve okuyucularına duyurur. Dergi birinci sayısında amaçlarından bahsederken çocukları eğlendirerek, zihinlerini yormadan öğretmek olarak ifade eder (*Çocuk Bahçesi*, 1914, 1, s. 3).

2.3.31 Çocuk Dostu (1914)

İlk sayısı Nisan 1914 tarihinde çıkan derginin kütüphanelerde on bir sayısının mevcut olduğu bilinmektedir. *Çocuk Dostu* dergisinin on ikinci sayısı 10 Temmuz milli bayrama denk geldiğinden dolayı renkli olarak basılmıştır (Okay, 1999, s. 134). Derginin müdürü Tefik Nureddin'dir.

Çocuk Dostu dergisinin sayfalarında yer alan büyük resimler ve büyük puntolarla yazılmış yazılara bakılacak olursa küçük bir yaş grubuna hitap ettiği anlaşılmaktadır. Dergi basit bir dille hikayelere yer vermiştir. Okay, *Çocuk Dostu* hakkında, 'bütün eski harfli çocuk dergileri içerisinde en küçük yaş grubunu hedef kitle olarak belirleyen dergi' ifadelerini kullanmıştır (Okay, 1999, s. 134).

2.3.32 Mini Mini (1914)

Mayıs 1914 tarihinde yayına başladığı tahmin edilen *Mini Mini* dergisinin ilk üç sayısına ulaşamamaktadır. Dördüncü sayısı bulunan derginin tarihinde Haziran 1914 ifadesi yer almaktadır. Derginin müdürü Mehmet Fazıl, *Mini Mini*'yi dinamik tutmak adına o dönemde yapılan promosyon çalışmaları içerisinde okuyucusuna telefon hediye ederek en büyük ödülü veren dergilerden biri olarak bilinmektedir. Dergi altıncı sayısının kapağına telefonla konuşan iki çocuğun resmini koyarak 'mini miniler telefon başında' ibaresiyle resimli bir yazı yayımlamıştır.

Mini Mini dergisi Melahat 'Müsabakası' adını verdiği bilinen ilk çocuklar arası güzellik yarışmasını gerçekleştirmiştir. *Mini Mini* bu yarışmada 1-9 yaş arası çocuklardan fotoğraflarını göndermelerini isteyerek oylama yapılacağını duyurmuştur. En son yedinci sayısına ulaşılan dergi için Okay 'içeriğinin zayıf, reklam ve güçlü bir promosyon politikası ile ayakta durmaya çalışan bir dergi görünümünde' olduğu yorumunu yapmıştır (Okay, 1999, s. 142).

2.3.33 Küçükler Gazetesi (1918)

Mayıs 1918 tarihinde yayına başlayan dergide yer alan ilk yazıda 'Birinci Ders' başlığı altında Dünyanın oluşumu ve kıtaların anlatımına yer verilmiştir. *Küçükler Gazetesi*'nin diğer sayılarında ise 'Ders' başlıklı konu anlatımları devam etmiştir. Bu başlık altında dergide yer verilen konular; kıtalar, ülkeler, denizler, dağlar, hayvanlar ve bitkiler gibi çeşitli konulara olmuştur (Emiroğlu, 2020, s. 109).

Toplamda sekiz sayı yayımlanan derginin I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru yayımlanmış olması önemli bir özellik olarak dikkat çekmektedir.

2.3.34 Hür Çocuk (1918)

İlk sayısı Mayıs 1918 tarihinde yayımlanan *Hür Çocuk* dergisi toplamda üç sayı olarak çıkarılmıştır. Derginin baş yazarı Avanzade Mehmed Süleyman'dır (ö. bilinmiyor).

Dergi I. Dünya Savaşının sonuna yakın çıkan dergilerdendir. Dergi çıkarılma amacını, “büyüklere göre birçok yayının bulunduğu fakat çocuklar için hazırlanan yayınların eksik kalması sebebiyle onların terbiye ve ahlaklarını düzenlemek ve bilgilerini arttırmak” olduğunu birinci sayısında okuyuculara aktarır (Emiroğlu, 2020, s. 110).

2.3.35 Haftalık Çocuk Gazetesi (1919)

İlk sayısı Temmuz 1919 tarihinde yayımlanan *Haftalık Çocuk Gazetesi* sekiz sayısı olarak kütüphanelerde bulunmaktadır. Bursa'da yayımlanan derginin müdürü Ahmed Hilmi'dir. Dergi yayımlanma amacını ilk sayıda “Yavrularımıza yeşil Bursamızı tanıtmak, memlekette olan biteni anlatmak, doğru yolu göstermek, güzeli ve çirkini ayırt ettirmek” olarak ifade etmiştir. Dergide yer alan içerikler, şiir, hikâye, haber, bilmece fıkra, masal ve nasihatlerden oluşmaktadır.

Derginin yazarları arasında Hakkı Nezih (ö. bilinmiyor), Muallim Ahmet Ziya (ö. bilinmiyor), Ali Ulvi (Elöve) (ö. 1975), Nafi Atuf (ö. 1949), Halit Fahri (Ozansoy) (ö. 1971) bulunmaktadır. *Haftalık Çocuk Gazetesi*'nde kullanılan dil sade olup hitap ettiği ilk ve ortaokul öğrencilerinin rahatlıkla anlayabileceği şekilde hazırlanmıştır.

2.3.36 Lâne (1919)

İlk sayısı Aralık 1919 tarihinde çıkan *Lâne* dergisinin toplamda üç sayı olarak on beş günde bir yayımlandığı bilinmektedir. 1918 yılında Bursa'da da üç sayı olarak çıkartılan *Lâne* adlı bir dergi vardır. Bazı kaynaklarda karıştırıldığı görülmektedir (Çalikuşu, 2014, s. 29). *Lâne* kelimesi Farsçada yuva anlamına gelmektedir. Dergi “Türk çocuklarına mahsus... edebi, ahlaki, fenni mecmuadır” ifadeleriyle tanıtılmıştır.

Lâne'nin sahibi ve baş yazarı Ercüment Ekrem Talu'dur (ö.1975). Vatanın geleceğinin çocukların ellerinde olduğunu vurgulayan dergide savaş sebebiyle milliyetçi duygu ve hissiyatlar göze çarpmaktadır. Derginin yazarları arasında Ercüment Ekrem (Talu),

İbrahim Alaattin (Gövs) (ö. 1949), Aka Gündüz (ö. 1958), M. Aziz (ö. bilinmiyor) bulunmaktadır.

Lâne dergisinde şiir, hikâye, roman, fıkra, masal, sohbet, haber metni, telif ve çeviri metinler ve yarışmalar yer almaktadır. Dergide bilim içerikli metinlerin yer aldığı bölümler ‘Dünyada Neler Oluyor?’ ve ‘Faydalı Malumat’ bölümleridir.

2.3.37 Hacıyatmaz (1920)

İstanbul Belediye kitaplığında çok yıpranmış olduğundan dolayı araştırmacılara gösterilmeyen *Hacıyatmaz*’ın tek sayısını Okay, kitabının ‘Hacıyatmaz’ bölümünde mikrofilm fotokopilerinden inceleme imkânı bulduğunu aktarmıştır (Okay, 1999). Derginin sadece ilk sayısının yayımlandığı bilinmektedir. *Hacıyatmaz* dergisi, çıkış amacını çocukları güldürecek ve çocuk hayatından bahsedecek bir mecmua talebi üzerine yayımlandığını belirtilmiştir.

2.3.38 Bizim Mecmua (1922)

İlk sayısı Nisan 1922’de çıkan dergi İstiklal Savaşı henüz devam ederken yayımlanan dergilerdendir. *Bizim Mecmua* yirmi sekiz sayı yayımlandıktan sonra üç yıl ara vererek 1925 yılında tekrardan yayına başlar, otuz yedinci sayıdan sonra bir kez daha ara vererek 1927 yılında yayın hayatına başlar. Son olarak 1927 yılında da otuz yedi sayı daha yayımlandıktan sonra toplamda üç yayın hayatı boyu yetmiş dört sayı olarak yayımlanmış olur.

1922 yılında yayımlanan dergide bilim içerikli metinlerin bulunduğu bölümler, ‘Bilgi Haber’, Fenni Eğlencelerimiz, ‘Sanayinin Harikaları’, ‘Tabiatın Harikaları’ bölümleridir. Bu bölümlerde yer alan yazılarından bazıları; ‘Dünyanın En Muhteşem Asma Köprüsü’, ‘Fenni Sahifeler’, ‘Hayvanat Aleminde Avcılık’ ve ‘Boksçu Hayvanlar’ başlıklı metinler olarak örnek verilmesi mümkündür (Yanar, 2001).

İkinci seri yayımlanan *Bizim Mecmua* dergisindeki bilim içerikli metinler arasından; ‘Sanayi’nin Harikaları’ adlı bölümlerde yer alan ‘Tayyareler Nasıl İcat Edildi?’, ‘Su Üzerinde Yürümek için Yeni Bir Alet’, ‘Uçan Vapurlar’ başlıklı metinler, ‘Tabiatın Harikaları’ adlı bölümlerde yer alan ‘Böcekler ve Hayat Kavgası’, ‘Hayvan Yiyen Nebatlar’ başlıklı metinler dikkat çekmektedir (Yanar, 2001).

Üçüncü seri yayımlanan *Bizim Mecmua* dergisinde ise bilim içerikli metinler arasından; ‘Bilgi, Haber’ adlı bölümlerde yer alan ‘İnsanlar Ne İdiler Ne Oldular?’, ‘Su ile İşleyen Füniküler Tarzı Tramvaylar’, Telsiz Telgrafa Doğru On İki Adım’, ‘Sekiz Türlü Şimendifer’, ‘Kuvvetle Hareket Eden On İki Türlü Araba’, ‘Ziraate Faydalı Hayvanlar’ başlıklı metinler dikkat çekmektedir (Yanar, 2001).

2.3.39 Yeni Yol (1923)

İlk sayısı Şubat 1923 tarihinde Cumhuriyet ‘in ilan edildiği yıl çıkan dergi Bolu’da yayımlanmıştır. Sahibi Muallim Nedim Tuğrul olan *Yeni Yol* dergisi, toplamda yüz on üç sayı yayımlanmıştır. Derginin müdürü ise İhsan Altay’dır (ö. bilinmiyor). Dergi ilk sayısında derginin tamamen çocuklara yönelik olduğunu belirtilmiştir.

Yeni Yol dergisinde yer verilen konular içerisinde tarihi bilgiler ağırlıklı olup milliyetçi duyguların yer aldığı ayrıca düşmana karşı kin ve intikam duygularının vurgulandığı görülür. Dergi dokuzuncu sayısına kadar Bolu’da yayımlanıp sahibinin Manisa Akhisar’a gitmesi sebebiyle onuncu sayısı Akhisar’da daha sonra ise İstanbul’da basıma devam etmiştir.

2.3.40 Musavver Çocuk Postası (1923)

Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre önce Eylül 1923’de çıkan derginin müdürü Süleyman Tevfik’tir. *Musavver Çocuk Postası*’nın bilinen son sayısı on sekizinci sayıdır.

Musavver Çocuk Postası dergi kapağında “Türk yavrularının bilgilerini yükseltmeğe çalışır haftalık gazete” ifadeleriyle yayımlanır. Dergi ilk sayısında çocuklara arkadaş olacağını belirterek her hafta okuyuculara ulaşacağını müjdeler:

“İşte size büyük bir müjde veriyoruz. Şimdi hepiniz merakla sabırsızlanacaksınız... İçinde en meraklı, en tatlı hikâyeleri; güzel resimleri, hediyeli müsabaka ve bilmeceleriyle ‘Posta’nızı her hafta elinizde bulacaksınız (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 1, s. 1).” Dergi her sayıyı sekiz sayfa olacak şekilde tasarlayarak son sayıya kadar bu sürekliliğini devam ettirmiştir.

Derginin idare yeri ve yazışma adresi İstanbul Babıali Caddesi’ndeki Kitabhane-i Sudi’dir. Sahibi ise Süleyman Tevfik’tir (ö. 1939). Derginin basım yeri yine Babıali’de

bulunan Teşebbüs Matbaası'dır. Derginin müdürü S. Sûdi takma adıyla yer verilen Süleyman Tevfik'tir.

Derginin abonelik şartlarına göre “Türkiye için seneliği 150 kuruş. Ecnebi memleketler için 200 kuruş” (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 1-18) olarak belirlenmiştir. Dergide yer alan müsabakalı sualler, bilmece ve bulmaca bölümlerinde sorulan sorulara doğru cevap veren çocuklara hediye verme vaadi yer almaktadır. Dergi her hafta yayımlanması sebebiyle müsabakalara vilayetten dışı katılımları da düşünerek bu sebeple bir ay süre verilmiştir. Bu durum derginin ulaştığı her çocuğun bu yarışmalara katılmalarının istenmesini gösterir niteliktedir. Nitekim dergide ilk sayıdan beri istikrarlı olarak devam eden hediyeli soru bilmece ve bulmaca bölümlerine yer verilmesi derginin bu bölümlere verdiği önemi de göstermektedir.

Toplamda on sekiz sayı yayımlanan derginin her sayısı sekiz sayfa olarak yayımlanarak dergi toplamda 144 sayfadan oluşmaktadır. Derginin ilk sayısında okuyuculara seslenirken belirttiği gibi dergide birçok edebi metin, oyun, görsel gibi bölümler bulunmaktadır. Dergide toplam on sekiz sayısı içerisinde toplam edebi metinlerin sayısı 140, diğer metinlerin sayısı ise atmış dokuzdur. Dergide en çok yer verilen türler hikâye, bilmece ve şiir olmuştur.

Dergide bilim konularına özel ayrılmış başlıklar altında yer verilmemiş olup ‘Tecrübe’/’Fenni Tecrübeler’ gibi başlıklar altında bilimsel deney ve uygulamalara yer verilmiştir.

2.3. 41 Çıtı Pıtı (1923)

İlk sayısı Eylül 1923’te Cumhuriyet’in ilanından bir ay önce çıkan *Çıtı Pıtı* dergisinin kapağında “Şimdilik haftada bir cumartesi günü çıkar, Türk yavrularının fikren yükselmelerine çalışır, edebi, fenni, mizahi mecmuadır” yazısı bulunmaktadır. Dergi toplamda dört sayı olarak yayımlanmıştır.

Okay *Çıtı Pıtı* hakkında “Tam bir geçiş dönemi dergisi... modernleşmeye ve yenileşmeye karşı da net bir tavır takınamayan *Çıtı Pıtı*’nın çocukları ısrarla yazamaya teşvik etmesi en olumlu yönü.” ifadelerini kullanmıştır (Okay, 1999, s. 187).

2.3.42 Haftalık Resimli Gazetemiz (1924)

Haftalık Resimli Gazetemiz'in sahibi ve müdürü Tahsin Demiray'dır. İlk sayısı Kasım 1924 'te yayımlanan dergi toplamda yedi sayı olarak çıkarılmıştır. Dergi çıkarılma amacını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Biz beş on muallim birleşerek çocuk gazeteciliğini bu büyük işi başarmaya ve yavrularınızı ahlak bozucu gazete ve kitaplardan men edecek ve Cumhuriyet fikirlerini onlara aşılayabilecek kadar bir gazete çıkarmaya karar verdik (*Haftalık Resimli Gazetemiz*, 1924, 1, s. 1).”

Haftalık Resimli Dergimiz Gazetemiz dergisinde yer alan sütunlardan biri de dünyada yaşanan olaylar ve icatlar hakkında bilim ve teknoloji konulu ‘Dünya Etrafında’ adlı bölümlerdir. Bu bölümde bahsedilen bilim içerikli metinlerden bazıları; Arjantin’de kullanılan elektrikli saç kesme makinesi anlatılan ‘Arjantin’de Elektrikli Saç Makinesi’, Amerika’da pencereleri tek hareketle açmak için kullanılan bir aleti tanıtan ‘Tuhaf Bir Alet’ ve New York’ta görülen bir yılanı anlatan ‘İki Başlı Yılan’ bölümleri olarak örnek gösterilebilir (Kadızaade & Kılıç, 2021, s.18).

2.3.43 Resimli Dünya (1924)

İlk sayısı Aralık 1924 'te çıkan derginin müdür Orhan Seyfi (Orhon)'dur. *Resimli Dünya Dergisi* yirmi bir sayı yayımlandıktan sonra artık yetişkin gazetesi olacağını duyurarak *Resimli Halk Gazetesi* olarak yeni ismiyle on dokuz sayı daha yayına devam etmiştir.

2.3.44 Sevimli Mecmua (1925)

İlk sayısı 1 Ocak 1925 tarihinde çıkarılan *Sevimli Mecmua* toplamda on üç sayı olarak yayımlanmıştır. *Sevimli Mecmua* dergisinin sahibi Mehmet Zekeriya (Sertel) (ö. 1980), başyazarı ise Sabiha Zekeriya'dır (Sertel) (ö. 1968). *Sevimli Mecmua* dergisinin kapağında “On beş günde bir çıkar. Türkiye'nin yegâne çocuk mecmuasıdır.” yazısı bulunmaktadır. Dergi fiyatını 10 kuruş olarak belirlemiştir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 1, s. 1).

Sevimli Mecmua on beş günde bir perşembe günleri yayımlanmıştır, her sayısında hikâye, şiir, yaşam öyküsü, sokak oyunu, bulmaca, karikatür gibi zengin bir içeriğe

sahiptir. Derginin başyazarı Sabiha Zekeriya'nın çocukların gelişimini desteklemek, duyarlı ve hayattan haberdar çocuklar yetiştirmeyi hedeflediği görülmektedir.

Sevimli Mecmua dergisinde bilim ve teknoloji alanındaki yazılar genellikle 'Faydalı Sualler' bölümü ve ilham veren hikayelerde yer almıştır. Buradaki sorulara verilen cevaplar çocukların yaşları göz önünde bulundurularak anlayabilecekleri bir dilden daha kolay ve anlaşılabilir bir tarzdadır. Anlaşılması zor olan yerler fazla detaylı açıklanmamıştır. Yazılardan dönemin genel bilimle ilgili görüşleri, hedeflenen bilgi aşılması görülmektedir. Geçmişteki bilim insanlarından bahsedilerek çocuklara onların da çocuk olduğu fikri yansıtılmıştır. Dergide çocuklardan dergide işlenen konularla ilgili detayları veya açıklanmayan kısımları araştırmaları, öğrenmeleri, öğretmenlerine sormaları istenmiştir. Gündelik hayatta çocukların merakını uyandıran sorulardan yola çıkılarak yapılan bilim içerikli açıklamalar derginin çoğu sayısında yer almaktadır.

2.3.45 Mektebliler Alemi (1925)

Mektebliler Alemi dergisi "Haftalık terbiyevi, ilmi, mizahi çocuk mecmuasıdır" ifadeleriyle yayımlanmıştır. Derginin sahibi Muallim İlyas Bahri, müdürü ise Hüsnü Osman'dır. İlk sayısı Şubat 1925 tarihinde İzmir'de yayımlanan dergi toplamda altı sayı olarak kütüphanelerde bulunur.

2.3.46 Türk Çocuğu (1926)

Türk Çocuğu dergisinin kapağında "Çocukların sıhhi, terbiyevi inkişafına yardım eder." ifadeleri bulunmaktadır. Dergi hem yetişkinler hem de çocuklara yönelik içeriklere yer vermiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti başkanı Doktor Fuat (Umay) (ö. 1963) derginin sahibidir. Derginin iki temel amacı vardır: Amaçlardan ilkinin Türk çocuğunu Gürbüz yetiştirmek, diğerinin ise bu gürbüz çocuklarda kuvvetli sağlam bir millet vücuda getirmek" olduğu ifade edilmiştir. Derginin ikinci sayısında 'Türk Çocuğu'nun yanına küçük puntolarla gürbüz kelimesi eklenmiştir. Sağlık konularının ön planda olduğu dergi eski harflerle yirmi dört sayı yayımlanmıştır, 1935 yılına kadar devam ederek toplamda yüz sekiz sayıya tamamlanır. Dergi daha sonra adını *Çocuk* olarak değiştirerek 1936-1947 yılları arasında yayına devam ederek 427 sayı da daha yayımlanmıştır (Okay, 1999, s. 205).

2.3.47 Çocuk Dünyası (1926)

Çocuk Dünyası dergisi aynı isimle yayımlanan ikinci dergidir, ilk yayımlanan dergi 1913 yılındaki *Çocuk Dünyası* dergisidir. İlk sayısı Aralık 1926 tarihinde çıkan derginin kütüphanelerde toplamda otuz sayısı bulunmaktadır. Dergide yazıları bulunan Yaşar Nabi (Nayır) (ö. 1981), İrfan Emin (Kösemihaloğlu) (ö. bilinmiyor), Abdullah Ziya (Kozanoğlu) (ö. 1966), Mehmed Faruk (Gürtunca) (ö. 1982), Yusuf Ziya (Ortaç) (ö. 1967), Necdet Rüştü (Efe) (ö. 1969) gibi tanınmış isimler yer almaktadır.

2.3.48 Çocuk Yıldızı (1927)

Türk alfabesinin kabulünden önce çıkmış son dergi *Çocuk Yıldızı* dergisidir. İzmir’de yayımlanan derginin bilinen son sayısı onuncu sayıdır. Derginin sahibi Türk Kütüphanesi’dir. İlk iki sayıda derginin sahibi ve müdürü belirtilmemiş üçüncü sayıda ise sahibi ve müdürü olarak Hocaoglu Salim (ö. bilinmiyor) olarak yazılmıştır.

2.4 Eski Harfli Çocuk Dergilerine İlişkin Genel Değerlendirme

Osmanlı devletinde yayımlanan ilk çocuk dergisi 1869 yılında çıkarılan *Mümeyyiz* dergisi, eski harflerle çıkarılan son çocuk dergisi de 1927 yılında yayımlanan *Çocuk Yıldızı* dergisi olmuştur. 1869 yılından 1927 yılına kadar bilindiği kadarıyla elli çocuk dergisi yayımlanmıştır.

Çocuk dergilerinin genelde yayımlandığı yerler İstanbul’da olmuştur. *Yeni Yol* dergisi Bolu, Akhisar ve İstanbul olmak üzere üç farklı konumda yayımlanmıştır. *Aile* (1880), *Çocuklara Rehber* (1897) ve *Çocuk Bahçesi* (1905) Selanik’te, *Ciddi Karagöz* (1913) ve *Haftalık Çocuk Gazetesi* (1919) Bursa’da, *Mektebliler Alemi* (1925) ve *Çocuk Yıldızı* (1927) İzmir’de *Türk Çocuğu* (1926) ise Ankara’da yayımlanan dergilerdendir.

Haftalık, on beş günlük ve aylık yayımlanan çocuk dergileri kendilerini tanımlarken her zaman ‘dergi’ ifadesini kullanmazlar. Haftalık bir dergi olan *Çocuklara Mahsus Gazete*’de (1896) olduğu gibi ‘gazete’ olarak kendilerini tanımlayan dergiler bulunmaktadır. Yine aynı şekilde ilk çocuk dergisi olan haftalık yayınlanmış *Mümeyyiz* (1869), *Sadakât* (1875), *Etfal* (1875), *Ayine* (1885), *Etfal* (1885) dergileri de kendilerini gazete olarak tanımlamıştır. Bu dergilerden *Mümeyyiz* (1886), *Sadakât* (1875), *Etfal* (1875) ve *Ayine* (1885), ilk etapta günlük çıkarılan gazetelerin eki olarak

yayımlanmıştır. Bu dergilerin gazete eki olarak yayına başlamasının kendilerini gazete olarak tanımlamalarında etkisi olduğu sonucu çıkartılabilir.

Kendisini mecmua olarak tanımlayan ilk dergi *Aile* (1880) dergisidir. “Aileye yani kadınlara, çocuklara ev işlerine müteallik mebahis-i mütenevviayı cami mecmuadır” II. Meşrutiyet döneminde ilk Mecmuayı isminde kullanan *Mecmua-i Nevresidegân* (1881), *Çocuklara Talim* (1887) dergisinde tanım olarak ‘ceride’, *Çocuklara Rehber* (1897) dergisinde ise ‘haftalık ceride’ olarak farklı tanımlar kullanıldığını görebiliriz. Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ise çoğunlukla mecmua olarak adlandırıldığını görebiliriz.

Eski harfli çocuk dergilerinin yayın hayatları genele baktığımızda az olarak görülmektedir. En uzun yayın hayatına sahip *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896) toplamda 627 sayı, *Çocuklara Rehber* (1897) 166 sayı, *Yeni Yol* (1923), 113 sayı olmak üzere devam eder. Çocuklar için yayımlanan eski harfli dergiler genellikle siyasi ve sosyal konjüktüre göre hareket ederler. Meşrutiyet’e kadar Saltanatın 1908’den sonra Meşrutiyet’in ve nihayet 1923’ten sonra da Cumhuriyet’in yanında yer alırlar (Okay, 1999, s. 21).

Devletin ekonomik durumu ve para birimlerini değişmesi sonucunda dergi fiyatları da değişkenlik göstermektedir. Dergilerin satış politikasında çoğunlukla görebileceğimiz yöntem promosyon olmuştur. Bu hediyeler genellikle dergi içerisinde yer alan müsabaka ve bilmeceleri bilenler arasından belirli kişilere vaat edilmiştir. Meşrutiyet döneminde verilen en büyük vaat ise *Mini Mini* dergisinin telefon aletidir. Mütareke ve Cumhuriyet döneminin en büyük hediyesi ise *Haftalık Resimli Gazetemiz* dergisinin vaadi olan motosiklettir. Genellikle yazı takımı, mektep çantası, futbol topu, kol saati gibi hediyeler olmakla verilen büyük hediyeler için tahmin edilebileceği üzere dergiler arasında bir rekabet ortamı oluşturmuştur. Çocuk dergilerine genellikle çocukların hoşuna gidebilecek ve dikkatini çekecek tarzda isimler verilmiştir. Çocuk dergilerinin yaygınlaşmaya başladığı dönemde ülkede aynı zamanda savaş gündemi de bulunmaktaydı. Eski harfli çocuk dergilerinden bazıları okulların bir ürünü olarak yayımlanmıştır. Bu dergilerden bilinen *Numune-i Terakki* (1887) ve *Debistan-ı Hired* (1887) dergileri okulların kendi bünyelerinde yayımladığı dergilerdendir. Eski harfli çocuk dergileri arasından bu bölümde ulaşılamaması sebebiyle yer verilemeyen dergiler *Çocuklar Alemi* (1913), *Kırlangıç* (1913) dergileridir. 1908-1918 yılları

arasında toplam on altı çocuk dergisi yayın sürecinde olmuştur. Bu dergilerin on iki tanesi 1913 ve 1914 yıllarında çıkarılmıştır. Bu dergilerde ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamının bir etkisi olarak dergilerde yoğun olarak savaş teması ve savaş ortamının duygularına yer verilmiştir. 1913 yılında ise ilk defa *Türk Yavrusu* çocuk dergisinin isminde ‘Türk’ kelimesi geçmiştir. Bu örnekte olduğu gibi milliyetçi temaların ön plana alındığı görülmektedir.

Savaş yıllarında çocuk faaliyetleri ve çocuk kültürel hayatı içerisinde yer alan çocuk dergilere özen gösterilmiş olması ve 1913-14 yıllarında on iki adet derginin yayına başlamış olması dikkat çekicidir. Nitekim İttihat ve Terakki’nin 15 Mayıs 1916’da Kağıthane’de Çocuk Bayramı kutlaması, bunun dışında ayrıca çocukların morallerini yüksek tutmak amacıyla Ağaç Bayramı ve Mektepliler Bayramlarının kutlanması da durumu özetler niteliktedir. Bu durumdan ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamına rağmen çocukların kültürel hayatının önemsendiği ve olabildiğince çocukları malum ortamdan uzak tutma çabası olarak yorumlanabilir.

Osmanlı’da yayımlanan ilk çocuk dergilerinin çıkarılma amaçlarına baktığımızda öğretim öncelikli olduklarını görebiliriz (Şimşek, 2002, ss. 22-23). Nitekim 1869’da yayımlanan ilk çocuk dergisi *Mümeyyiz*’den önce 1848 yılı itibariyle öğretmen yetiştiren meslek okullarının açılması, 1869 yılında ise ilköğretim okullarının müfredatlarına, tarih, coğrafya ve hesap gibi derslerin alınması ve Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi’nin yayımlanması gibi eğitimde gerçekleştirilen yenilikler doğrultusunda ilk çocuk dergilerinin bu yenilik hareketlerinin bir sonucu olduğu çıkartılabilir.

3. MUSAVVER ÇOCUK POSTASI DERGİSİNDE YER ALAN BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde eski harfli çocuk dergilerinden *Musavver Çocuk Postası* dergisi ve bilim tarihi ve bilim içeriklerinin incelenmesine yer verilecektir. İlk sayısı 1923 yılında yayımlanan *Musavver Çocuk Postası* dergisi toplamda on sekiz sayı olarak yayımlanmıştır.

Musavver Çocuk Postası bilimsel olaylar veya bilimsel gerçeklere genellikle Tecrübe/Fenni Tecrübe başlıklı bölümlerde yer vermiştir.

Bu bölümde ilk olarak *Musavver Çocuk Postası* dergisinin genel özellikleri, yayımlanma amacı, içeriği ve hedef kitlesi gibi konulara yer verilecektir. Ardından *Musavver Çocuk Postası*'nın toplam on sekiz sayısı ayrı bölümler altında incelenecektir. Bu inceleme bölümlerinde, ilk olarak derginin belirtilen sayısının içerdiği tüm metin başlıkları olmak üzere sırasıyla, bilim veya bilim tarihi içerikli metinler ve incelemeleri, bahsi geçen bilim içerikli metinlerde konu alınan bilim dalları ve açıklamaları yer almaktadır.

Bölümün sonunda yer alan 'Musavver Çocuk Postası Dergisi ve Bilim İçeriklerine İlişkin Genel Değerlendirme' başlıklı bölümde derginin toplam on sekiz sayısında yer verilen ortak konular, derginin genel bakış açısı gibi konulara değinildikten sonra dergide yer alan bütün bilim içerikleri ve özellikleri sıralanmıştır. Bu sıralama, derginin ilk sayısından başlayarak artmak üzere son sayısına kadar içerdiği bilim içerikli metinlerin ismi, bu metinlerde kullanılan bilim dalları, varsa alt bilim dallarına ait ana bilim dallarının isimleri, kullanım sıklığına göre dergide işlenen bilim dalları, kullanım sıklığına göre kullanılan alt bilim dalları ve son olarak ise dergide işlenen bilim dallarının oranlarına yer verilmek üzere gerçekleştirilmiştir.

3.1. Musavver Çocuk Postası Dergisi ve Bilim İçeriklerinin İncelenmesi

Musavver Çocuk Postası kapağında “Türk yavrularının bilgilerini yükseltmeğe çalışır haftalık gazete” yazısıyla Eylül 1923’te yayın hayatına başlamıştır. Dergi ilk sayıda çocuklara arkadaş olacağını belirterek her hafta okuyuculara ulaşacağını müjdeler.

İşte size büyük bir müjde veriyoruz. şimdi hepiniz merakla sabırsızlanacaksınız... İçinde en meraklı, en tatlı hikâyeleri; güzel resimleri, kıymetli hediyeli müsabaka ve bilmeceleriyle “Posta”nızı her hafta elinizde bulacaksınız (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 1, s.1).”

Derginin idare yeri ve yazışma adresi İstanbul Babıali Caddesi’ndeki Kitabhane-i Sûdi’dir. Sahibi ise Süleyman Tevfik’tir. Derginin basım yeri yine Babıali’de bulunan Teşebbüs Matbaası’dır. Derginin müdürü S. Sûdi takma adıyla yer verilen Süleyman Tevfik’tir (ö. bilinmiyor).

Derginin abonelik şartlarına göre “Türkiye için seneliği 150 kuruş. Ecnebi memleketler için 200 kuruş” (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 1-18) olarak belirlenmiştir. Dergide yer alan müsabakalı sualler, bilmece ve bulmaca bölümlerinde sorulan sorulara doğru cevap veren çocuklara hediye verme vaadi yer almaktadır. Dergi her hafta yayımlanması sebebiyle müsabakalara vilayetten dışı katılımları da düşünerek bu sebeple bir ay süre verilmiştir. Bu durum derginin ulaştığı her çocuğun bu yarışmalara katılmalarının istenmesini gösterir niteliktedir. Nitekim dergide ilk sayıdan beri istikrarlı olarak devam eden hediyeli soru bilmece ve bulmaca bölümlerine yer verilmesi derginin bu bölümlere verdiği önemi de göstermektedir.

Toplamda on sekiz sayı yayımlanan derginin her sayısı sekiz sayfa olarak yayımlanarak dergi toplamda yüz kırk dört sayfadan oluşmaktadır. Derginin ilk sayısında okuyuculara seslenirken belirttiği gibi dergide birçok edebi metin, oyun, görsel gibi bölümler bulunmaktadır. Dergide toplam on sekiz sayısı içerisinde toplam edebi metinlerin sayısı yüz kırk, diğer metinlerin sayısı ise atmış dokuzdur. Dergide en çok yer verilen türler hikâye, bilmece ve şiir olmuştur.

Koyuncu’ya göre (2014) dergide yer alan metinler arasında bilim kategorisi altında incelenebilecek iki metin bulunmaktadır. Bu yazılarda hipnotizma ilmi ve cücelerin özellikleri anlatılmaktadır. Koyuncu her iki yazıyı da çocukların düzeylerine uygun

olmadığını ifade eder. Bu çalışmada ise bilim içerikli bütün metinlerin incelemelerine yer verilmiştir.

Derginin on sekiz sayısı incelendiğinde bilime yer verilen başlıklar, bilmece, bulmaca hayvan tanıtımları, tecrübeler, fenni tecübeler, müsabakalı sorular bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümler dışında bilime yer veren diğer metinler ise konuya göre özel başlıklar altında yer almıştır.

3.1.1 Musavver Çocuk Postası 1. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın ilk sayısı 3 Eylül 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin ilk sayısında yer alan bölümler: 'Her Şeyi Düşünmeli', 'Darbimeseller', 'Çocuklara Tuvalet ve Temizlik', 'Yüz Yıkamak', 'Postanızın Hizmetlerinden', 'Kocaman Lahana', 'Elma Hırsızı', 'Mektepli Marşı', 'Küçüklerin Defteri' (Allah Gönderdi) 'Kelebek', 'Beyaz Turnalar', 'Müsabakalı Sualler' ve 'Bilmece' bölümleridir.

'Yüz Yıkamak' ve 'Çocuklara Tuvalet ve Temizlik' isimli metinlerde çocuklara temizliği ve düzeni överek öğreten ayrıca ideal çocuğun dikkat etmesi gerek temizlik kurallarından bahsedilmektedir.

Musavver Çocuk Postası bu sayısında okuyucularının arasından sınıf birincilerinin fotoğraflarını ileriki sayılarda yayımlayacağını belirtmiştir. Bu yöntemle öğrencilerin dikkatlerini dergiye çekmek ve başarılı öğrencileri ise fotoğraflarının yayımlanması ile teşvik etmenin amaçlandığı söylenebilir.

Derginin beşinci sayfasında yer alan Mektepli Marşı'nda "Alim olan yükselir, cihana galip gelir, ...kalemlerle vatani, kurtarmayı bilelim." şeklinde dizelere yer verilmiştir. Bu sözler ile marş derginin tamamında görebileceğimiz dönemin savaş ve işgalden çıkmış halini yansıtmakla beraber aynı zamanda vatana dair umutların olduğu ve bu umutların ilimle çalışmakla gerçekleşebileceği düşüncesi de hakimdir. Derginin amaçlarından biri de ilmin gerekliliğini vurgulayarak çocukların dikkatlerini çekebilecek yöntemlerle öğrenmeye ve çalışmaya odaklanmalarını sağlamaktır.

İlk sekiz sayının tamamında yer verilen 'Beyaz Turnalar' adlı hikaye dizisinin ardından yine ilk sekiz sayıda bulunan Müsabakalı Sualler/Tarihi Sualler ve Bilmece bölümü gelmektedir. Müsabakalı Sualler bölümünde sorular genellikle tarih üzerinedir.

Sorulara doğru cevap gönderen çocuklar arasında verilecek olan hediyeler ise bu bölümlerde açıklanmıştır. Genellikle bir veya iki sayı sonrası açıklanan listelerle doğru cevap veren öğrencilerin okulu ve isimlerine yayımlanmıştır. Sorulara doğru cevap verenlere “birinciye bir albüm, ikinciye bir pergel takımı, üçüncüye sulu boya takımı, onuncuya kadar birer kitap, on birden yirmi beşe kadar millî kartlar hediye edilecektir.”

1. Gülbahar Sultan hangi padişahın zevcesidir?
2. Mimar Sinan hangi tarihte ölmüştür?
3. Bizi büyük, emsalsiz zaferlerle bahtiyar eden ordumuzun ilk şehidi kimdir (*Musavver Çocuk Postası, 1923, 1, s.8*) ?

‘Bilmece’ veya ‘Aramaca’ ismiyle yer verilen bu bölümlerdeki sorular her sayıda bulunur. Bilmeceyi bilen çocuklara kura çekilerek birinciye “mürekkepli güzel bir kalem, ikinciye yazı takımı, üçüncüye bir cep atlası, onuncuya kadar birer kitap, on birden yirmi beşe kadar birer kurşun kalem” hediye edileceği bilgisi verilmiştir.

Üç harfli Türkçe bir kelime bulunuz ki sağdan sola ve soldan sağa okunduğu zaman aynı hayvanı gösterebilir. İlk harfini esre ve hafif okur isek içine binilen bir şey olsun. Birinci harfini kaldırır isek Farsça bir sayının ismi, son harfini kaldırır isek Arapça “ateş yanığı”nı ifade etsin (*Musavver Çocuk Postası, 1923, 1, s.8*)

Dergide Müsabakalı Sualler ve Bilmece bölümünde yer verilen konular tarih, bilim tarihi, ve hesap ağırlıklıdır. Müsabakalı Suallerde yer verilen konuların derginin aktarmak istediği en önemli değerler olduğu düşünülürse çocuklara kendi kültür ve tarihlerini öğretmeye öncelik verdikleri çıkarılabilir. Ayrıca sorulan sorular ve bilmececelere verilen ödüllere bakıldığında yine derginin amaçları doğrultusunda olduğunu görebiliriz.

Çocukların bilgilerini yükseltmek olarak tanımladıkları amaca hizmet eden kitap, kalem, dünya atlası, pergel takımı gibi bilime, okuma ve öğrenmeye teşvik edecek birçok nesnenin hediye olarak verildiğini görebiliriz.

3.1.2 Musavver Çocuk Postası 2. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın ikinci sayısı 10 Eylül 1339/1923 Pazartesi günü yayımlanmıştır. Dergi ilk bölümünde okulların açıldığı müjdesini okurlarla paylaşır. Dergide yer alan bölümler: 'Haftanın Yeni Postası', 'Postanın Nasihatlerinden', 'Postanın Hikâyeleri (Sıpa)', 'Küçüklerin Defteri (Yavruların Annesi)', 'Ayı İle İhtiyar', 'Mini Miniye Masallar (Kar Nine)', 'Küçük Ali', 'Postanın Fenni Tecrübeleri', 'Beyaz Turnalar', 'Müşabakalı Sualler' ve 'Bilmece' bölümleridir.

Musavver Çocuk Postası, 'Postanın Nasihatlerinden' bölümü içerisinde 'Çocuklara Tuvalet ve Temizlik' dizisine yer vermiştir. 'Dişlerin Ehemmiyeti' başlıklı metinde çocuklara diş sağlığından bahsedilir. Metinde günlük hayattan verilen örneklerle çocukların dikkatini çekerek diş sağlıklarına dikkat etmeleri tavsiye edilir. Metinde ağızda kalan yemek artıklarının ağız ve beden sağlığını olumsuz etkileyeceğinden bahsedilirken mikroplardan³ 'küçük hayvancıklar' olarak bahsedilmiştir:

Yemek yediğimiz zaman et, ekmek, yemek parçaları dişlerin arasına girer; yemeğin yağı ve suyu dişlerin her tarafına bulaşır... Sonra bunlarda mikroplar hasıl olur. Mikrop, gözümüzle göremeyeceğimiz kadar küçük hayvancıklardır. Eti, yemeği çürütüp bozan, kokutan bu mikroplardır...Çürük dişler çukurlaşır, delik deşik olur. Delikten hava girer. Giren hava dişin sinirlerine dokunur, şiddetli ağrılar yapar (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 2, s. 2)

Derginin altıncı sayfasında bulunan 'Postanın Fenni Tecrübeleri' bölümünde okurlara üç tecrübe aktarılır. Her bir tecrübe fiziğin alt dalına ait elektrostatik konusunda statik elektriklenmeyi işler. Elektrostatik cisimlerin birbirine temaslarında yüklerin bir yüzeyde birikmesine sebep olur. Yük değiş tokuşunun gerçekleşmesiyle cisimlerde bazı hareketler gözlemlenir. Bu tecrübelerde statik elektriklenme⁴ çocuklara deney

³ Mikrop, Mikroskobik olarak gözlenebilen tek ya da çok hücreli mikroorganizma, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

⁴ Statik elektriklenme (müh.) (Alm. elektrostatische Aufladung, f; Fr. charge électrostatique, f; İng. electrostatic charging) teks. Tekstilde özellikle kimyasal liflerde ve yünde görülen, iki farklı yüzeyin birbirine değmesi, sürtünmesi ile elektron ya da iyonların yerdeğişimi sonucu oluşan elektriksel yüklenme; eşanlam: elektrostatik yüklenme, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

yoluyla aktararak dikkat uyandırır. Fiziğin kuralları çocuklara aktarılırken deneylerin kullanılması günümüzde okullarda devam etmektedir.

Tecrübe-1 Güzelce kurutulmuş bir cam çubuğunu çuha üzerine şiddetlice sürterek masa üstündeki kâğıt parçalarına yaklaştırınız. Derhâl kâğıt parçalarının harekete geldiğini göreceksiniz.

Tecrübe-2 Defterinizden bir yaprak koparıp orta yerinden ikiye ayırınız. Bade üst üste koyarak sağ elinizle mangal veya lamba şişesinin üstüne tutup sol elinizdeki çuha veya mendil ile sekiz on defa delk ederek(oğuşturarak) uzaklaştırınız. Kâğıtları birbirinden ayırmak istediğiniz zaman ber-vech-i ati(aşağıdaki) hadiseleri müşahade edersiniz.

1. Kâğıtların yekdiğerine yapıştığını görürsünüz.
2. Ayırdığınız zaman bir çıtırtı duyarsınız.
3. Tecrübeyi karanlık bir mahalde yaparsanız kâğıtları ayırır iken aralarında ufak ufak şerareler (kıvılcım) müşahade edersiniz.
4. İki kâğıt arasını dört-beş santimetre mesafede tutmak ister iseniz uçlarının kıvrılarak birbirlerine yaklaştırmaya say (gayret) ettiklerini görürsünüz.
5. Kâğıtların aralarındaki mesafe üç-dört santimetre olmak üzere birisini aşağıda diğeri yukarıda tutunuz. Aşağıdaki kâğıdı bırakırsanız yukarıya doğru hareket ederek üstündeki kâğıda yapıştığını görürsünüz.

Tecrübe-3

Bir masa üstündeki iki kitabın arasına ufak ufak kesilmiş insan, yılan, kuş modellerini koyunuz. Kitapların üstüne de iyice kurutulmuş ve biraz ısıtılmış pencere camı koyarak elinizle camı ovmaya başlayınız. Göreceksiniz ki masa ile cam arasında kalan insan, yılan, kuş modelleri derhâl oynamaya, sıçramaya başlar (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 2, s. 6).

Derginin her sayısının son bölümü müsabakalı sualler, bilmece veya aramacaya ayrılmıştır. Bu sayıda doğru bilinen sorular için verilecek hediyeler arasında ‘Açıklamalı Türk Tarihi’ ve ‘Dünya Atlası’ bulunmaktadır. Birinci ve ikinciye verilecek bu hediyeler derginin coğrafya bilimine ve tarihe verdiği önemi göstermektedir.

Suallerimize doğru cevap verenler meyanında kura çekilerek birinciye bir Mufassal Türk Tarihi, ikinciye Dünya Atlası, üçüncüye mürekkepli bir kalem, onuncuya kadar

birer kitap, on birden yirmi beşe kadar birer kurşun kalem hediye edilecektir (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 2, s. 8).

3.1.3 Musavver Çocuk Postası 3. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın üçüncü sayısı 17 Eylül 1339/1923 Pazartesi günü yayımlanmıştır. Dergi bu sayıda ilk olarak sonbaharın gelişine dair bir metine yer verir. Bu yazının ardından savaş sonrası çocuk edebiyatına verilen önemin azaldığını ve kendi dergileri dışında bir dergi bulunmadığını ifade ederek *Musavver Çocuk Postası* olarak çocuklara ehemmiyet verdiklerini vurgular. Çocukları sorumlulukları altında görerek savaş zamanının da zorluklarını belirten dergi “Ortada Çocuk Postasından başka bir şey yok! şeklinde eleştirilerini ifade eder (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 3, s. 2).

Musavver Çocuk Postası'nın bu sayısında yer alan bölümler: ‘Haftanın Yeni Postası (Sonbahar-ı İstikbal)’, İlk Hasbihal, ‘Darbimeseller’, ‘Postanın Hikâyeleri (Altın Armut)’, ‘Küçüklerin Defteri (Çiftçi Çocuğu)’, ‘Mini Miniye Masallar (Yaralı Kuş)’, ‘Postanın Fenni Tecrübeleri’, ‘Orhan’ın Hikâyesi’, ‘Tuhaf Fıkralar’, ‘İzcinin Öğüdü’, ‘Beyaz Turnalar’, ‘Bilmece’ ve ‘Müşabakalı Sualler’dir.

Derginin dördüncü sayfasında ‘Postanın Fenni Tecrübeleri’ bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde iki adet tecrübeye yer verilmiştir. Bu deneylerden ilki bir kağıt boru kullanarak optik yanılsamayı deneyimlemek için yapılan bir gözlemdir. Bu yanılsama, sağ elinizi kağıt boruya yaklaştırdığınızda, gözünüzün arkasındaki nesneyi avucunuzun içinden geçiyormuş gibi gösteren bir etki yaratır. Optik⁵ yanılsamalar, gözlerin nasıl çalıştığını ve görsel algılamamızın nasıl işlediğini anlaşılmasına yardımcı olan özellikle çocuklar için dikkat çekici bir deneydir. Diğer bir deney yine bir optik yanılsama yaratarak kuşun kafes içinde dönüyormuş gibi görünmesini sağlar.

⁵Optik bilimi, (müh.) (*Alm. Optik, f; Fr. optique, f; İng. optics*) müh. Dalga boyu görünür bölge ve etrafındaki elektromanyetik dalgaların özellikleri ve insan görme sistemini irdeleyen fizik dalı, TÜBA Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü.

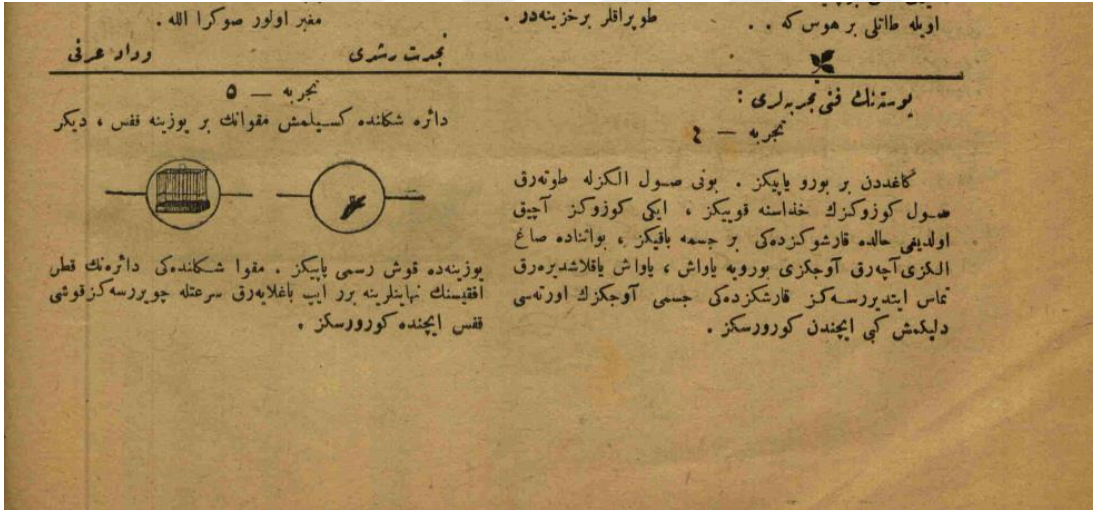
İp ve daireyi hızla çevirdiğinizde, gözlerin ve beynin algılama şekli bu yanılsamayı oluşturur.

Postanın Fennî Tecrübeleri

Tecrübe-4

Kâğıttan bir boru yapınız. Bunu sol elinizle tutarak sol gözünüzün hizasına koyunuz. İki gözünüz açık olduğu halde karşınızdaki bir cisme bakınız. Bu esnada sağ elinizi açarak avcunuzu boruya yavaş yavaş yaklaştırarak temas ettirirseniz karşınızdaki cismi, avcunuzun içi delikmiş gibi, içinden görürsünüz.

Tecrübe-5 Daire şeklinde kesilmiş mukavvanın bir yüzüne kafes diğer yüzüne de kuş resmi yapınız. Mukavva şeklindeki dairenin kater-i ufkiyesinin nihayetlerine birer ip bağlayarak süratle çevirirseniz kuşu kafes içinde görürsünüz. (Şekil 3.1)

Şekil 3.1: Musavver Çocuk Postası 3, s. 4

Derginin son sayfasında yer alan ‘Müsabakalı Sualler’ bölümünde okurlardan cevaplanması istenen soruların tarih, bilim tarihi ve matematik alanlarında olduğunu görebiliriz. Aynı şekilde sorulara doğru cevap veren çocuklara yazı takımı ve pergel takımının da aralarında olduğu hediyeler verileceği ifade edilmiştir (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 3, s. 8)

1. Matbaacılığın memleketimizde ilk tesis eden kimdir?

2. Hilafet hangi hükümdar zamanında Türklere geçmişti?

3. Pergelin ayakları arasındaki mesafeyi bozmamak şartıyla iç içe kaç daire çizilebilir (*Musavver Çocuk Postası*, 1923 3, s. 8) ?

3.1.4 Musavver Çocuk Postası 4. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın dördüncü sayısı 24 Eylül 1339/1923 Pazartesi günü yayımlanmıştır. Dergide yer alan bölümler: 'Haftanın Yeni Postası (Çiçekleri Seviniz)', 'Fikir Tatbiki', 'Çocuklarda Tuvalet ve Temizlik', 'Postanın Tarihi', 'Tabii Parçaları (Yılan)', 'Manzum Masal (Kaybolan Sultan)', 'Tuhaf Fıkralar (Akıllı Çocuk)', 'Sonbahar', 'Küçüklerin Defteri (Türkoğullarına)', 'Teşekkür', 'Beyaz Turnalar', 'Tecrübe (6-7-8)', 'Tarihi Sualler' ve 'Bilmece' bölümleridir.

Derginin dördüncü sayısında ilk yer verilen metin 'Haftanın Yeni Postası'nda çocuklara çiçeklerin narin canlılar olduğu ve koparmamaları gerektiğine dair öğütlerde bulunur. Ardından 'Çocuklarda Tuvalet ve Temizlik' başlığı altında diş temizliğinin nasıl yapılacağı anlatılmıştır. Yazının sonunda dişlerde yer alan kirlerin sertleşmesi durumunda kullanılmak üzere kömür tozu, karbonat, şap, sirke ve tuz gibi içeriklerle hazırlanacak iki adet tarife yer verilir.

Bu sayıda 'Tabii Parçaları Yılan' başlığı altında yılanlara dair bir metine yer verilmiştir. Bu bölümde zehirli ve zehirsiz yılan türleri tanımlanmış ayrıca zehirli yılanların üst çenelerinde zehir salgılamak için özel dişlere sahip olduğu belirtilirken, engerek yılanı ve gözlüklü yılan gibi bazı örnekler verilmiştir. Gözlüklü yılanın Asya'da bulunduğu ve ense bölgesinde gözlüğe benzeyen bir desen taşıdığı ifade edilirken, engerek yılanının fiziksel özellikleri de açıklanmıştır. Ayrıca, zehirsiz yılan türlerinden piton, boa ve karayılanın özelliklerinden de bahsedilmiştir.

Zehirli yılanların diğerlerinden farkı, ancak üst çenelerinde zehir ilga etmeye mahsus dişlere malik olmasıdır. Bunlar sıcak memleketlerde pek çokturlar. Zehirlilerin başlıcaları, engerek yılanı, katır yılanı, ok yılanı, çingiraklı yılan, gözlüklü yılan ve Mısır'ın sağır yılanıdır... Gözlüklü yılan Asya'nın cenup tarafında bulunur. Ensesinde gözlüğe benzeyen bir leke vardır. Gayet zehirlidir. Engerek yılanı da zehirli olup ormanlarda, çayırlarda, bağlarda kesretle bulunur. Boyu 70-80 santimetre kadar olup sırtında boylu boyuna koyu renkli ve girintili çıkıntılı bir yol ve kafasında darp işaretinde bir benek vardır.

Zehirsiz yılanlara gelince, bunların meşhurları on metre tulunda olan ve Amerika ile Hind-i Şarkiye’de bulunan “piton” nam yılan ile “boa” ve “karayılan”dır. Hele zehirli olanların dişleri arasında “kelap” denilen çengelvari ve içi boş, büyücek ve her bir tarafında dört adet dişleri vardır ki bu dişlerde vücudu zehirli yılanları zehirsizlerden [ayırarak bir sıvı] vardır. [Bu sıvıyı] orada saklarlar. Yılan bir cismi yutmak ister ise evvela onu layıkıyla ıslatır. Sonra ağzını açıp yutar (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 4, s. 3)...

Derginin sekizinci sayfasında ‘Tecrübe 6’, ‘Tecrübe 7’ ve ‘Tecrübe 8’ bölümleri yer almaktadır. Bu tecrübelerde çocuklara optik yanılsamayı gözlemlemeleri için üç deney aktarılır. Bu deneylerden ilki koyu kırmızı bir kağıdın beyaz bir yüzeyin üzerine konulmasıyla başlar. Kırmızı kağıda bir süre baktıktan sonra hızlıca kaldırıldığında, beyaz kağıdın altında aslında görünmeyen yeşil bir renk ortaya çıkar. Bu deney gözlerin kırmızıya uzun süre odaklandıktan sonra yeşili algıladığı bir optik yanılsama etkisini göstermektedir. Aynı deney yeşil kağıt kullanarak tekrarlandığında bu sefer yeşil kağıdın altında kalan beyaz kağıt kırmızı olarak görülür. Bu deneylerle çocuklara görsel algıda nasıl yanılsamalar oluşabileceği gösterilerek fiziğin alt alanı olan optik konusunda fikir sahibi olmaları amaçlandığı söylenebilir.

Tecrübe -6- Koyu kırmızı renkte ve merbaa şeklinde bir kâğıt alarak beyaz bir kâğıt veya bez üzerine koyunuz. Kırmızı kâğıda bir miktar baktıktan sonra süratle uzaklaştıracak olursanız kırmızı rengin altında kalan beyaz kâğıt rengi[nin] aslında görünmeyip yeşil renkte görünür. Kırmızı kâğıt yerine yeşil kâğıt koyup tecrübeyi tekrar ederseniz yeşil kâğıdın altında kalan beyaz kâğıdı kırmızı olarak görürsünüz.

Tecrübe -7- Kırmızı kâğıdı güneşten gelen ziyaya karşı maille tutunuz. Kâğıt üzerine de beyaz renkli bir bez tutarsanız kırmızı olarak görürsünüz.

Tecrübe-8- Sağ gözünüzü kapayarak sol gözünüzle sağ elinizin parmaklarından birinin ucuna yapıştıracağınız küçük beyaz bir merbaa yapınız. Parmağınızı yavaş yavaş gözünüze yaklaştırınız. Otuz santimetre mesafeye geldiğinde merbaanın kaybolduğunu göreceksiniz (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 4, s. 8).

3.1.5 Musavver Çocuk Postası 5. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın beşinci sayısı 1 Teşrinievvel (Ekim) 1339/1923 Pazartesi günü yayınlanmıştır. Bu sayı, 'Haftanın Yeni Postası', 'Manzum Masal', 'İnci ile Yakut Hikayesi', 'Kiraz Ağacı', 'Kırmızı Horoz (hikaye)', 'Büyükdere Feyziye Mektebi Talebesinden Necdet Azizin "Amcama" başlıklı yazısı', 'Yavrulara Top Oyunu', 'Beyaz Turnalar', 'Bilmece' ve 'Tarihi Sualler' bölümlerinden oluşmaktadır. Derginin beşinci sayısında Fenni Tecrübe/Tecrübe bölümleri bulunmamaktadır.

3.1.6 Musavver Çocuk Postası 6. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın altıncı sayısı 8 Teşrinievvel (Ekim) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Bu sayıda yer alan bölümler: 'Mesut Hafta', 'Çocuklarda Tuvalet-Temizlik', 'Postanın Hikâyeleri (Zavallı Çocuklar)', 'Çiçekleri Sevelim', 'Timsah', 'Sabah', 'Manzum Masal (Üç Arzu)', 'Kaplumbağa ile Leylekler', 'Beyaz Turnalar', 'Tarihi Sualler' ve 'Bilmece' bölümleridir.

Derginin üçüncü sayfasında timsahları anlatan bir yazı bulunmaktadır. Bu yazı oldukça detay içermekte olup metinde yer alan bilgiler çocukların dikkatini çekebilecek şekilde hazırlanmıştır. Fakat *Musavver Çocuk Postası* 'nın öğretim konularına ağırlık veren bir dergi olmadığı düşünülürse bazı kısımları çocuklara göre fazla detay içermektedir.

Metinde, timsahların kertenkeleye benzeyen sıcak memleketlerdeki büyük nehirlerinde yaşayan hayvanlar olduğu belirtilir. Timsahların fiziksel özellikleri tarif edilerek suda hızlı hareket etmelerinden bahsedilir. Ayrıca, timsahların üç farklı türü olduğu bunların "Krokodil" (Afrika'da), "[Gavyal]" (Hindistan'da) ve "Kayman" (Amerika'da) olduğu ifade edilir. Afrika'daki timsahların özellikle Nil Nehri civarında bulunduğu belirtilmiştir.

Şekil ve tür itibarıyla kertenkeleye benzeyen timsahlar, memalik-i hârre'nin cesim nehirlerinde yaşar. Tulları 6-11 metre kadar olur. Vücudunun sırtı sert kabuklarla örtülüdür. Kafası da vücudu gibi uzundur. Ağzı, kulaklarının gerisine kadar yarıktır. Ağzı birkaç arşın kadar açılır. Koca ağzında sivri dişler vardır. Dili, ağzına nispetle pek küçüktür. Dört ayak üzerine istinat eder. Arka ayaklarının parmakları bir deri ile yekdiğerine bağlıdır. Kuyruğu uzun ve yassıdır. Vücudunu örten deri o kadar serttir ki bıçak ve kama ile delmek

mümkün değildir. Her tüfek vücuduna işlemez. Kuyruğunu kürek gibi kullanarak suda süratle yüzer. Nehir kenarlarında bilhassa bataklıklarda gezdiği zaman devrilmiş çam ağacına benzer. Şikârını gördüğü zaman yerinden eser-i telaş göstermeyerek kalkar, kendisine yaklaştığı vakit birden bire atılır ve yakalar. (Şekil 3.2)

Timsahlar üç nevidir. Şekilde "A" harfi ile gösterilen ve Afrika'da yaşayan "Krokodil" namıyla yâd olunan timsahtır. Bunun tulu 7 metredir. Hindistan'da yaşayan ve şekilde "C" harfiyle gösterilen "[Gavyal]" ismiyle yâd olunan timsahtır. Bunun tulu da 6 metre kadardır. Amerika'da bulunan ve şekilde "B" harfiyle irae edilen "Kayman" timsahıdır. Bunun tulu da 10 metre kadardır.

Afrika'da Nil Nehri civarında bulunan timsah, seyyahlar üzerine hücum eder. Koca ağzını birkaç arşın açarak insanın hiçbir tarafına ziyan getirmeksizin bir lokmada yutar. Timsah açlık zamanında yırtıcı olup karnını doyurur doyurmaz derakap hiddeti geçer. Hatta Habeşistan'da timsahlar evlere kadar gelir (Musavver Çocuk Postası, 1923, 6, s. 3).

Şekil 3.2: Musavver Çocuk Postası 6, s. 3

3.1.7 Musavver Çocuk Postası 7. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın yedinci sayısı 15 Teşrinievvel (Ekim) 1339/1923 Pazartesi günü yayına başlar. Bu sayıda yer alan bölümler: 'Haftanın Postası', 'Şehit

Evladı (şiiir)', 'Çocuklarda Tuvalet ve Temizlik', 'Manzum Masal', 'Derince Türküsü', 'Tuhaf Fıkralar', 'Haylaz Veli', 'Tilki ile Kurt', 'Beyaz Turnalar', 'Tarihi Sualler' ve 'Bilmece' bölümleridir.

Derginin üçüncü sayfasında yer alan 'Çocuklarda Tuvalet ve Temizlik' bölümünde terlemek ve yıkanmanın temizlik açısından önemi konu alınır. Metinde derinin fizyolojik yapısını açıklarken derideki gözenekler için gözle görünmeyen delikler ifadesi kullanılmıştır:

Siz, derinizi dümdüz, deliksiz zannedersiniz. Hâlbuki insanın derisi, gözle görünmeyen deliklerle doludur. Deri, sık bir patiska gibidir. Onu dümdüz, hiç deliksiz gibi görürüz lakin içine biraz su koyar isek derhâl öte tarafına geçer. Çünkü patiskadaki deliklerden su yol bulur. Derimizdeki delikler (mesamat) , en sık patiskanın deliklerinden çok küçüktür. Eğer derimizde bu delikler olmasa terleyemeyiz (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 7, s. 3).

3.1.8 Musavver Çocuk Postası 8. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın sekizinci sayısı 22 Teşrinievvel (Ekim) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Dergide yer alan bölümler: 'Postanın Hikayeleri', 'Manzum Masal', 'Merhametli Çocuk (hikaye)', 'İyilik Mükâfatsız Kalmaz', 'Beyaz Turnalar', 'Müسابakalı Sualler' ve 'Bilmece' bölümleridir. Bu sayıda fenni tecrübeler/ tecrübeler bölümü yer almamıştır. Bilmece ve sualler bölümünde tarihi ve kelime bilgisi konulara yer verilmiştir.

3.1.9 Musavver Çocuk Postası 9. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın dokuzuncu sayısı 29 Teşrinievvel (Ekim) 1339/1923 Pazartesi yayımlamıştır. Dergide yer alan bölümler: 'Haftanın Yeni Postası', 'Ağa Babamın Köşesi', 'Demir Efsanesi (hikaye)', 'Manzum Masal', 'Peri Hikayeleri-İnci Ağlayan Ceylan (hikaye)', 'Bilmece' ve 'Aramaca' bölümleridir.

Musavver Çocuk Postası'nın dokuzuncu sayısında Tecrübe bölümü bulunmamaktadır. Bilmece bölümünde kelime bilgisi konusuna yer verilmiştir.

3.1.10 Musavver Çocuk Postası 10. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın onuncu sayısı 5 Teşrinisani (Kasım) 1339 Pazartesi yayımlanmıştır. Dergide yer alan bölümler: 'Ağa Babamın Köşesi', 'Demir Efsanesi', 'Küçük Fıkralar', 'Manzum Hikaye', 'Peri Hikayeleri', 'Küçüklerin Defteri', 'Bilmece' ve 'Aramaca' bölümleridir.

Musavver Çocuk Postası'nın bu sayısında Fenni Tecrübeler/ Tecrübeler bölümü yer almamıştır. Bilmece ve Aramaca bölümlerinde tarihi ve kelime bilgisi konulara yer verilmiştir.

3.1.11 Musavver Çocuk Postası 11. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın on birinci sayısı 12 Teşrinisani (Kasım) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'Mektebe Başlarken', 'Demir Efsanesi', 'Küçük Hikayeler', 'Manzum Masal', 'Ben Sosyalistim (monolog)', 'Düşünmeden İş Yapan Kaybeder!', 'Periler Saltanatının Son Günleri', 'Bilmece' ve 'Bulmaca' bölümleridir.

Derginin sekizinci sayfasında bulunan 'Bulmaca' bölümünde aşağıdaki matematik sorusuna yer verilmiştir. Bu bulmacanın çocuklara matematiksel düşünme, mantık yürütme ve sayıları yerleştirme becerilerini geliştirmeyi amaçladığı söylenebilir. Ayrıca çocuklara verilen koşulları karşılayan bir düzenlemeyi çözebilme becerisini öğretecektir.

Bulmaca

---	289 686
---	956 928
---	875 596

Bu noktaların yerlerine ehad-ı hanesinden birer rakam koyunuz. O suretle ki yukarıdan aşağıya ve sağdan sola cemedildiği zaman hep yirmişer çıksın (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 11, s. 8).

3.1.12 Musavver Çocuk Postası 12. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın on ikinci sayısı 19 Teşrinisani 1339 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'Nevşinin Defterinden', 'Ağa Babamın Köşesi', 'Aptal Nuri (hikaye)', 'Manzum Masal', 'Yeni Oyunlar', 'Küçük Hikayeler', 'Dervişin Uluvv-i Cenâbı', 'Hikaye', 'Bilmece' ve 'Aramaca' bölümleridir.

Musavver Çocuk Postası'nın bu sayısında Fenni Tecrübe/Tecrübe bölümleri bulunmamaktadır. Bilmece ve Aramaca bölümlerinde yer verilen konular ise kelime bilgisi ve atasözleridir.

3.1 13 Musavver Çocuk Postası 13. sayı

Derginin on üçüncü sayısı 26 Teşrinisani 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'Nevşin'in Defteri'nden', 'Aptal Nuri', 'Feyz-i Masallar', 'Alicenaplık', 'Tembel Akı', 'Manzum Masal', 'Cüceler', 'İpnotizma/Seyr-i fi-l Menam', 'Hızır Aleyhisselam', 'Bilmece' ve 'Aramaca' bölümleridir.

Derginin beşinci sayfasında 'Cüceler' başlıklı aşağıda paylaşılan metin bulunmaktadır. Cüceliğin⁶ ve cüce insanların yalnızca masallarda değil, gerçek dünyada da varlıklarını sürdürdüklerini vurgulayan metin dünya üzerinde cücelerin varlığı ve tarih boyunca görülebilen örneklerini ele alır. Tarihsel ve bilimsel bir perspektiften cüce insanların yaşamlarına ve toplum içindeki yerlerine anlatan yazıda cücelerin özel yeteneklere sahip olduklarına da dikkat çekilmektedir. (Şekil 3.3)

Bugün bile dünyada pek çok cüce mevcuttur. Resimde gördüğünüz veçhile, cambazlar her memlekette meşhur olan cüceleri toplayarak, bir araya getirerek ahaliye teşhir etmekte ve bunlara öğrettikleri oyunlarla para kazanmaktadırlar. Cüceler içinde hakikaten mahir sanatkârlar da vardır. Resimde 2 numaradaki

⁶ Cücelik, (Alm. Dwarfismus, m; Zwergwuchs, m; Fr. nanisme; İng. dwarfism; stunting) biyom. Büyüme hormonunun az salgılanması, genetik kemik oluşum hastalıkları gibi çeşitli nedenlerle uzuvların ve gövdenin normalin çok altında kısalık gösterme hali, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

“Mösyö Pikulummini”nin boyu yetmiş sekiz santimetre ve sıkleti on üç kilodur. 7 numaradaki de “Matmazel Terez”dir. Ve Pikulummini’nin nişanlısıdır. Henüz yirmi yaşında bir taze olan Matmazel Terez’in sıkleti dokuz buçuk kilodur. Fakat nişanlısından üç santimetre daha uzundur. Resimde gördüklerinizin en küçüğü 5 numaralı “Prenses Juli”dir. Juli on yedi yaşında olup boyu elli beş santimetredir. Yani iki buçuk karıştır. Prenses Juli’ye doğduğu zaman bir sigara kutusu beşik vazifesini görmüştür. Bu cüceler grubu Elyum Paris’te bulunmakta... Mükemmel operet oynamaktadırlar. İçinizde belki gören olmuştur. İki sene evvel de İstanbul’a bir Rus tarafından böyle dokuz cüce getirilerek Beyoğlu’nda tiyatro oynatılmıştı. Bu cüceler, İstanbul’dan Selanik’e sonra da Mısır’a gittiler. Şimdi Yunanistan’da bulunuyorlar. Görüyorsunuz ya bir karış boylu insanlar, yalnız masallarda değil. Yirminci asırda bile mevcuttur (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 13, s. 5)

Şekil 3.3: Musavver Çocuk Postası 13, s. 5

Derginin beşinci sayfasının diğer bir kısmında hipnotize etmek konusuna yer verilir. T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne göre hipnoz yönteminin psikoloji/psikiyatri, diş hekimliği, bağımlılık, kadın hastalıkları, beslenme ve spor alanlarında kullanılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca tedaviye destek olarak ise Depresyon, Anksiyete (Kaygı bozuklukları), Travma sonrası stres sendromu, Panik atak, Obezite, Sigara bağımlılığı, bazı kas ve eklem hastalıkları (fibromiyalji vb.),

fobi tedavileri ve enürezis nokturna (gece işemesi) durumlarında kullanıldığı ifade edilmiştir (Hipnoz Uygulamaları Hakkında Bilgilendirme, 2017).

Dergide yer alan metinde ise hipnotize etmenin detaylı bir şekilde uygulanışına yer verilir, tarif edilene göre karşısındaki insana parlak bir cismin sabit bir şekilde tutularak kişiye odaklanması söylenir, kişinin bu şekilde uyuması ise metinde ‘ipnotizma’ olarak adlandırılır.

Sinirli ve pek kolaylıkla müteessir olan bir insanın karşısına geçerek elinizdeki çakı, anahtar gibi mücella bir cismi gözünün hizasında tutunuz. Kişiyi konuşturmaya ve istenilen şeyin yaptırılmasına se telkin denmiştir.

Karşınızdaki insanın derece-i asabiyyetine ve kuvve-i tefkiriyesinden şiddetine göre biraz sonra gözkapaklarının gayriihtiyari olarak kapandığını ve uyuduğunu göreceksiniz. İşte bu suretle davet edilen uykuya “İpnotizma” denir. İpnotizma fiilini yapan insan, uyuyan insan üzerinde, uyku devam ettiği müddetçe, fikr-i mahsusunu telkin eder. Ve ona her türlü emrini icra ettirir ve onu istediği gibi uyutur, konuş[tur]ur. İşte bu türlü harekâtın icrası imkânına “telkin” namı verilir (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 13, s. 5).

3.1.14 Musavver Çocuk Postası 14. sayı

Musavver Çocuk Postası’nın on dördüncü sayısı 3 Kânunuevvel (Aralık) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Nevşin’in Defterinden’, ‘Saadetin Sırrı (hikaye)’, ‘Fıkralar’, ‘Manzum Masal’, ‘Küçük Fıkralar’, ‘Aptal Nuri’, ‘Bilmece’ ve ‘Aramaca’ bölümleridir.

Musavver Çocuk Postası’nın bu sayısında Fenni Tecrübe/Tecrübe bölümleri bulunmamaktadır. ‘Bilmece’ ve ‘Aramaca’ bölümlerindeki sorularda kelime bilgisine yer verilmiştir.

3.1 15 Musavver Çocuk Postası 15. sayı

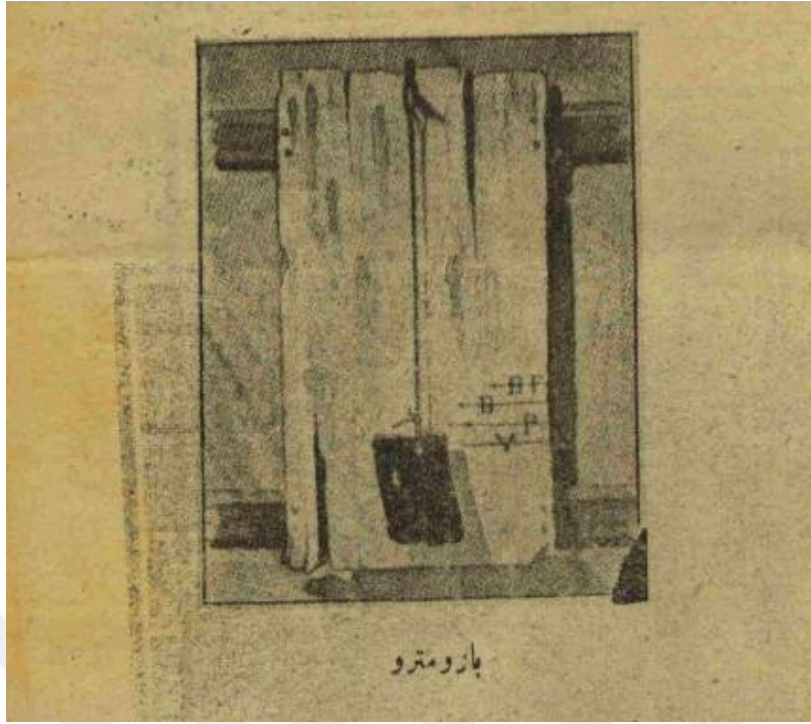
Musavver Çocuk Postası’nın on beşinci sayısı 10 Kânunuevvel (Aralık) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Haftanın Postası’, ‘Küçük Fıkralar’, ‘Kolay Barometre’, ‘Bir Nasihat’, ‘Şişe İle Mum Söner mi?’, ‘Posta Kutuları’, ‘Küçük Mektepli’, ‘Manzum Masal’, ‘Kambur Prens’, ‘Bir Katırın Hatıratı’, ‘Bilmece’ ve ‘Aramaca’ bölümleridir.

Derginin ikinci sayfasında ‘Kolay Barometre’ başlıklı bölüm yer almaktadır. Metinde ilk olarak barometrenin işlevi çocukların anlayabileceği bir şekilde açıklanır. Devamında ise barometrenin kolay malzemelerle nasıl yapılacağı anlatılır. Barometre kullanarak hava durumunu tahmin etmek, çocukların gözlem yapma yeteneklerini geliştirerek doğa olaylarını gözlemlemelerine fırsat sunar.

Barometre, havanın kuru ya da rutubetli olacağını, yağmurun yağıp yağmayacağını bildiren bir alettir. Bu aleti dükkânlarda hazır olarak satılır. Mânâmfîh size burada söyleyeceğimiz usul, barometreyi kendi kendinize ve masrafsız olarak yapabileceğinizi gösterecektir.

Ufak bir tahta alınız. Bu tahtanın bir ucuna bir çivi çakınız. Çiviye bir ip bağlayarak diğer ucuna da bir demir parçası raptediniz. Resimde gördüğünüz gibi demir parçası ipe asılır. O tıpkı duvarcı çekülü gibi tahtada sallanır. "Barometre" Bu tahtayı bir duvara asınız. Ve bekleyiniz. Hava yağmurlu olduğu zaman ip rutubetten gevşer. Ucundaki demir parçası da ağır olduğundan ipi gerer. Bu suretle ip biraz uzar. Hemen bir kurşun kalem ve tebeşirle demirin tahta üzerindeki hizasını tespit ediniz. Sonra yine bekleyiniz. Birkaç gün sonra hava açılır, rutubet gider. Güneş çıkıp rutubet gidince tabiatıyla iplikte yumuşaklık kaybolur. Kendisini çeker, gerilir. Bu gerilme esnasında da ucundaki demiri biraz yukarı çeker.

Demirin yukarı çekildiğini tebeşirle çizdiğiniz hizadan ayrılması ile görürsünüz. Ve yeni meydana gelen hizada tekrar işaret edersiniz. İşte barometre oldu demektir. Bundan sonra havanın nasıl olacağını anlamak istediğiniz zaman tahtanıza bakarsınız. Eğer ipin ucundaki demir aşağı çizgiye doğru inmiş ise yağmur yağacak veya hava rutubetli olacaktır. Yok, demir yukarı çizgiye doğru ise güneş açacaktır (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 15, s. 2). (Şekil 3.4)

Şekil 3.4: *Musavver Çocuk Postası* 15, s. 2

Barometre yapımının çocuk dergisinde yer alan bir etkinlik için seçilmesiyle çocuklara temel fiziksel prensipleri ve bilimsel ölçüm kavramlarını anlamalarına yardımcı olabilmeyi amaçlandığı söylenebilir. Atmosferdeki hava basıncı değişikliklerini ölçmek için kullanılan barometrenin öğretilmesi ayrıca çocukların hava, atmosfer ve iklim hakkında temel bilgi edinmelerini sağlayacağı görülmektedir.

Hava durumu tahmin etmek, bilimsel yöntemi uygulamanın bir örneğidir. Gözlem yapma, veri toplama, sonuç çıkarma ve hipotez oluşturma gibi bilimsel süreçleri deneyimleme fırsatı sunması açısından önemlidir.

Bu gibi pratik yapılabilecek etkinlikler çocukların bilime olan ilgilerini artırarak bilimin günlük yaşamdaki uygulamalarını gösterir ve bilime olan meraklarını tetikleyebilir. Kolay bulunabilecek malzemelerle barometre yapmak, çocukların el becerilerini ve yapıcı düşünme yeteneklerini geliştirdiği söylenebilir. Malzemeleri bir araya getirme, montaj yapma ve deneyi yapma gibi pratik beceriler kazandırır.

Derginin üçüncü sayfasında ‘Şişe ile Mum Söner mi?’ başlıklı bölüm yer almaktadır. Bu bölümde bir şişe ile yapılabilecek eğlenceli bir deney tanıtılır. Deney, bir mumun şişedeki tazyik edilmiş havayı kullanarak nasıl söndürüleceğini gösterir ayrıca basınç ve hava hareketi gibi temel fiziksel kavramların anlaşılması sağlanabilir. Yer alan

deney bilimsel bir süreci takip etmektedir. İlk adım olarak bir hipotez (şışedeki tazyik mumu söndürebilir) ortaya atılır ve ardından deney yapılır, sonuçlar gözlemlenir ve sonuçlarla hipotez karşılaştırılır.

Şişe ile Mum Söner mi?

Evet, söner... Evde ebeveyniniz, kardeşleriniz otururken vakti hoş geçirmek üzere eğlence arayınız. İşte size fennî ve kolay bir hokkabazlık... Elinize boş bir şişe alınız. Şişenin içinde tabii hava var. Dudaklarınızı şişenin ağzına yapıştırarak içine üfleyiniz. Ağzınızdan çıkan nefesi şişedeki havanın üzerine tazyik ederek yerleştirin. Şişenin ağzını hemen başparmağınız ile tıkayınız ve yanan bir mumun yanına yaklaştırarak parmağınızı şişeden iğne ucu kadar aralıklatınız. Şişedeki tazyik edilmiş hava, şiddetle çıkar ve mumu üfleyerek söndürür (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 15, s. 3).

Çocuklar bu türde deneyleri uygularken gözlem yapma yeteneklerini geliştirerek bilim yapma yöntemlerine de aşinalık geliştirebilirler. Deneyler basit fiziksel kavramları açıklayarak çocuklara basınç, hava hareketi ve tazyik gibi temel bilgileri sunmuştur. Gündelik hayattan verilen örnekler deneylerin çocuklarda daha dikkat çekici olmasını sağlar. Ayrıca çocukların kendi deneylerini yapmalarına fırsat verilmesinin bilime olan merak ve tutkularını desteklediği söylenebilir.

3.1.16 Musavver Çocuk Postası 16. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın on altıncı sayısı 17 Kânunuevvel (Aralık) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'Haftanın Postası', 'Uzun Kulaklı Recep (hikaye)', 'Manzum Masal', 'Buzdan Bir Abide', 'Müteharrik Kaldırımlar', 'Kambur Prens', 'Faydalı Hikâyeler', 'Bilmece' ve 'Aramaca' bölümleridir.

Derginin beşinci sayfasında 'Müteharrik Kaldırımlar' başlıklı bölüm yer almaktadır. Bu bölümde hareket eden merdivenler anlatılır. Bu teknolojik gelişme, yüksek yokuşlarda veya dik rampalarda yük taşıma sürecini kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Müteharrik kaldırımlar, yüklü arabaların yokuşlarda daha az enerji harcamasını sağlayarak taşıma verimliliğini artırır. Bu ise aynı zamanda taşıma işleminin daha hızlı ve az enerji tüketerek gerçekleştirilmesine olanak tanır. Bu konu metinde birkaç nokta

dahilinde ele alınmıştır. Tarihsel olarak bakılırsa Amerika'da bu teknolojinin ne zaman kullanılmaya başlandığını ve Paris ile Londra gibi büyük şehirlerde de bu fikrin tartışıldığını belirtilir. Hayvanlara etkisi üzerinden bakılacak olursa bu teknolojik gelişme, hayvanların yokuşlarda daha az zorlanmasını sağlayarak hayvan refahını da göz önünde bulundurur.

Ayrıca metin, müteharrik kaldırımların uygulanabilirliği konusunu ele alır. Bu teknolojinin pratikte nasıl kullanılabileceği ve hangi koşullarda faydalı olabileceği tartışılır.

Müteharrik Kaldırımlar Paris'te, Londra'da insanları yürüyerek yorulmaktan kurtarmak için düşünüldüğünü, bir iki sene evvelki gazeteler yazmıştı. Bu müteharrik kaldırımları çok evvel Amerikalılar düşünmüşler ve memleketlerinde tatbik etmişlerdi.

Resimde göreceğiniz şekilde, dik bir yokuşun ortasına müteharrik bir yol yapmışlar, yüklü arabalar yokuştan çıkarken hayvanların zahmet çekmemesi için bu yolun üzerinde yer alırlar. Yol da yokuş yukarı hareket ettiğinden araba durduğu yerde, hayvanlar bir adım bile atmadan yokuşun başına çıkmış bulunur (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 16, s. 5). (Şekil 3.5)

Şekil 3.5: *Musavver Çocuk Postası* 16, s. 5

3.1.17 *Musavver Çocuk Postası* 17. sayı

Musavver Çocuk Postası'nın on yedinci sayısı 24 Kânunuevvel (Aralık) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'Küçük Fıkralar', 'Küfe Yarışı', 'Altı kardeşler', 'Bir Milyar Ne Kadardır?', 'Parmak Kadar Bir Çocuk', 'Kendilerine İşkence Edenler', 'Manzum Masal', 'Sarı Zeynep (şiir)', 'Kambur Prens (hikaye)', 'Öğle Yemeği (hikaye)', 'Dervişin Cevabı', 'Meraklı Kitaplar', 'Bilmece' ve 'Aramaca' bölümleridir.

Derginin dördüncü sayfasında ‘Bir Milyar Ne Kadardır?’ başlıklı bölüm yer almaktadır. Metinde bir milyar markın tam olarak beş milyon kilogram gümüşe denk geldiği belirtilerek yüzer marklık kağıtların kitap haline getirilmesi durumunda ise iki bin cilt kitap oluşturduğu ifade edilir. Bir milyar markın da insanlar tarafından yemeden, içmeden otuz iki sene boyunca sayılabileceği belirtilir.

Metinde gerçekleştirilen bu hesaplamalar büyük rakamların somutlaştırılması ve para birimi değerlerinin anlatılması için kullanılmıştır. Metinde para birimi değeri ve büyük rakamların anlaşılmasını kolaylaştırmak için yapılmış bu görsellik içeren açıklamalar çocuklara aktarmak için kolay bir yöntem olduğu düşünüldüğü çıkartılabilir.

Bugün Almanya’da en ufak bir şeyi, mesela bir sigara kâğıdı almak için bilmem kaç milyar mark verildiğini gazeteler yazmıyorlar. Yedi buçuk kuruşluk pul yapıştırmak icap eden bir mektuba sekiz-on milyarlık pul ilave ediyorlar. Yani sekiz-on milyar, yedi buçuk kuruşa denk geliyor. Milyar! Bu “telaffuzu kolay gelme” hakikatte nedir, hiç düşündünüz mü? Gümüş olarak bir milyar mark, tam beş milyon kilo yapar. Beş yüz vagonu doldurur. Evrak-ı nakdiye olarak yüzer marklık kağıtları kitap haline koysak bahri beşer yüz sahifelik tam iki bin cilt kitap yapar. Bir milyar markı mütemadiyen olmak şartıyla insan yemeden, içmeden otuz iki senede sayabilir (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 17, s. 4).

3.1.18 Musavver Çocuk Postası 18. sayı

Musavver Çocuk Postası ‘nın on sekizinci sayısı 31 Kânunuevvel (Aralık) 1339/1923 Pazartesi yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Haftanın Postası’, ‘İhtikâr Cezası’, ‘İngiliz Falakası’, ‘Çiçekler Boyanır mı?’, ‘Kambur Prens’, ‘Manzum Masal’, ‘Hayvanların Kuvveti’, ‘Öğle Yemeği’, ‘İyi Bir Sıhhate Malik Olmak İçin’, ‘Bilmece’ ve ‘Aramaca’ bölümleridir.

Derginin beşinci sayfasında ‘Hayvanların Kuvveti’ başlıklı bölüm yer almaktadır. Bu metinde bir pirenin kendi ağırlığının 1493 katı ağırlık taşıyabileceği ifade edilmektedir. Aynı zamanda da pirelerin boylarının iki katı kadar yükseğe sıçrayabilecekleri belirtilmiştir. Metinde at ile pirenin kuvvetleri karşılaştırılarak eğer at pire gibi kendi ağırlığının 1493 katı yük taşıyabilseydi atın 250.000 kilogram yük taşıyabilmesi gerektiği hesabı yapılır. Bu şekilde yapılan kıyaslamalar çocuklara hem hayvanların fiziksel özelliklerine dair hem de doğal hayatta karşımıza çıkan ilginç

bilgileri aktarmak için yer verildiği düşünülebilir. Metinde kullanılan hesaplama yöntemi çocukların yaşına uygun olarak görülere çarpma ve bölme işlemlerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda bu karşılaştırma sırasında çocukların oran kavramını da bilerek bu hesaplamayı gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Küçük hayvanlarla büyük hayvanları mukayese edecek olursak, bu canlıların kuvvetleri boyları ile uygun olmadığını görürüz. Mesela çok küçük bir pire... Daha tutar tutmaz parmağımızın arasında ezilir. Bu hayvanın kuvvetini biliyor musunuz? Tam kendi ağırlığının 1493 katı kadar. Yani pire, kendi ağırlığının 1493 katı kadar yük taşıyabilir. Ve boyunun iki katı kadar yükseğe sıçrar.

Şimdi pire ile atı mukayese edelim. Eğer at da pire gibi kendi ağırlığının 1493 katı kadar yük taşıyabilseydi, iki yüz elli bin kilogram yük taşıması gerekirdi. Ancak at, bu kadar ağırlığı kaldıramaz. Araba üstünde olmamak kaydıyla yüz elli iki yüz okka kadar yük taşıyamayız.

Yukarıdaki resim, kırk kibriti kolaylıkla taşıyan bir pireye karşılık bir atın ne kadar yük taşıması gerektiğini göstermektedir. Hâlbuki dediğimiz gibi, at bu ağırlığı kaldıramaz. Demek ki hayvanların kuvvetleri, birbirleri arasındaki ağırlıklarıyla uyumsuzdur (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 18, s. 5). (Şekil 3.6)

Musavver Çocuk Postası'nın on sekizinci sayısında yer alan 'Bilmece' bölümünde elektrik akımının⁷ dünyayı dönme süresiyle ilgili bir soru yer almaktadır.

Derginin bu sayısında yer alan bilmeceye elektrik akımı konusunun yer aldığı bir soruya yer verilmesi öncelikle temel bilimlerin anlaşılması ve aktarılmasının amaçlandığını düşündürebilir. Çocukların bu soruyu cevaplayabilmeleri için ilk olarak elektrik hızı ve dünyanın çevre uzunluğunu bilmeleri gerekmektedir. Sorunun cevabı için bu hesaplamanın yapılmasıyla aynı zamanda bir matematik sorusu çözülmüş de olacaktır.

⁷ Elektrik akımı (müh.) (Alm. elektrischer Strom, m; Fr. courant électrique, m; İng. electric current) elk. Elektriksel alan etkisi altında yahut yayınımla birim zamanda taşınan elektriksel yük miktarı, TÜBA Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü.

Yeni Bilmecemiz Elektrik cereyanı, küre-i arzı [ne] kadar bir müddet zarfında devreder? (*Musavver Çocuk Postası*, 1923, 18, s. 8)

Elektrik akımının bilmece bölümünde yer alan bir soruya konu edilmesi çocuklara elektriğin gücünün vurgulanması ve aynı zamanda ilerde gerçekleşebilecek birçok teknolojik gelişmenin de kaynağı olan elektriğe merak uyandırması amaçlanmış olabilir. Çocuklara bilmeceyle aktarılan bu merak ise yenilikçi bir alana yönelmelerini sağlayarak gelecekte teknoloji ve mühendislik dallarıyla ilgilenmelerine yol açacağı düşünülebilir.

Şekil 3.6: *Musavver Çocuk Postası* 18, s. 5

3.2 Musavver Çocuk Postası Dergisine İlişkin Genel Değerlendirme

İlk sayısı 3 Eylül 1339/1923'te, son sayısı ise 31 Aralık 1923/ 31 Kânunuevvel 1339 tarihinde yayımlanan *Musavver Çocuk Postası* toplamda on sekiz sayı olarak yayın hayatını tamamlamıştır. Dergi her sayıyı sekiz sayfa olacak şekilde tasarlayarak son sayıya kadar bu sürekliliği devam ettirmiştir.

Dergide bilim konularına özel başlıklar altında yer verilmemiş olup Tecrübe/Fenni Tecrübeler gibi başlıklar altında bilimsel deney ve uygulamalara yer verilmiştir. Derginin ikinci ve üçüncü sayısında 'Fenni Tecrübeler', dördüncü sayısında ise 'Tecrübe' başlıkları altında Fizik bilimi deney ve uygulamalarla çocuklara aktarılmıştır.

Musavver Çocuk Postası'nın on sekiz sayısında incelenen bilim içerikli metinlerde kullanım sıklığına göre yer alan bilim dalları: fizik, matematik, zooloji ve meteorolojidir.

Musavver Çocuk Postası'nda yer alan bilim içerikli metinlerde öncelikli olarak kullanılan içeriklere bakılacak olursa, derginin ikinci sayısında yer alan 'Postanın Fenni Tecrübeleri' bölümünde yer verilen her üç tecrübeye de elektrostatik/fizik bilimi, derginin üçüncü sayısında yer alan 'Postanın Fenni Tecrübeleri' bölümünde her iki tecrübeye optik/fizik bilimi, derginin dördüncü sayısında 'Tabii Parçaları (Yılan)' metninde zooloji bilimi, yine aynı sayıda 'Tecrübe 6', 'Tecrübe 7' ve 'Tecrübe 8' bölümlerinde optik/fizik bilimi, derginin altıncı sayısında 'Timsah' metninde zooloji bilimi, derginin on birinci sayısında yer alan 'Bulmaca' bölümünde hesap/matematik bilimi, derginin on beşinci sayısında yer alan 'Kolay Barometre' bölümünde fizik ve meteoroloji bilimleri, yine bu sayıda yer alan 'Şişe ile Mum Söner mi?' bölümünde fizik bilimi, derginin on altıncı sayısında yer alan 'Mütehharik Kaldırımlar' bölümünde fizik bilimi, derginin on yedinci sayısında 'Bir Milyar Ne Kadardır?' bölümünde matematik bilimi, derginin on sekizinci sayısında yer alan 'Hayvanların Kuvveti' bölümünde matematik bilimi, yine aynı sayıda yer alan 'Bilmece' bölümünde elektrik/fizik ve matematik bilimi konu alınmıştır.

Musavver Çocuk Postası'nda yer alan toplam on yedi bilim içerikli metinler, biri fizik ve meteoroloji bir diğeri fizik ve matematik olmak üzere on iki adedi fizik bilimi, üç adedi matematik, iki adedi ise zooloji bilimini konu almıştır.

Dergide yer alan bilim içerikli metinlerde; fizik bilimleri yaklaşık yüzde 70,5 (yaklaşık yüzde 5,8 fizik ve matematik yüzde 5,8 fizik ve meteoroloji), yaklaşık yüzde 17,6 matematik, yaklaşık yüzde 11, 7 oranında ise zooloji bilimleri konu alınmıştır.

Bu bilim dallarından fizik alanında yer verilen konular yer verilme sıklığına göre; optik, elektrostatik, elektrik, elektrik akımı ve basınç konuları, matematik alanında; oran, toplama, çıkarma, çarpma, bölme konuları yer almıştır. Zooloji alanında yer alan timsah ve yılanları tanıtan yazılar ise zoolojinin sürüngenleri ve amfibileri inceleyen alt dalı herpetoloji bilimi içerisinde incelenmektedir.

Musavver Çocuk Postası'nda ayrıca bilim alanında kullanılan terimlerin dergide nasıl yer aldığına bakılacak olursa birkaç örnek karşımıza çıkmıştır. Derginin ikinci

sayısında ‘Çocuklara Tuvalet ve Temizlik’ başlıkla yazıda mikroplar için “küçük hayvancıklar” ifadesi kullanılmıştır. Yine bir diğer örnek ise derginin yedinci sayısında yer alan ‘Çocuklara Tuvalet ve Temizlik’ adlı yazıda çocuklara terlemek anlatılırken gözenekler için gözle görülmeyen delikler ifadesinin kullanıldığını görürüz.

Koyuncu’ya (2014) göre *Musavver Çocuk Postası*’nda yer alan bilimsel yazılar on üçüncü sayıda bulunan cüceler ve yine on üçüncü sayıda bulunan ‘İpnotizma’ adlı yazılardır. Bu iki metin içerik bakımından bir bilim dalını tam olarak yansıtmasa da içerikleri gereği bilim dallarının araştırma konularından olmaları sebebiyle yer verilmiştir.

4. SEVİMLİ MECMUA DERGİSİNDE YER ALAN BİLİM TARİHİ VE BİLİM İÇERİKLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde eski harfli çocuk dergilerinden *Sevimli Mecmua* dergisi ve bilim tarihi ve bilim içeriklerinin incelenmesine yer verilecektir. İlk sayısı 1925 yılında yayımlanan *Sevimli Mecmua* dergisinin hedef kitlesi ilkokul öğrencileridir.

Sevimli Mecmua toplamda on üç sayı olarak yayımlanmıştır. Dergi çocuk okurları için hikaye, şiir, tiyatro gibi içerikler yanında ‘Faydalı Sualler’ başlığı altında bazı bilimsel olayları veya bilimsel gerçeklere yer vermiştir.

Bu bölümde ilk olarak *Sevimli Mecmua* dergisinin genel özellikleri, yayımlanma amacı, içeriği ve hedef kitlesi gibi konulara yer verilecektir. Ardından *Sevimli Mecmua*’nın toplam on sekiz sayısı ayrı bölümler altında incelencektir. Bu inceleme bölümlerinde, ilk olarak derginin belirtilen sayısının içerdiği tüm metin başlıkları olmak üzere sırasıyla, bilim veya bilim tarihi içerikli metinler ve incelemeleri, bahsi geçen bilim içerikli metinlerde konu alınan bilim dalları ve açıklamaları yer almaktadır.

Bu bölümde yer alan incelemelerin bazılarında konu bütünlüğünü aşağılayabilmesi adına dergide yer verilen görseller de kullanılmıştır. Bölümün sonunda yer alan ‘Sevimli Mecmua Dergisi ve Bilim İçeriklerine İlişkin Genel Değerlendirme’ başlıklı bölümde derginin toplam on sekiz sayısında yer verilen ortak konular, derginin genel bakış açısı gibi konulara değinildikten sonra dergide yer alan bütün bilim içerikleri ve özellikleri sıralanmıştır. Bu sıralama, derginin ilk sayısından başlayarak artmak üzere son sayısına kadar içerdiği bilim içerikli metinlerin ismi, bu metinlerde kullanılan bilim dalları, varsa alt bilim dallarına ait ana bilim dallarının isimleri, kullanım sıklığına göre dergide işlenen bilim dalları, kullanım sıklığına göre kullanılan alt bilim dalları, dergide yer verilen bilim tarihine dair içerikler, dergide yer verilen bilim insanları ve son olarak ise dergide işlenen bilim dallarının oranlarına yer verilmek üzere gerçekleştirilmiştir.

4.1 Sevimli Mecmua Dergisi ve Bilim İçeriklerinin İncelenmesi

1 Kanunusani 1341 yılında ilk sayısı çıkarılan *Sevimli Mecmua* dergisi toplamda on üç sayı olarak yayımlanmıştır. Yayın hayatı Miladi takvime göre 1 Ocak 1925 ve 25 Haziran 1925 tarihleri arasındadır. *Sevimli Mecmua* dergisinin sahibi Mehmet Zekeriya (Sertel) başyazarı ise Sabiha Zekeriya'dır (Sertel). *Sevimli Mecmua* dergisinin kapağında “On beş günde bir çıkar. Türkiye'nin yegâne çocuk mecmuasıdır.” yazısı bulunmaktadır. Dergi fiyatını 10 kuruş olarak belirlemiştir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 1, s. 1).

Sevimli Mecmua on beş günde bir perşembe günleri yayımlanmıştır, her sayısında hikâye, şiir, yaşam öyküsü, sokak oyunu, bulmaca, karikatür gibi zengin bir içeriğe sahiptir. Derginin başyazarı Sabiha Zekeriya'nın çocukların gelişimini desteklemek, duyarlı ve hayattan haberdar çocuklar yetiştirmeyi hedeflediği görülmektedir. Sabiha Zekeriya diğer milletlerde olduğu gibi, bizim milletimizin çocuklarını da modern, resimli ve eğlenceli bir dergiyle tanıştırma isteği olduğunu vurgular. Sertel, ilk sayıda ‘*Sevimli Mecmuayı Niçin Çıkarıyoruz?*’ başlığı altında derginin çıkarılma amacından bahsederek çocukların ihtiyaçlarına yönelik bir dergi olacağını da vurgular.

İşte ben başka milletlerin çocuklarına verdiği bu ehemmiyeti kıskanan bir Türk anasıyım. Sizin diğer sahalarda cevap veremediğimiz ihtiyaçlarınıza küçük mecmua ile, kısmen olsun, cevap vermeye muvaffak olabilirsek vazifemizi yapmış oluruz (*Sevimli Mecmua*, 1925, 1, s. 1).

Sevimli Mecmua'nın hedef kitlesi ilköğretim öğrencileridir. Derginin batılı değerleri (giyim kuşam, eğitim anlayışı, sinema) ölçüt alan bir yayın politikası izlediği görülmektedir. Dergide yayımlanan listelere göre ödül kazanan çocukların çoğunluğunu ilkokul dördüncü ve beşinci sınıflarda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır (Akdağ, 2012, s. 29).

Sevimli Mecmua dergisinde çocukların sosyal yaşantısını destekleyen ve yeni beceriler kazandıran birçok etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinlikler onların sosyal hayatlarında sağlıklı ve iletişim kurma becerilerini arttırmayı amaçlamıştır.

Dergide yer verilen metinlerde çocuklardan bahsedilen konularla ilgili detayları veya açıklanmayan kısımları araştırmaları, öğrenmeleri, öğretmenlerine sormaları istenmiştir. Çocuklarda merak uyandıran sorulara yer verilerek basit açıklamalarla

öğretmek amaçlanarak aynı zamanda benzeri konuları merak etmeleri ve araştırmaları için de bir fırsat sunulmuştur.

Derginin ilk sayısında yer alan ‘Bakalım Ne Dereceye Kadar Ressamsınız?’ bölümünde dergi yer alan resimleri boyayarak gönderecek çocuklara hediye vereceklerinin ifade eder. “Bu resimleri boyamakta en ziyade kabiliyet gösterenlere mükâfatlar verilecektir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 1, s. 16).”

4.1.1 Sevimli Mecmua 1. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin ilk sayısı 1 Ocak 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin birinci sayısında yer alan bölümler: ‘Sokaklardaki Küçük Serseriler Nasıl Yaşar Hiç Düşündünüz mü?’, ‘Kediye Ana Gibi Bakan Zeki Bobi’, ‘Başka Milletlerin Çocukları Ne Yapıyor?’, ‘Düşmanınızı Yılan Soksa Kurtarır mısınız?’, ‘Köse Kâhya İstanbul’a Gelmiş’, ‘Kendi Kendinize Yapabileceğiniz Esrarengiz Bir Tahtelbahir’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Karikatür’, ‘Kedi ile Değirmencinin Çırağı’, ‘Resimle Dünya Etrafında Bir Seyahat’, ‘Hazreti Âdem’le Havva Hikâyesi’, ‘Haydi’ (roman), ‘Bu Resimleri Boyayıp Gönderiniz’ ve ‘Bakalım Ne Dereceye Kadar Ressamsınız?’ bölümleridir.

Dergide yer alan ‘Kendi Kendinize Yapabileceğiniz Esrarengiz Bir Tahtelbahir’ bölümünde çocuklara istenilen malzemelerle denizaltı yapımı anlatılmaktadır.

Bu metinde çocuklara kendilerinin inşa edebileceği bir denizaltı modelinin yapımı ve işleyişi tarif edilir. Denizaltının yapımı aşamasında mekanik, kimya hidrostatik kavramlarının kullanıldığını görebiliriz. Denizaltı yapımında kullanılan boru, tıpa tahta gibi malzemelerin fiziksel özellikleri ve yerleştirilmesi sırasında kullanılan mühendislik becerisi için mekanik⁸ bilimi, metinde yer verilen yapım sırasında kullanılması gereken karbit kömürününsuyla temas ederek asetilen gazını üretmesi kimyasal bir süreci⁹, denizaltının suyun ağırlığını kullanarak yüzme ve batma

⁸Mekanik (müh.) (Alm. Mechanik, f; Fr. mécanique, f; İng. mechanics) mak. Fizik bilimlerinin, cisimlerin durağan halini veya kuvvet etkisi altındaki hareketlerini inceleyen dalı, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

⁹Kimyasal tepkime (müh.) (Alm. chemische Reaktion, f; Fr. réaction chimique, f; İng. chemical reaction) kim. Bir ya da birden çok maddenin, kimyasal bağların kırılması ve oluşması sonucunda atom

işlemlerini gerçekleştirmesi de hidrostatik¹⁰ bilimine dayanmaktadır. Dergide metnin yer aldığı sayfa görseli Şekil 4.1’de gösterilmiştir.

Soba borusuna benzeyen tenekeden veya lamarineden küçük borular vardır. Böyle bir boru alınız. Yalnız bu borunun boyu 15 santim, genişliği beş santim kadar bir şey olmalıdır. Bu borunun iki ucundaki ağızlarını bir lüverver kurşununa benzeyecek şekilde tahtadan tapa ile kapatınız. Bu tahta tapalardan sonra boruyu bir defa su üzerine koyup tecrübe ediniz. Tapaların boruyu su üstünde tutacak şekilde konup konmadığına bakınız. İki tarafı da boruyu su üstünde tutuyorsa çıkarınız. Borunun arka etrafındaki tahta tapanın ucunu sivriletin. Sonra gemilerin dümenlerine benzemesi için iki teneke parçası alınız. Resimde görüldüğü üzere, küçük çivilerle bu tenekeleri keskinlemesine tahtaya çivileyiniz. Sonra küçük, fakat kalınca bir tahta parçası alınız, onu da küçük teneke parçalarıyla borunun üzerine çivileyiniz. Bu tahta parçası tahtelbahrin kulesidir. O tahtaya tahtelbahrin dürbünü vazifesini görmek üzere uzunca diğer bir tahta çivileyiniz.

Kule vazifesini gören tahtaya bir burgu geçirin. Bu burguya üzerinde halka olan üç dört santimetrelilik küçük ve yuvarlak bir tahta veya değnek parçası koyunuz. (Bu tarif esnasında resmi gözünüzden kaçırmayınız). Bu değnek parçası tabii burguya takılınca bir ucu boru üzerine düşecektir. Bunu men için borunun altına bir çivi konmuştur. Boru içinde bu çivinin ucuna bir lastik geçirilmiştir. Tahtelbahir havada iken o değnek çiviye aşağıya iter. Delik açılır. Suda iken lastik değneği yukarı iter ve delik kapanır. Bunları yaptıktan sonra bir delik de borunun alta deliniz. Bu delikten tahtelbahrin içine su dolacaktır.

Elinizdeki tahtelbahrin borusundan daha dar küçük bir sardalya kutusu alınız. İçini karpit kömürü doldurunuz. Ve borunun tapalarından birini çıkararak bu

ve molekül düzeyindeki değişikliklerle başka maddelere dönüşmesi; eşanlam: kimyasal reaksiyon, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

¹⁰ Hidrostatik (müh.) (Alm. Hydrostatik, f; Fr. hydrostatique, f; İng. hydrostatics) mak. Akışkanlar mekaniğinin devinim halinde olmayan akışkanları inceleyen dalı, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

kutuyu borunun içine yerleştiriniz. Artık tahtelbahriniz hazırdır. Tahtelbahri suya bıraktığınız zaman derhâl altındaki delikten içine su dolmaya başlayacaktır. Su alınca ağırlaşır yavaş yavaş batacaktır. Fakat içi dolunca, evvelce içine koyduğunuz karbit kömürü ıslanacaktır. Hâlbuki bu ıslanan kömür asetilen gazına tahavvül edecektir. O vakit bu gaz sudan hafif olduğu için suyu dışarı itecek ve tahtelbahir yavaş yavaş yükselecektir. Su sathına çıkınca lastik çiviye yukarı iterek deliği açacak ve gaz dışarı çıkacaktır. O vakit gemi tekrar su almaya başlayacak ve batacaktır. İşte bu ameliye kendi kendine birkaç defa tekrar edecek ve tahtelbahriniz kendi kendine batıp çıkacaktır (Sevimli Mecmua, 1925, 1, s. 7).

İlkokul çocuklarına yönelik bir dergi olan *Sevimli Mecmua*'da çocuklara yönelik etkinlik olarak denizaltı yapımının seçilmiş olması oldukça dikkat çekicidir. Günümüzde çocukların yapımı için fazlasıyla zor olarak görülebilecek bu etkinliğin tercih edilmesi el becerilerini geliştirmek ve bilimin uygulamalarını günlük hayatta görebilmek adına önemlidir.

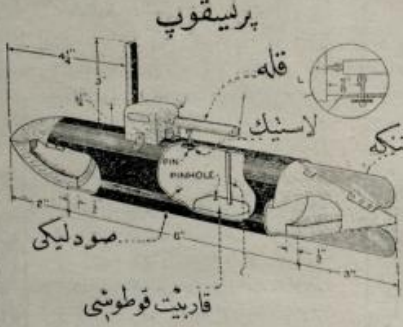
کندی کندیکزه یا یا ایله جهلگنلر اسرار انگیز برخت البحر

[illegible]

الکروہک تحت البرک و بوروندن
دعا دار کوچوک بر ساردلیه
قولوسو آلیکز . ایچی قاریت کوموری
دولبریکر . و بورونک نایازونک
بری چیقاراق و قولور بورونک
ایچنه برلند بریکر . آرتق تحت البریکر
حاضر در . تحت البری صوبه براقدر
یکز زمان درحال آلتندک دلیکدن
ایچنه سو دولمه باشلاهعدر . سو
آنباجه آغیرلاشوب یاواش یاواش
باتاجدر . قسط ایچی دولمه ، اوله
ایچنه قوبدیکر قاریت کوموری
ایصلانجدر . حالبوکه و ایصلانان

کومور آسه تیلن غازیته تحول ایدم جکدر. او
 وقت یواز سوندن خفیف اولدنی ایچون سوی
 یشاری اینه جک و تحت البحر یاولاش یاولاش یوکه.
 له جکدر. سو سطحنه چیغنه لاس تیک چوی یی
 یقاری ایتدک دلیکی آیه جق و غازد یشاری
 چیغاجقدر. او وقت
 کی تکرار سو آله
 باشلا یق و یاناجقدر.
 ایسته یو عملیه کندی
 کندیته بر قاج دمه
 تکرار ایدم جک و
 تحت البحر یکر کندی
 کندیته بابوب چیغه.
 جکدر. جمه کونلری
 مان یونی تجربه به
 باشلا یکر. موفق
 اولوب اولاد یکریده
 بزه بیلدیر یکر ایی؟
 موفق اولد یکر تقدیرده
 جمه کونلری سزک
 ایچون بوندن ایی بر
 اکنتجه اولاماز
 آکلاما دیکر برلر
 اولورسه بزه یاز یکر.

فله وظيفەسى كۆرۈنمەي، پروردگۇنىڭ كۆزى
پروردگۇنىڭ ئۆزىدە خەلقنىڭ ئالدىدا
سائىمىتىڭ كۆچۈك بولغاندا، بىر تەرەپتىن
دەڭىز پارچەسى قۇيۇڭ. (تەرىپى ئاساسىدا)
رەسمى كۆزىڭنى قاچىلاڭ، بۇ دەڭىز
پارچەسى ئېلىپ پروردگۇنىڭ پارچەسى
ئۆزىدە دۈشەڭدۇر. بۇ مەن ئېچىمەن

محنت البحرى يا باركه بوره سمى كوزه او كننده آبى مايكلز

بورونك ايتنه برچوبى قوشدور. بورونك ايتنه
بورونك اوجنه بر لاسنيك كچيريشدور.
تغت البحر هواده ايكن او دكنك جوبوى
آشانيه ايت. دليك آجيلير. صوده ايكن
لاستيك دكنكى بوقارى ايت و دليك قاپانير.

نوراده كورد يكي نخت البهر، كندی
كندیكه هابه بیه جیكه كوچوك براو نچا قدر
قط بو كوچوك اوو نغانی سو به برانده یكه
زمان حقیق برخت البهر کی دالوب چیده یی
كوچه یكه. بو نخت البهری باقی غایت
فولایدر. آشاغیده کی تعریفه دله او قو بوكر.
و سنه دهانی باقیكه. سوكر كندی كندیكه
بو تعریف داخلنده تجربه فایده یكه :

سويا پوروسه بکړه مخ نشکند
 ويا لامار يه نن کوچک بوړل وازد.
 بوله پر ورو آيکړ. پاکړ بوړنک
 سوي ۱۵ ساتم، کونشکي بش
 بوړنک قدر بر شي اوليدر. بو
 بوړنک ايکي اوچنده کي اغزلږي،
 بز لورو روغو شنه بکړه هک شکده
 نخندن ناي ايله قايکړ. بو غځه
 ناياردن سوکړا پوري پر دغه
 اووزنه قوپ بخره ايديکړ.
 نايارک پوري سو اوسته ملو تاج
 شکده قوپ غواندنه بايکړ.
 ايکي طرف ده پوري سو اوسته
 ملو پورس چغاړکړ. بوړنک ارقه

اشارفنده کی نخته تاياڻک اوچي سيوريله بيڪر.
 سوکرا گيلرک دونلر به بکزه می اچون
 ايکي تشکه بارچمی آيکي. رسده کورولدي
 اوزره، کوچوک چيوارله بوشکه لری کيکيله.
 مهسه نخته به چيوارله بيڪر. سوکرا کوچوک،

فقط قالينجه بر تخت
پارچسی آيکَر، اوقده
کوجوڭ تڭکار پارچه له
پورينک اوزرينه
چيوله بیکر . بوخته
پارچسی تخت البرک
فله سیدر . اوخته
تخت البرک دورچي
وظیفه سی کوزمک
اوزره اوزونجه دیکر
بر تخت چيوله بیکر .
فقط تخت البرک
اک مهم قسمة شيدی
کابورز . پورونک
اوزره فله وظیفه سی
کوزمک اوزره برسته
چيوله شيدک . رسدنه
اوخته تک آرقستندک
اوزونجه تخت به باقک .

Şekil 4.1: *Sevimli Mecnua* 1, s. 7

4.1.2 Sevimli Mecmua 2. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin ikinci sayısı 15 Ocak 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Bu Kadının Çocukları Nerede?’, ‘Bir Kız Mektebinde Geçmiş Bir Vaka’, ‘Başka Milletlerin Çocukları Neler Yapıyorlar?’, ‘Sıhhat Ülkesi’, ‘Sevimli İki Arkadaş Olan ve Birbirini Seven Kedi İle Köpek’, ‘Şevket Deniz Ortasında Yanan Bir Motorbottan Kadınları Nasıl Kurtarmıştı?’,

‘Yaramazlıklarımız’, ‘Kızıl Şeytan’ (resimli masal) ‘Kış’, ‘Tayyarelerle Nasıl Uçuyorlar?’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Kaplumbağa’, ‘Tecrübe Ediniz’, ‘Dünyanın İlk Canisi Habil İle Kabil’, ‘Haydi’ ve ‘Basit Fakat Güzel Bir Eğlence’ bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında yer alan ‘Tayyarelerle Nasıl Uçuyorlar?’ bölümünde öncelikle uçakların özellikleri ve çeşitlerinden bahsedilmektedir. Harp, deniz, bomba ve seyahat uçakları olarak sınıflandırılan uçaklar için hızlarının saatte üç yüz kilometre hıza ulaşabildiği aktarılır. Metinde ayrıca uçakların güvenli bir ulaşım aracı haline geldiği ve büyük şehirler arasında kullanıldığı belirtilir. Havacılık¹¹ bilimine ait içeriklere yer veren yazıda uçaklar çocukların anlayabilmesi adına trenlerle karşılaştırılmıştır.

Birkaç türlü tayyare vardır: harp tayyaresi, deniz tayyaresi, bomba tayyaresi, seyahat tayyaresi. Bunlar birbirlerinden farklıdırlar. Bomba tayyaresiyle düşman üzerine bomba atılabilir. Harp tayyaresiyle havada düşman tayyareleriyle muharebe edilebilir. Havada muharebe görülecek bir şeydir ama, feci bir şeydir. Bunların en iyisi seyahat tayyaresidir. Tehlikesi yoktur, kolaylıkları çoktur. Tayyareler dünyanın en seri nakliye vasıtalarıdır. Son zamanlarda tayyareler saatte 300 kilometre kat’ına muvaffak olmuştur. En süratli bir tren saatte 60 kilometre katedebilir bundan bir tayyarenin süratini anlayabilirsiniz (*Sevimli Mecmua*, 1925, 2, s. 28). (Şekil 4.2)

¹¹ Havacılık. (havacılık (müh.) (Alm. Luftfahrt, f; Fr. aéronautique, f; İng. aeronautics) uçk. Hava taşıtı tasarlama, yapma ve işletme bilimi ve teknolojisi, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA

طيارەلەردە ئاۋىيۇنلار

بۇيا طيارەسىلە دىشەن اوزۇرئە بۇيا آتۇلا بىلەر . حرب طيارەسىلە ھۈدە دىشەن طيارەلەرلە ھازىرە ايدىلە بىلەر . ھۈدە ھازىرە كۈرۈلەجەك بىر شىدەر اما ، قىيىم بىر شىدەر . بۇنلار كە ايسى سياحت طيارەسىدەر . تەلەكسى بۇقۇر ، قۇلا بىلەرى چۇقۇر ، ھەلەلە

بىر سياحت طيارەنىڭ ايمى

سۇزۇقۇر كىادە بوسياحت طيارەلەرنىڭ شىرلىرى بىر بىرئە رەپ ايتىدەك شەھەر اولاجىسىز . طيارەلەر دىيەنكە كە سىرە قىلە واسطە لىدەر . سۈك زىمانلاردا طيارەلەرساۋىدە . ۳۰۰ كىلومەترە قىلەنە مۇقى اولشەر . كە سىرەنى بىر تەن سەۋىدە ۶۰ كىلۈ مەترە قىلە ايدە . بىلەر بۇندى بىر طيارەنىڭ سىرەنى اكىلە . بىلەرسىز .

اۋۇت اولۇم تەلەكسى چۇقۇلان طيارەلەرە اھىتە سارپىلەر اۋۇزىمان مەھش بىر تىرى پادىبار .

بۇكۇن كۆتۈر طيارە تىرى قىر ، ۋاپۇر قىر اى بىرۈسە قىلەدەر . بىر تىرە بىنۇب نەل قۇرۇق قىر ئاستەدەك كىز بىرە كىدە بىلەرسە كىز اولەجە بىر طيارە بىنۇب ، قۇرۇق قىر ئاستەدەك كىز بىرە كىدە بىلەرسىز .

ھى طيارە بىر چۇقۇمەنلەردىن اۋۇتۈرۈلەن ، شەندۈرۈن ۋ ۋاپۇرۈن دىھا سالىدەر . بۇ سىلە دىرەك اۋرۇپا ۋاسىيەتدە بۇيۇك شىرلەر آراسىدە طيارە سىر وسىلەرى تىرە ايتىلەردەر . بۇرادە رەسلىرى كۈردەك كىز طيارەلەر ، بۇيۇك

شىرلەر آراسىدە بۇلۇ قىل ايدىن بۇيۇك ھۈا واسطە قىلە لىدەر . بۇرۇت استاۋولە آتارە آراسىدەدە بۇلە بىر ھۈا بۇلۇ آيدىلەرسەدە دوام ائەدى .

بىر قىچ دىرلۇ طيارە ۋاردەر : حرب طيارەسى دىرلۇ طيارەسى ، بۇيا طيارەسى ، سياحت طيارەسى . بۇنلار بىر بىرلەندىن قۇرۇلەردەر .

سۇزۇقۇر كىادە بوسياحت طيارەلەرنىڭ شىرلىرى بىر بىرئە رەپ ايتىدەك شەھەر اولاجىسىز . طيارەلەر دىيەنكە كە سىرە قىلە واسطە لىدەر . سۈك زىمانلاردا طيارەلەرساۋىدە . ۳۰۰ كىلومەترە قىلەنە مۇقى اولشەر . كە سىرەنى بىر تەن سەۋىدە ۶۰ كىلۈ مەترە قىلە ايدە . بىلەر بۇندى بىر طيارەنىڭ سىرەنى اكىلە . بىلەرسىز .

سۈك مەنەم بىر دىرلۇ طيارەسى

كىدە بىلەرسىز . دىنە بىلەكە شەھەر ايتىدەك شەھەر اولاجىسىز . دىنە بىلەكە شەھەر ايتىدەك شەھەر اولاجىسىز .

طيارەلەر كىف ايدىلەن چۇقۇ اولادى ، قىلە ھۈى ھىدە مەنلەر بىر بىرلەرى ، قىلە ايتىدەك دىنە بىلەكە شەھەر ايتىدەك شەھەر اولاجىسىز . دىنە بىلەكە شەھەر ايتىدەك شەھەر اولاجىسىز .

Şekil 4.2: Sevimli Mecmua 2, s. 28

4.1.3 Sevimli Mecmua 3. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin üçüncü sayısı 29 Ocak 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'Nehir Başında Geçirdiğimiz Yılan Tehlikesi', 'Başka Milletlerin Çocukları Ne Yapıyorlar?', 'Çocukların Yaptığı Ev' (masal), 'Hayvanlar Geceleri Nasıl Uyurlar?', 'Küçük Oyunlar', 'Rıfat ile Köpeğinin Bir Balonla Heyecanlı Bir Seyahati', 'Biraz da Gülelim ve Eğlenelim', 'Resimle

Dünya Etrafında Seyahat', 'Dünkü Çocuklar, Bugünkü Büyükler', 'Kurbanıdan Arkadaş', 'Hazreti Nuh'un Hikâyesi', 'Haydi' ve 'Kazananlar' bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında 'Dünkü Çocuklar, Bugünkü Büyükler' bölümünde 'Gramofon ve Elektrik Muhteri Edison Sizin Gibi Bir Çocuktuk' başlığıyla Edison'u anlatan bir yazıya yer verilmiştir. Metinde Thomas Edison'un yaşamı, icatları ve onun bilimsel başarılarından bahsedilmiştir. Edison'un elektrik lambası ve gramofonu icat ettiği ifade edilerek. Ayrıca, Edison'un beklenmedik bir keşif sonucu gramofonu icat etmesi ve bu icatlarının insanlık için büyük öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Metinde ayrıca Edison'un çocukluğundan örnekler verilerek çocuklar için ulaşılabilir bir örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Edison ismini işitmişsinizdir. Hani şu gramofonu bulan ve ilk elektrik lambasını yaparak bütün insanlara misalsiz bir tenvir vasıtası veren meşhur muhteri Amerikalı Edison. Şimdi ziyası altında bu satırları okuyabildiğiniz elektrik lambasını o yaptı. Gramofonda işittiğiniz şarkıları bir demir parçasına söyletmenin yolunu ilk defa o buldu.

Fakat (Edison)'un dünyaya ve insanlara hediye ettiği en mühim ihtiraları elektrik lambası ve gramofondur. Edison zamanına kadar şimdi gayet tabii gördüğümüz bu elektrik lambaları yoktu. Bir şişe içinde bir telle bu kadar ışık verilebileceğini ilk defa o keşfetti. Sonra insan sesinin bir makine ile taklit edilebileceğini ilk defa yine o buldu. Bunu bilmeyerek keşfetti. O iğne ile bir yumuşak satıl üzerinde çizgi çizen bir makine yapmaya çalışıyordu. Fakat o makineyi yaparken yanındakilere söylediği sözleri makinenin tekrar ettiğini gördü. Orada bulunanlar bu harikaya şaşmışlardı. Fakat sonra Edison bu beklenmeyen keşfi ıslah etti ve bugün gördüğünüz gramofon meydana geldi. Edison bu iki keşfinden sonra büyük elektrik ve gramofon fabrikaları yaptırdı (*Sevimli Mecmua*, 1925, 3, s. 43). (Şekil 4.3)

Şekil 4.3: Sevimli Mecmua 3, s. 43

4.1.4 Sevimli Mecmua 4. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin dördüncü sayısı 12 Şubat 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Meraklı ve Heyecanlı Bir Av Hikâyesi’, ‘Başka Milletlerin Çocukları Ne Yapıyorlar?’, ‘Çalınmış İnci’, ‘Sülün Sultan’ (resimli masal), ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Yaramazlıklarımız’, ‘Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım’, ‘Sokak Oyunu’, ‘Küçük Faydalı Sualler’, ‘Lamia Bebeğini Nasıl Uyutuyor?’ ‘Dünkü Küçükler Bugünkü Büyükler’, ‘İnsan Gibi Hayvanlar’, ‘Hazreti İbrahim’in Hikâyesi’, ‘Haydi’ ve Kazananlar bölümleridir.

Dergi bu sayısında ilk defa yer alan ‘Küçük Faydalı Sualler’ bölümünü duyurarak çocuklardan gelen sorulara yer verileceğin ifade etmiştir.

Bu nüshamızdan itibaren küçük karilerimizin müşküllerini hal için bir sütun açıyoruz, ailenizin, hocalarınızın halledemediği müşkül sualleriniz olursa bize sorunuz, size bu sütunlarda cevap vermeye çalışacağız. Bu suallerin cevapları size bildiğiniz birçok faydalı şeyler öğretecektir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 4, s. 59).

‘Küçük Faydalı Sualler’ bölümünde ilk olarak çocuklara faydalı soruların ve cevaplarının yer alacağı ifade edilmesinin ardından bir dağın yüksekliğini nasıl anlarız, kirpiklerimiz neye yarar ve rüzgâr niçin ses çıkarır, sorularına yer verilir. İlk olarak dağın yüksekliğinin ölçümüne yer verilmiştir. Metinde dağın yüksekliğini ölçmek için kullanılan bir yöntem olarak tanıtılan barometreyle atmosferdeki basınç farkı ölçümünden bahsedilir. Yükseklik arttıkça atmosfer basıncı¹² azalır, bu basınç azalması ise deniz seviyesine göre yüksekliği hesaplamak için kullanılır.

Bir dağın ne kadar yüksek olduğunu nasıl anlarlar? Dağı kumaş ölçer gibi veyahut ekmek vezneder gibi ölçemezsiniz. Fakat onun da kolayını bulmuşlardır. Size burada fennin bulduğu müşkül usulleri anlatacak değiliz. Fakat sizin de yapabileceğiniz usulü anlatacağız. Bir dağa çıktığınız zaman beraberinizde bir barometre alınız. Siz dağa çıktıkça hava azalır. Ne kadar yükseklerle çıkarsanız hava o kadar hafifler. Hava azaldıkça barometrenin içindeki cıva yukarı çıkar. Bu cıvanın ne kadar yükseldiğini ölçerseniz, dağda ne kadar yükseğe çıktığınızı bulabilirsiniz. Bir de dağa çıkmadan dağın yüksekliğini ölçmek yolu vardır ki o hayli güç bir iştir. Çünkü hendese işidir. Mualliminize sorunuz size izah etsin (*Sevimli Mecmua*, 1925, 4, s. 59).

‘Küçük Faydalı Sualler’ bölümünde yer verilen bir diğer soru ise kirpiklerin işleviyle ilgilidir. Metinde kirpiklerin toz, kir ve terden gözleri koruma işlevi ve dış etkenlere karşı zararı önlemek adına çalıştığı belirtilir. Göz sağlığını korumak adına önem arz

¹²Atmosfer basıncı (müh.)(Alm. Atmosphärendruck, m; atmosphärischer Druck, m; Barometerdruck, m; Fr. pression atmosphérique, f; pression barométrique, f; İng. atmospheric pressure; barometric pressure) meteo. Atmosferin herhangi bir noktasında, o nokta merkezli birim alanın üzerinde kalan hava kolonunun ağırlığı ile oluşan basınç; eşanlam: barometrik basınç, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

ettiği belirtilen kirpiklerle ilgili metinde fizyoloji¹³ bilimi kullanılarak bir inceleme yapılmıştır.

Gözlerimizin etrafını saran ve uzunluğu nispetinde gözlerimize güzellik veren kirpiklerin ne işe yaradığını bilir misiniz? Kirpikler iki iş görürler. Evvela gözlerimizi güzelleştirmeye sonra da gözlerimizi korumaya yarar. Yorulduğumuz zaman alnımızdan akan terler, kirpiklerimiz olmasa, gözlerimizin içine akar. Eğer kirpiklerimiz olmasa bu ter damlaları gözümüze girecek, o vakit hem gözlerimiz yanacak hem de görmek kabiliyetimiz azalacak. Bundan maada dışardan gelen toza toprağa karşı gözlerimizi muhafaza eden de onlardır (*Sevimli Mecmua*, 1925, 4, s. 59).

‘Küçük Faydalı Sualler’ bölümünde yer verilen bir diğer ve son soru ise rüzgâr niçin ses çıkarır, olmuştur. Rüzgarın ses çıkarması açıklanırken metinde hava moleküllerinin hareketi ve dar yerlerden geçerken ses ürettiği açıklanır. Sesin oluşumu, akustik¹⁴ bilimiyle ilişkilidir. Rüzgarın çevresindeki nesnelerle etkileşimleri ve bu etkileşimlerden ses üretilmesi sürecini çocuklara aktarılması sesin nasıl yayıldığını anlamaları adına önemlidir.

Rüzgâr kuvvetli estiği zaman vızz diye bir ses işitirsiniz. Boş havada bu ses nereden hasıl olur? Bunu merak eder ve kendi kendinize sorarsınız. Bilhassa evimizin içinde pencereden, kapı aralığından, bacadan gelen rüzgâr korkunç bir ses çıkardığı zaman bunu kendi kendinize izah edemezsiniz. Bunun sebebi basittir. Hava rüzgârla harekete gelir. Dar bir yerden geçtiği veya bir eşya ile çarpıştığı zaman ses çıkarır. Bunu kendiniz de tecrübe edebilirsiniz. Bir sopayı

¹³ Fizyoloji (müh.) (Alm. Physiologie, f; Fr. physiologie, f; İng. physiology) biyom. Canlıların yaşamsal işlevlerini oluşturan mekanik, fiziksel ve biyokimyasal fonksiyonları ile bu fonksiyonların canlı sistemleri içindeki işleyişini inceleyen bilim dalı; eşanlam: işlevbilim, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

¹⁴ Akustik (doğa.) (Alm. Akustik, f; Fr. acoustique, f; İng. acoustics) fiz. Sesin üretimi, kontrolü, iletimi, algılanması ve etkilerini inceleyen bilim dalı; eşanlam: ses bilimi, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

havada sert sallayınız. Sopa havayı yararken ses çıkarır. Rüzgâr da havayı dar yerlerde böyle parçaladığı için ses duyarsınız (*Sevimli Mecmua*, 1925, 4, s. 59).

Derginin bu sayısında ‘Dünkü Küçükler Bugünkü Büyükler’ bölümünde ‘Markoni Bahçede Bir Teneke ile Oynarken Telsiz Telgrafı Nasıl Bulmuştu?’ başlıklı yazıya yer verilmiştir. Metinde Marconi'nin telsiz iletişim teknolojisinin gelişimini ve kullanımını ele alınmaktadır. Marconi'nin telsiz telgraf ve telsiz telefonu icat etmesi, bu teknolojilerin denizdeki iletişimde kullanılması ve insanlığa sunduğu hizmetlerin vurgulandığı metinde Marconi'nin elektrik¹⁵ konusuna bilimsel merakı, deneyleri ve icatları, kablosuz iletişim teknolojisinin nasıl geliştiğini anlatılmıştır.

Metinde Marconi'nin çocukluk döneminde havadaki elektrikleşmeyi fark ettiği belirtildiği gibi çocukluğuna dair örneklerle yer verilerek Edison örneğindeki gibi çocuklara bir örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Fakat Markoni çok meraklı bir çocuktur. Elektriğe dehşetli merakı vardı. Bir gün bahçede arkadaşlarıyla birlikte oynuyordu. Bir ağacın tepesine bir teneke geçirmişlerdi, onu taşılayıp duruyorlardı. Hava bozuktur. Bu tenekenin elektrikleştiğini gördüler. Bu Markoni'nin cevval zekâsını harekete getirdi. Demek havada elektrik vardı. Ondan sonra tecrübeye başladı. Ve nihayet havada elektriği bulmaya muvaffak oldu...ve ilk defa 1897 tarihinde, yani bundan 27-28 sene evvel, telsiz telgraf tecrübeleri yapıldı (*Sevimli Mecmua*, 1925, 4, s. 60). (Şekil 4.4)

¹⁵Elektrik (müh.)(Alm. Elektrik, f; Elektrizität, f; Fr. électricité, f; İng. electricity) elk. Elektrik yüklerinden ve akımından kaynaklanan bir iletkendeki yük akışı, elektromanyetik indükleme, elektromanyetik ışıma, statik elektrik, yıldırım gibi olguların genel adı, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

Şekil 4.4: Sevimli Mecmua 4, s. 60

4.1.5 Sevimli Mecmua 5. Sayı

Sevimli Mecmua dergisinin beşinci sayısı 26 Şubat 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'İki Perdelik Mektep Tiyatrosu', 'Köse Kâhya ve Küçük Sebzeci', 'Bir Kurbağa Nasıl Doğar Nasıl Büyür ve Nasıl Yaşar?', 'Sihirli Kutu', 'Biraz da Gülelim ve Eğlenelim', 'Cingöz'ün Yaramazlıkları', 'Dünya Nasıl Yaratıldı?', 'Koroğlu', 'Ev ve Sokak Oyunları', 'Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım', 'Resimli Şiir', 'Minik Tavşanla Arslan', 'Haydi' ve 'Kazananlar' bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında yer alan 'Bir Kurbağa Nasıl Doğar Nasıl Büyür ve Nasıl Yaşar?' bölümünde kurbağalarla ilgili, üreme döngüsü, yumurta gelişimi, yavru gelişimi, metamorfoz, beslenme ve renk değişimi konularına ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Kurbağalarla ilgili bahsedilen özelliklere değinilen metin zooloji bilimiyle ilişkilidir.

Martin ortalarına doğru kurbağa yumurtlar. Bu yumurtalar küçük ve yuvarlaktır. Üzerinde yumuşak ince bir zar var. Bu ince ve yumuşak zar su emer ve kabırır, o vakit yumurtalar suyun üstüne çıkar. Bu yumurtaların üzerinde görünen siyah noktalar kurbağanın başlangıcıdır. Siyah nokta etrafında beyaz görünen mevaddı yiyerek büyür. Diğer hayvanların yumurtalarının sarısına nispetle bu siyah nokta beyazına nispetle daha

küçüktür. Bu sebeple ortadaki küçük siyah nokta gıda aramak endişesiyle erkenden harekete gelmeye mecburdur. Bu suretle yavaş yavaş kurbağanın yumurta içinde başı ve kuyruğu belli olmaya başlar. Ve tedricen yumurtayı ihata eden ince zarı yarıp dışarı çıkar. O vakit su kenarında ilk rast geldikleri otlara asılırlar. Ve burada bulundukları müddetçe kendi vücutlarındaki gıdayı yiyerek büyürler. Sonra ağzı açılır ve iki tarafından ayaklar büyümeye başlar. Fakat yavaş yavaş bu ayaklar düşer. Balık gibi su içinde nefes alacak yerleri büyür ve bir nevi balık olur. O vakit arkadan iki ayağı çıkar. Bir taraftan ayakları uzarken öte taraftan vücudu da değişir. Arka ayakları ön ayaklarından uzun olduğu için kuyruk kısalmır. Nihayet kuyruk bütün bütün düşer. Ve artık her tarafta gıdasını arayabilecek hâle gelir. Otlara sıçrar, su üstüne çıkar ve ot yiyerek geçinir. Kurbağa sinek avlamakta ustadır. Avını görür görmez siner ve bekler. Sinek yaklaşıncı dilini uzatıp onu yakalar ve yer. Kurbağa kışın çamur içinde uyur. Yazın tekrar meydana çıkar. Kurbağalar yerlerine göre renklerini değiştirirler. Yeşil bir yerde renkleri yeşil, çamurlu bir yerde siyah olurlar (Sevimli Mecmua, 1925, 5, s. 69).

Derginin bu sayısında yer verilen bir diğer bilim içerikli bölüm ise ‘Dünya Nasıl Yaratıldı?’ adıyla iki tam sayfa olarak yayımlanan metindir. Bu metinde yer verilen konulardan ilki Dünya’nın Güneş gibi bir ateş parçası olduğu ve zaman içinde soğuyarak mevcut hâline gelmesidir. Dünya’nın oluşumu, gaz ve toz bulutlarının bir araya gelerek gezegenleri ve yıldızları oluşturduğu bir süreç olarak açıklanır. Metinde, Ay’ın Dünya’dan kopmuş bir parça olduğu ve Dünya’nın etrafında döndüğü bilgisi verilmiştir. Metinde ayrıca Samanyolu’nun yıldızlardan oluşan bir dünya olduğu ifade edilmiştir. Dünya, Ay, Gezegenler, Güneş, Güneş sistemi, Samanyolu gibi konulara değinilen metin astronomi¹⁶ bilimiyle ilişkilidir.

¹⁶Astronomi (doğa.) (Alm. Astronomie, f; Fr. astronomie, f; İng. astronomy) ast. Evrende bulunan her çeşit maddenin dağılımını, hareketini, kimyasal bileşimini, evrimini, fiziksel özelliklerini ve etkileşimlerini inceleyen bilim dalı, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

Göğün bir tarafından bir tarafına uzanan ve çok derinliklerde saklanmış gibi duran bu hafif, parlak buluta (Samanyolu) derler. Bu Samanyolu bulut veya duman değildir. O da küçük küçük yıldızlardan mürekkep bir dünyadır. Bu küçük yıldızların ziyası bizim 177 yakından gördüğümüz diğer yıldızlardan farklıdır. Gökte bu samanyollarından 12.000 tane keşfetmişlerdir.... Sonra garibi şuradadır ki Güneş neden yapılmışsa, diğer yıldızlar da aynı şeyden yapılmıştır. Ay, Arz, Merih ve diğer yıldızlar hep Güneş'ten ayrılmış parçalardır. Bu sebeple hepsini terkip eden şeyler birdir. Güneş'ten koptukları için onun etrafında dolaşmaya başlamışlardır...Âlimler diyorlar ki Güneş âlemi de evvelce böyle bir Samanyolu'ndan başka bir şey değildi.

Küremiz başlangıcında böyle kalın bir gaz tabakasından başka bir şey değildir. Boğaz küresinin içinde bugün su, toprak, taş, kaya, maden namıyla gördüğümüz şeyleri yapacak maddeler vardı. O vakit Arz da Güneş gibi etrafa ışık veren bir merkezdi. Fakat zaman ile bu ateş hararetini kaybetmeye başladı. Dökmecileri veya demircileri seyretmişseniz görmüşsünüzdür. Ateşin içinde eriyen demir ilk çıkarıldığı zaman etrafa ışık verir. Sonra donmaya başlayınca ateş gibidir, fakat ışık vermez. Sonra henüz sıcaktır, fakat kıvılcı rengi kaybeder ve nihayet yavaş yavaş söner. Dünya'mıza da aynı hâl olmuştur. ...İşte Dünya da soğumaya başladığı zaman birtakım gazlar su hâlinde yere düştüler. Bir kısmı gaz hâlinde havada kaldı. Su hâlinde yere düşen gazlar yavaş yavaş diğer şekillere döndükçe ve sular üstüne düştükçe küremiz hariçten bir kabuk bağladı.

Milyonlarca sene evvel bugün (Samanyolu) dediğimiz parlak bir bulut hâlinde bulunan Güneş âlemi nihayet döne dolaşa şimdiki gördüğümüz Güneş âlemi olmuştu. Ortada bulunan Güneş etrafına attığı ateş parçalarından böyle birçok dünyalar yaptı. İşte bizim Dünya'mız da bunlardan biri idi. Şimdi ortada Güneş vardır. Ondan kopan diğer yıldızlar hep onun etrafında dolaşırlar. Biz de onun etrafında döneriz. Ay da küremizden kopmuş bir parçadır. O da bizim etrafımızda döner (*Sevimli Mecmua*, 1925, 5, ss. 74-75).

Sevimli Mecmua gibi ilkökul çocuklarına hitap eden bir dergide astronomi konusunda bu derece ayrıntılı bir yazıya yer verilmesi şaşırtıcıdır. Fakat kullanılan anlatım tekniğinden anlaşılabilceği gibi çocukların yaşına göre anlaşılması güç konuları ifade

ederken bazı noktalarda basit bir dil ve benzetme yolu kullanılarak metnin daha kolay anlaşılmasının amaçlandığı söylenebilir.

Derginin bu sayısında yer alan bir diğer bilim içerikli metin ise ‘Saatte Kaç Mil Yürürsünüz?’ başlıklı yazıdır. Bu metinde kişinin yürüme hızını hesaplama amacıyla temel matematiksel hesaplamaların nasıl yapılacağına dair bilgilere yer verilmiştir.

Ne kadar süratle yürüdüğünüzü biliyor musunuz? Bilmiyorsanız bunu kendi kendinize hesap edebilirsiniz. Bunu ölçmek için sokakta yürümeye başlayacağınız yere işaret olmak üzere bir taş koyunuz. Sonra elinize saatinizi alınız ve yürüyünüz. Adımlarınızı sayınız. Her kırk dört adımda yere bir taş atıp geçiniz. Üç defa kırk dört adımın sonunda durunuz. Saatinize bakınız. Bu üç defa kırk dört adımı kaç dakikada yürümüşseniz bunu bir kenara kaydediniz. Şimdi ne kadar süratle yürüdüğünüzü anlamak için şu hesabı yapınız. Bir mil mesafede 120 defa 44 adım vardır. Siz 44 adımı kaç dakika veya saniyede katetmişseniz onu 120 ile darbediniz. Bir mil mesafeyi kaç dakikada katettiğinizi anlarsınız. Bu suretle saatte ne kadar mesafe katettiğinizi bulabilirsiniz (*Sevimli Mecmua*, 1925, 5, s. 78).

4.1.6 Sevimli Mecmua 6. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin altıncı sayısı 12 Mart 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Bir Tren Kazası’, ‘Dünyanın En Garip Hayvanlarından Biri’, ‘Ormandaki Kale’, ‘Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım’, ‘Başka Milletlerin Çocukları Ne Yapıyorlar?’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Faydalı Sualler’, ‘Yaramazlıklarımız’, ‘Esir Sultan’, ‘Periler Çiftliğinin Neşeli Çocukları’, ‘Amerika’da Aynı Zamanda Nasıl 25,000 Cıvciv Çıkıyorlar?’, ‘Karlı Bir Ormanda Bir Av Hikâyesi’, ‘Köse Kâhya’dan Mektup’, ‘Haydi’, ‘Müşabaka Sahifemiz’ ve Kazananlar bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında bilim içerikli ilk metin ‘Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım’ bölümünde yer verilen telefon yapma etkinliğidir. ‘Uzak Mahalleden Konuşabileceğiniz Bir Telefon’ başlığıyla yer alan bu etkinlikte basit malzemeler kullanılarak iki kişi arasında sesin iletilmesini sağlayan telefon oyuncağının yapım talimatları verilmektedir. Bu oyuncağın ana amacı, ses

dalgalarını tel benzeri malzemeler kullanarak uzaktan iletişim kurmaktır. Dergide yer alan metnin görseli Şekil 4.5'te gösterilmiştir.

Hâlbuki benim size bugün tarif edeceğim telefonu hem kendiniz yapabilirsiniz, hem de uzak mesafeden, tıpkı telefonda olduğu gibi konuşabilirsiniz. Yalnız hakiki telefona çok benzeyen bu oyuncağı yapmak için biraz uğraşmaya katlanmalısınız. Bu telefonu yapmak için çok masarife de ihtiyaç yoktur. İşe başlamak için evvela üç karış uzunluğunda, iki karış genişliğinde kalınca iki tahta bulunuz. Sonra bu tahtaların ortasına, bu resimde görüldüğü üzere, büyükçe bir delik açınız. Bu deliği açmak güççe bir iştir. Paranız varsa birkaç kuruş verip bir doğramacıya açtırınız; yoksa bunu kendiniz de yapabilirsiniz. Bu takdirde bir tabak alınız. Tahtanın üzerine koyarak etrafını çiziniz. Hasıl olan dairenin üzerinden sık sık, yani yan yana çivi kakınız. Bu çivilerden hasıl olacak delikler ne kadar yakın olursa o kadar iyi olur. Bütün daireyi böylece deliklerle dolaştıktan sonra ortasına vurunuz. Ortadaki tahta kendiliğinden çıkar. Bu iş bittikten sonra iki tane sığır ödü bulunuz. Bunu kasaplardan parasız da alabilirsiniz. Hiçbir işe yaramadığı için kasaplar bu ödleri vermekte müşkülât göstermezler. Bu ödleri, çocukların renkli balonları gibi şişiriniz, sonra ağızlarını bağlayınız ve asıp bir iki gün kurummasını bekleyiniz. İki gün sonra ödleri alır, ağızını açar, sıcak suya batırırsınız. Sıcak su ödü yumuşatır. Sonra ödü dış tarafından evvelce hazırladığınız tahtaya çivilersiniz. Fakat çivilemeden evvel ince bir kayış veya güderi bulunuz. Bunu kunduracıardan tedarik edebilirsiniz. Ödün ağızının kenarını tahtadaki deliğin kenarına getirir, üzerine güderi koyarak çivilersiniz. Bu güderi ödün yırtılmaması içindir. Ödün nasıl çivileneceğini anlamak için (3) numaralı resme bakınız. Çiviler kalın başlı olmalı ve iyi kakılmalıdır. Şimdi bir düğme alınız. İnce bir teli düğmenin iki deliğinden geçirip (2) numaralı resimde görüldüğü üzere bağlayınız. Sonra bir iğne ile bu teli ödün içinden geçirip aşağı sarkıtınız ve altına bir kilo ağırlığında bir taş bağlayınız. Bu taş düğmeyi çekecek, düğme de ödü (3) numaralı resimde görüldüğü üzere gerecektir. Şimdi oyuncağınız hazırdır. Telefonunuz tamam olmuş demektir. Bunlardan iki tane birden yaptığınız için birisini verici, diğerini alıcı olarak kullanırsınız. Taş bağlı olan yere bir tel bağlayınız. Bu telin diğer ucunu diğer tahtadaki ödün taş yerine bağlayınız. Tel ne kadar uzun olursa olsun sesi bir taraftan öteki tarafa nakleder. Tahtalarını yekdiğerinden

uzak mesafede birer direk üzerine çivileyiniz, aralarını uzun bir telle raptediniz. Sonra iki arkadaş karşı karşıya geçip konuşunuz. Netice sizi o kadar memnun edecektir ki uğraşıp yorulduğunuza nadim olmayacaksınız. Anadolu gibi telefon görmemiş bir yerde bu oyuncağı yaparsanız size herkes şaşar kalır. Mesela bu telefonu muvaffakiyetle yapmışsanız bir ucunu arkadaşınızın evine, bir ucunu sizin eve komuşsanız gün veya gece birbirinizi görmeksizin uzaktan konuşuyorsunuz. Konuşmadan evvel küçük bir değnekle öde vurunuz. Çıkacak ses telefon ziline benzer. Bununla arkadaşınızı telefona çağırılmış olursunuz. Sonra konuşmaya başlarsınız. Evdekiler hayrette kalır. Arkadaşlarınız kıskanır. Hele bir tecrübe ediniz (*Sevimli Mecmua*, 1925, 6, s. 86).

کندی اویونلاریمیزی و کندی اویونجاقلاریمیزی کندیمنز یابالم

اوزاق محلهده قونوشه بیده جملگن بر تاقونه

شیمیدی به قدر هیچ تاقونده قونوشده .
بکزی ؟ استایولده بولونان باورولر تاقونله
قونوشانک ذوقی آلمشلردر . فقط یارالی
برایش اولدنی ایچون ، آنالریکیز بابالریکیز
سزه تاقونله اوسانه . مساعده ایتلر .
آنادولیده بولونان آرقداشلر بکزیسه دهاتاقونله
هیچ قونوشمیشلردر . برکوتو اکین کیرت
قونولریله تاقون یارادی اوقت شکه قونولیه
بکزیسه برکوت قونولری واردی بر طرفدن
قایقنه دیگر طرفدن قونولوسه براب کیریر ،
سوکرابر بریزدن اوزاقلاشهری قونوشوردی .
فقط بوساچه بر اویونجاقدی ، و بولاق بوزدن
اوکا قانلانیه راشی اولتدی .

شکل ۲

شکل ۳

حالبوکه تم سزه بکون تعریف ایده جکر
تلقوی هم کندیکیز پاییلیرسکیز ، هرده
اوزاق مسافدن ، طبق تاقونده اولدنی کی
قونوشه بیلیرسکیز . بالکیز حقیق تاقونله یوق
بکزیسه بو اویونجاغی باقی ایچون برآر
اوغراشیمه قانلانیرسکیز .
بوتلقوی باقی ایچون یوق مسافده
احتیاج یوقدر . اینه باشلاق ایچون اول
اوی قاریش اوزونلقدن ، اکی قاریش کنیشلکند
قایقنه اکی تخته بولور . سوکرابر تخته لک
اورنسته ، بوسنده کورولدی . اوزره ،
بو تخته بر دایک آچیکیز . بولدی آچی
کوچه برایشدر . پارا کیز . ارسه برقا
خروش وروب بردوغرامس . آید بریکر
بوچه ، بوی کندیکیزده پاییلیرسکیز . بو
تقدیرده برطابق آلیکیز . تخته لک اوزرینه
قونورق اطرافنی چیریکیز . حاصل اولان
دائره لک اوزردن صیق صیق ، یعنی یان
پانه جیوی قایکیز . بو جیویلدن حاصل
اولاق دیلکیر نه قدر یاقین اولورسه اوقدر
ای اولور . بوتون دائره یی بولچه ده لیکارله
دولاشقدن سوکرابر اوزرینه ووریکیز .
اورته ده کی تخته کندیکندن چیلار .
بایش چیدکن سوکرابر اکی دانه صغیر
اودی بولیکیز . بوی قایلردن پاراسزده
آلایلیرسکیز . هیچ برایشه پارامادنی
ایچون قایلر بو اودلی ورمکده مشکات
کوسنملار . بواودلی ، چو قورک رنگلی

شیمیدی کورولدیکی اوزره باغلیکیز .
سوکرابر اکیته الله بونی اودک ایچدن
کچروب آتانی صارقیدیکیز و آتیه برکیلو
آغیرلنده برایش باغلیکیز . بولایش
دوکه یی چکجهک ، دوکه ده اودی (۳)
نومرولر سنده کورولدیکی اوزره کره ککدر .
شیمیدی اویونجاغی حاضرده ، تاقونکیز
تمام اولش دیکدر . بولردن اکی دانه
بردن پاییلیرسکیز ایچون بریسی و بریسی ، دیگرکی
آلیس اولارق قوللایرسکیز . طاش باغلی
اولان بره برت باغلیکیز . بولک دیگر
اوجی دیگر تخته ده کی اودک طاش برته
باغلیکیز . تل نه قدر اوزون اولورسه اولسون
سی بر طرفدن اونه کی طرفه نقل ایدر .
تخته لری بکدیکندن اوزاق مسافده بر
دیرک اوزرینه جیویله بکیز آرا لری اوزون
برتله ربط ایدیکیز . سوکرابر اکی ارقداش
قاریش قاریش بکچوب قونوشیکیز نیجه سزی
اوقدر ممنون ایده چکدرکه اوغراشوب
بورولدی بکیزه نادم ارلامه چکسکیز .
آنادولی کی تلقون کورمه مش بر برده
بو اویونجاغی . پارسه کیز سزه هرکس شادار
قایر . مثلا بوتلقوی موقیقله باغلیکیز ، بر
اوجی آرقداشکیزک اونه ، بر اوجی سرتک
اوه قونوشکیز کون ویا کچه بر بریکری
کوریکسزین اوزاقدن قونوشورسکیز .
قونوشیدن اول کوچوک بر دیکله اوده
ووروکیز . چیقاق سس تلقون زیله بکیز .
بولکله آرقداشکیزی تلقونله چایریمش
اولورسکیز . سوکرابر قونوشیمه باشلایرسکیز .
اوده کیز حیرتمه قایر . آرقداشلریکیز
قیصا بیلر . هله بر تجربه ایدیکیز .

سینه مایه کلپکیز

یارین شیرازه باشند

می سینه ماده ساعت دو فوزه

سویلی مجموعه قارنرینه بد او سینه ما

4.1.7 Sevimli Mecmua 7. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin yedinci sayısı 26 Mart 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Karanlık Bir Ormanda Kurt Hücumundan Nasıl Kurtulmuştuk?’, ‘Arslanla Çakalın Kavgası’, ‘Rokfeller Nasıl Milyarder Oldu’, ‘Sihirli Yulaf Tarlası’, ‘Dünyanın En Meşhur Polis Hafiyesi’, ‘Oyun’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Faydalı Sualler’, ‘Karınca İle Kumru’, ‘Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım’, ‘Kırk Dev Kesen Şehzade’, ‘Karagöz’, ‘Başka Memleketlerde Neler Oluyor?’, ‘Haydi’ ve Kazananlar bölümleridir.

Sevimli Mecmua’nın bu sayısında yer alan ‘Faydalı Sualler’ bölümünde ‘Ne İçin Yoruluyoruz’, ‘Taze Ekmeğin Hazmı Ne İçin Güçtür?’, ‘Dünyanın En Büyük Gölü Nerededir?’, ‘Parmaklarımız Ne İçin Aynı Boyda Değildir?’ ve ‘Hava Açıkken Bulutlar Nereye Gider?’ sorularına çocuklar tarafından anlaşılabilir bir dil kullanılarak cevapları açıklanmıştır.

Hava açıkken bulutlar nereye gider, sorusu cevaplanırken bulutların nasıl oluştuğu ve kaybolduğu ve su buharının sıvıdan gaz haline geçişini açıklanmıştır. Suyun farklı halleri arasındaki dönüşümünün anlatıldığı yazı meteoroloji ve fizik bilimleriyle ilişkilidir.

Bir saat evvel hava bulutlarla kapalı iken bir saat sonra havanın açılarak gökte bulut kalmadığını gördüğünüz zaman kendi kendinize bu suali sorarsınız: Bulutlar nereye gidiyorlar? Bulut dediğimiz şey küçük su habbeciklerinden vücuda gelmiş bir şeydir. Hava açıldığı zaman bu su habbecikleri yine havada mevcuttur. Fakat ya Güneş’in ya havadaki elektriğin tesiriyle bu su habbecikleri gaz hâline geçerler. Nasıl biz nefes aldığımız zaman içimizden çıkan rutubetli havayı görmüyorsak, gökte gaz hâline geçmiş habbecikleri de göremiyoruz. Zaten havada daima su vardır. Bu su olmazsa biz yaşamayız. Fakat gaz hâlinde olduğu için onu görmüyoruz. Bu tıpkı deniz altından yukarıya baktığınız zaman suyu görmemeye benzer. Onun için açık havada bulutların kaybolması, onların içinde bulunan su habbeciklerinin gaz hâline geçmesinden dolayıdır (*Sevimli Mecmua*, 1925, 7, s. 106).

Derginin bu sayısında yer alan ‘Faydalı Sualler’ bölümündeki bir diğer soru ise Dünyanın en büyük gölü ile ilgilidir. Bu metinde yer alan bilgiler Dünya üzerindeki büyük göllerin coğrafi konumu ve boyutlarını ve jeografik bir bilgiyi temsil eden göller coğrafyası ile ilişkilidir.

Dünyanın en büyük gölü Şimalî Amerika’dadır. Bu göl bir deniz gibidir. Yalnız suyu tatlıdır. Avrupa’da en büyük göl Rusya’daki (Ladoğa) gölüdür. Dünya üzerinde bulunan tatlı suyun dörtte üçü bu iki gölde toplanmıştır (*Sevimli Mecmua*, 1925, 7, s. 106).

‘Faydalı Sualler’ bölümünde yer verilen bir diğer konu ise insan vücuduyla ilgilidir. Parmaklarımız niçin aynı boyda değildir sorusuna verilen yanıtta insan fizyolojisi açıklanırken ayrıca insanların önceden hayvan olduklarına dair bilginin verildiği görülmektedir.

Elimizin beş parmağı birbirine benzemez. Kimi uzun kimi kısadır. Parmaklarımızın böyle kimisinin kısa, kimisinin uzun olmasının sebebi basittir: İnsanlar insan olmazdan evvel hayvandılar, tıpkı maymunlar gibi. O vakit insanlar dört ayak üzeri durmaya mecbur oldukları için ön ayakların beş parmağı birbirinden farklı olmuştur. Ellerinizi bir masaya dayayınız. Orta parmağınızın uzun, baş ve küçük parmaklarınızın kısa olmasının o vakit ne kadar faydalı olduğunu anlarsınız. Tavukların, kedilerin ayaklarına bakınız. Aynı şeyi göreceksiniz (*Sevimli Mecmua*, 1925, 7, s. 106).

4.1.8 Sevimli Mecmua 8. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin sekizinci sayısı 9 Nisan 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Askerler Nasıl Yatmışlar?’, ‘Kolay Fakat Uğraştırıcı Bir Bilmece’, ‘Öldüren Ölü’, ‘En Korkunç Hayvanlar’, ‘Elektrik Ziyasını Keşfeden Çocuk’, ‘Dünyanın En Meşhur Polis Hafiyesi’, ‘Arslanla Dost Olan Esir’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Selma’nın Yastığı’, ‘Sarı Cüce’, ‘Sihirli El’, ‘Bahar’, ‘Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım’, ‘İnsanlara En Yakın Hayvanlar’, ‘Faydalı Sualler’, ‘Haydi’, Kazananlar ve ‘Resimli Yıl’ bölümleridir.

Derginin ‘Elektrik Ziyasını Keşfeden Çocuk’ adlı bölümünde Davis adlı bir çocuğun kimyahanede ıraklık yaparak elektriği keşfettiği anlatılmıştır. Batarya tellerinden elektriğin keşfedildiği ve temasla bu akımın ortaya çıktığı aktarılan metinde elektriğin keşfedilmesinden sonra siyah kömürlü lambaların icat edildiği belirtilmiştir. Elektrik akımı ‘elektiriksel alan etkisi altında yahut yayınımla birim zamanda uzaydaki bir noktadan geçen elektiriksel yük miktarı’ olarak tanımlanır (Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü). Metin, elektromanyetizma¹⁷ bilimiyle ilişkilidir.

Elektrik vasıtasıyla ziya elde edilebileceğini evvela (Deyvis) isminde bir çocuk bulmuştur. Bu çocuk bir kimyahanede ıraklık ediyormuş. O kimyahanede elektrik yapmak için batarya varmış. Elektrik bataryası nedir tabii hepimiz biliriz. Bir gün (Deyvis) bu batarya ile oynuyormuş. Bataryanın iki telini birbirine birleştirmiş. Bir şey olmamış. Telleri ayırmış yine bir şey olmamış. Sonra tellerin uçlarını yan yana getirince iki tel arasında ateş çıkmış. Birdenbire korkmuş. Derhâl kimyagere giderek yaptığı tecrübeyi anlatmış. Kimyager (Deyvis)in dediğini tekrar etmiş. Filhakika birleştirilen iki uç ayrılınca kuvvetli bir ışık veriyor ve uzaklaşınca sönüyormuş. Kimyager bunu anlamakta gecikmemiş. İki tel yan yana gelince elektrik cereyanı birinden diğerine geçiyor. İki uç arasında mesafe kalırsa cereyan bir uçtan diğer uca geçemiyor. Hava bu cereyana mâni oluyor. O vakit bu temas ziyayı vücuda getiriyor. Bunu anladıktan sonra sokak lambalarında görülen siyah kömürlü lambaları icat ediyor (*Sevimli Mecmua*, 1925, 8, s. 116). (şekil 4.6)

¹⁷Elektromanyetizma (doğa.) (Alm. Elektromagnetismus, m; Fr. électromagnétisme, m; İng. electromagnetism) fiz. Elektrik yükleri, mıknatıslar ve bunların oluşturduğu elektrik ve manyetik alanlar arası ilişkileri ve özellikleri inceleyen bilim dalı, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

الکتربى ضیاسى کشف ایدنه موجود

دیگر اوجه کیمیور . هوا بو جریانه مانع اولوبور . او وقت بو تناس ضیاسی وجوده کیمیور . بوی آسلاقدن سوکرا سوقاق لامبالنده کورون سیاه کومورلی لامبالری ایجاد ایدیور .

فقط بو کومورلی لامبالر تهر برده قوللا . نیلامیوردی . الکتربى جریانه متفاوت

ایدنه جک بکی بر ماده یونانی لازمدی . بویده ایلک دفعه تهریسون بولدی . تهریسونک بولدی لامبه سایسندنه بوکون بوکون کورچوک هردلو لامبالر یاپیلور والکتربىقندن مدهن ضیا استحصال ایدیورلر . الکتربى ضیاسی کورمه یئر بوکون فیهنی آسلاپامازلر .

ایلك الکتربى ضیاسی یولان (ده بوس) بو بویه بوکون برکیبیا کور اولش . فقط اولک کشفدن اوسته سی استفاده ایشدر . ده بوس السانلره بوکون خدمتیلر تأمین ایدن بوکشفندن دولای هیچ برمکافات کورمه ییشدر . معاینه تهریسون بوکون سایسندنه تهریسون اولش واسیته یابدی خدک مکافاتى تماماً آیشدر .

الکتربى لامبسی بوکونکی مدینک اک عییبی براحتیاسی اولشدر . الکتربى مویده ، غاز لامبسی ده اورتادن قالدیرمش السانلره غیر ، اوجوز برتور بواسطه سی تأمین ایشدر .

خنده الکتربى باقی ایچون باطاریه وارمش . الکتربى باطاریه سی ندر عییبی هیمن یاپیلور . برکون (ده بوس) بو باطاریه ایلک اویئورمش . باطاریه تک ایکی تلی بر برینه تهریسون برشی اولامش . تهریسون آیرمش یه برشی اولامش . سوکرا تهری اوجلرین یان یانه کتیرنجیه ایکی تل آراسنده آتش چیقمش .

ده بوس ایلك الکتربى ایشیقنى تامل بولمشدر .

بوکون آنادولیده حالا الکتربى ندر بیلیمین برلر واردر . السانلر کیمه لری اطرافلری صاران غاراکلی یاریق ایچون ناهشلا نیجیدن بری ایشیق باقی ایچون چاره لر آراشلردر . اوزون مدت کیمه لری سوقاقرده بورومک ایچون چیرا قوللا ییشدر . ده بوس سوکرالی یترول غازندن استفاده ممکن

اولدینکی اوکره عیشر ، بوکون ایچون صورت مخصوصه ده غاز لامبالری یاپیلور . بوندن الی سنه اول تورکیانک هر طرفده چیرا قوللا ییرلر . حالا ده آنادولیک برچوق کورلنده موم ، یترول غازی ، بالماسه هوا غازی والکتربى ندر بیلیمه یئر چوقلدر . حالا مملکتک برچوق برلنده ایشیق باقی ایچون چیرا یاقان برلر واردر . حالوکه السانلر چیرادن سوکرا موی ، مومدن سوکرا غاز لامبسی ، لامبالدن سوکرا هوا غازی کشف ایشدر . هوا غازی کورمه یین برلر اهالیسی بوکون تامل برشی اولدینکی بیلیمه ییرلر . مدین کومورین یافارق غازی آلیور ، بوی بورولر واسطه سیله اولره سوق ایدیورلر . اولره سو چشمه سی کی هوا غازی چشمه سی آچارسکز . چشمه تک آغزندن چیقان هوا یه بر کزیت چاقارسکز . بردن بره هوا تک یانارق ایشیق وردیکی کورولور .

Şekil 4.6: Sevimli Mecmua 8, s. 116

Derginin bu sayısında yer alan ‘İnsanlara En Yakın Hayvanlar’ bölümünde maymunlar örnek gösterilerek metinde maymunların davranışları, yaşam alanları, cinsleri, özellikleri ve insanlarla olan benzerlikleri üzerine bir anlatıma yer verilmiştir. Metinde insanlar ve maymunlar biyolojik ve antropolojik açıdan karşılaştırılmıştır. Metin hayvanbilimi zooloji ve özellikle ‘hayvanların davranışlarını kendi doğal çevrelerinde ve deney düzeneğine sokmadan karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim dalı’ (etoloji, Türk Dil Kurumu) olarak tanımlanan zooloji biliminin alt dalı etoloji ve hayvan anatomisi bilimleri ile ilişkilidir.

İnsanlara en çok benzeyen hayvanlar maymunlardır. İki ayağı üzerine yürüdüğü, ön ayaklarını kol gibi kullandığı için, bu hayvana, insana en yakın hayvan nazarıyla bakarlar. Zaten bu hayvanın yüzüne, gözlerindeki bakışa dikkat ederseniz, Afrika çöllerinde tesadüf edilen siyahlarla bunlar arasında pek az fark görülür. İkisinin de burunları yassı, ağızları büyük, dudakları kalın ve alınları basıktır. Maymunların muhtelif cinsleri vardır: şempanze, orangutan, gorilla gibi. Bunlardan insana en ziyade benzeyenler şempanzelerdir. Şempanzeler birçok hareketlerinde insanlar gibi düşünür, insanlar gibi yaşar, insanlar gibi yatıp kalkarlar. İlk insanlar da onlar gibi, ağaç kovuklarında yaşar, hayvanlarla mücadele ederek geçinirlerdi. Şempanzeler küçüklüklerinde tıpkı bizim çocuklarımıza benzerler. Fakat büyüyünce konuşamıyor ve insanlardan ayrılıyorlar. Maymunlardan bazıları kendilerini odunla, taşla müdafaaya muktedirler. Hatta bazılarının taştan ve ağaçtan bazı aletler yaptıkları görülmüştür. Bilhassa Afrika ormanlarında bulunan maymunlar, insan gibidirler. Aile hâlinde birlikte âdeta aşiret hayatı yaşarlar. Kendilerine göre evleri, teşkilatları, çocukları vardır. Hariçten gelen avcılara karşı kendilerini taşla müdafa ederler. Maymunların asıl sevildiği, hürmet edildiği, iyi bakılıp büyütüldüğü yer Hindistan'dır. Hindistan'ın bazı yerlerinde ahali maymunlara tapar, onlara mukaddes hayvan nazarıyla baktıkları için mabetler, hastaneler, evler yapmışlardır. Maymunlar burada temiz, müreffeh, güzel bir hayat yaşarlar. Onların yiyeceğini, içeceğini hep yerli verir. Hastalarına bakar. Ve onların kıllarına bile dokunulmasına müsaade etmezler (*Sevimli Mecmua*, 1925, 8, s. 126).

4.1.9 Sevimli Mecmua 9. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin dokuzuncu sayısı 23 Nisan 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: 'Kurbağa Bardakları Nasıl Atlıyor?', 'Biraz da Gülelim ve Eğlenelim', 'Başka Milletlerin Mesut Çocukları Nasıl Eğleniyorlar?', 'Ali'nin Bayramı', 'Çiçeklerden Nasıl Koku Yapmalı?', 'Faydalı Sualler', 'Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım', 'Ayı Gölden Nasıl Balık Avladı?', 'Padişahın Bahçesindeki Altın', 'Japonya'da Ayna Görmeyen Bir Ailede İlk Ayna Ne Gülünç Bir Vaziyet İhdas Etmişti', 'Ev ve Bahçe Oyunları', 'Haydi' ve Kazananlar bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında yer alan ‘Çiçeklerden Nasıl Koku Yapmalı?’ bölümünde yer verilen metinde çiçeklerden koku yapılması süreci ve yapım aşamaları aktarılmıştır. Burada yer alan süreçte bitki bilimi, kimya, kimyasal mühendislik, kimyasal koruma ve muhafaza bilimi, fizikokimya ve kimyasal kinetik gibi farklı bilim dallarının bir araya geldiği multidisipliner bir süreci aktarmaktadır.

Süreç incelenecek olursa ilk aşamada çiçeklerin seçimi, kurutulması ve bitiklerin anatomik özellikleri bitki bilimi olarak adlandırılan botanığın bir konusudur. Sürecin devamında yağın seçimi çiçeklerden elde edilen kokuların işlenmesi, tuzun kullanım şekli ve reaksiyonlar kimya bilimiyle ilişkilidir.

Çiçeklerden koku yapılması sırasında kullanılan yağın oksidasyonunu ve bozulmasını önlemek için havanın engellenmesi kimyasal koruma bilgisi gerektirmektedir. Ayrıca süreçteki kimyasal reaksiyonların sıcaklık ve güneş ışığının etkisi altında nasıl değişim sağlayacağı konusu ise fiziksel kimya¹⁸ bilimi de kullanılmıştır.

Ayrıca metinde süreçte kullanılan kimyasal reaksiyonların hızını, tuz ve diğer kimyasal maddelerin etkisi ile nasıl değiştirdiğini araştıran kimyasal kinetik¹⁹, bu işlemi anlama konusunda önemlidir.

Bu iş için bize lazım olan mevaddan biri halis, temiz, en birinci nev’i zeytinyağıdır. Bunu şişeler içinde mayonez yağ diye satarlar, diğer yağlar istimal edilecek olursa kokusunu çıkarmak müşkül olur. Yağı hazırladıktan sonra bir miktar beyaz, çekirdeksiz pamuk alın. Sonra koku yapmak için küçük bir sırça kavanoz hazırlayınız. Pamukları kavanozun içine girecek hacimde

¹⁸ Fiziksel kimya (müh.) (Alm. physikalische Chemie, f; Fr. chimie physique, f; İng. physical chemistry) kim. Maddenin fiziksel özellikleriyle kimyasal bileşimi arasındaki ilişkiyi, kimyasal olayların fiziksel neden ve koşullarını araştıran, maddenin özelliklerini ana fizik yasalarından başlayarak açıklayan, fiziksel ölçme yöntemleriyle nicelleştiren bilim dalı; eşanlam: fizikokimya, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

¹⁹ Kimyasal kinetik (müh.) (Alm. Reaktionskinetik, f; Fr. cinétique chimique, f; İng. chemical kinetics; chemical reaction kinetics) kim. Kimyasal tepkimelerin hızını ve mekanizmasını inceleyen kimya dalı, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

yuvarlak sekiz on parça olarak makasla kesiniz. Pamukları derince bir kap içine koyup üzerine zeytinyağını dökünüz. Yalnız yağın ancak pamukları[n] içeceği miktardan fazla olmamasına dikkat etmeli. Bunları hazırladıktan sonra dışarda kuruyan çiçekleri alınız. Kavanozun içinin tamamıyla temiz olması lazım. Mutfaktan bir avuç tuz alınız. Bütün bu mevadı yanınıza hazırladıktan sonra koku istihsaline başlayabilirsiniz. İlk önce şişenin dibine bir miktar tuz koyunuz. Bunun üzerine bir miktar çiçek yaprağı diziniz, çiçeklerin üzerine bir sıra yağı yutmuş pamuk koyunuz. Sonra pamuğun üzerine bir miktar tuz, üstüne çiçek yapraklarını, daha üzerine pamuk, bu minval üzere şişe doluncaya kadar devam ediniz. Dolduktan sonra şişenin içine havanın girmesine mâni olmak lazım. Kavanozun kapağını kapayıp etrafını zift veya balmumu ile kapamalı. Bu muameleden sonra şişeyi sıcak bir yere güneşin altına koymalı. Daimî surette güneşte tutulması, geceleri ateş yanına alınması müreccaktır. On dört gün bu suretle devam etmeli. On dördüncü günü şişenin kapağını açmalı, kokuyu hangi şişeye koyacaksanız üzerine ince bir tenzif açıp pamuğu sıkarak içine dökmeli. Bu koku dışarda gördüğümüz kokuların aynıdır. Pamuğu kavanozdan bir kaşıkla çıkarmalı. Kokuyu şişeye boşalttıktan sonra kapağını kapamalı. Etrafını yine zift veya balmumu ile kapayıp içine hava girmesine mâni olmalı. Bir çiçekten koku yapmasını öğrendikten sonra karışık çiçeklerden de koku çıkarabilirsiniz. Bu hem ucuz hem dışardaki kokulardan daha güzel olur (*Sevimli Mecmua*, 1925, 9, s. 131).

Derginin bu sayısında yer alan ‘Faydalı Sualler’ bölümünde ilk olarak Nazilli Erkek Mektebi’nden Muhammet Nur’un ‘Maymunlardan Bugün İnsan Oluyor mu?’ sorusu yayımlanmıştır. Soruya verilen cevapta maymunların da çeşitleri olduğu ve insana en çok benzeyen türünün şempanze olduğu belirtilir. Ayrıca şempanzeden bir devir ilerde insan olarak adlandırılan bir grup insanı maymunluktan yeni çıkmış ilkel ve hayvana benzediklerini ifade etmiştir.

Maymunların birkaç cinsi vardır. Gorilla, orangutan, şempanze gibi. Bunlardan insana en ziyade yakın olan, insan gibi yaşayan maymun şempanzedir. Afrika çöllerinde şempanzeden bir devir ileride insanlar vardır. Bu insanlar maymunluktan henüz çıkmış iptidai ve hayvana benzer insanlardır. İlk insandan maksat bu istihalenin ilk husul bulduğu devre ait insandır. Yoksa

şimdi maymunlar tekâmül ede ede insan olmuyor demek değildir. Analarımızdan kuyruklu olarak doğmayışımızın sebebi ise basittir. Nasıl maymun ilk cetleri olan kurbağalara benzemiyorsa biz de maymunlara benzemiyoruz. Tekâmül ede ede insanlar artık büsbütün başka bir şekle girmişlerdir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 9, s. 132).

Derginin bu sayısında bulunan Faydalı Sualler bölümünün devamında ise ‘Ağaç Niçin Yukarı Doğru Uzar?’, ‘Kamerde İnsan Var mı?’, ‘Camide Ses Niçin Kolay İşitilir?’ ve ‘Su İnsanı Atar mı?’ sorularına yer vererek cevapları açıklanmıştır.

Bu bölümde yer alan ayda insan var mıdır sorusunda Ayın sönmüş bir yıldız olduğu belirtilerek yüzeyi volkanlı araziye benzetilmiştir. Teleskopla Ay’a bakıldığı zaman orada hayat namına bir şey görülmüyor. Kamer artık sönmüş bir yıldızdır. Üzerinde nebat veya hayvan namına hiçbir şey yoktur. Bütün sathı volkanlı araziye benzer. Ötesinde berisinde evvelce su ile dolu iken kuruyan denizlerin yerleri görünmektedir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 9, s. 132).

‘Faydalı Sualler’ bölümünde yer verilen diğer bir soru olan camilerde sesin her noktaya ulaşabilmesi konusudur. Bu konu açıklanırken sesin duvarlardan kuvvetli ve yoğun bir şekilde yansıması, sesin duvarlara ve kubbeye çarparak geri dönmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Bunun sebebi camilerde kubbe ve duvarların sesi güzel aksettirecek tarzda yapılmış olmasıdır. Ses dalgaları duvarlara ve kubbeye çarparak tekrar dönüyor ve bu suretle içerde kuvvet ve kesafet peyda ediyor. Camilerde sesin aksetmesi, kolay işitilmesi bundan dolayıdır (*Sevimli Mecmua*, 1925, 9, s. 132).

‘Faydalı Sualler’ bölümünde yer verilen bir diğer konu ise ‘Su İnsanı Atar mı?’ sorusu ve açıklamasıdır. Konu aktarılırken ilk başta bir inanışa yer verilir ve devamında metin, insan vücudunun suda batmamasının sebebini sudan hafif olması olarak tanımlar.

Bir söz vardır: Su, yüzmek bilmeyeni üç defa dışarı atarmış. Yani bir adam, kazaen denize düşerse boğulmadan evvel üç defa suyun yüzüne çıkar batarmış. Bu itikat yanlıştır. İnsanın vücudu sudan hafif olduğu için ilk suya düşen adam birdenbire batmaz. Onun için suya düşen adam ekseriya bir defa yukarı çıkar.

Fakat denizde kâfi derecede su yutmuş olursa o vakit suyun içinde kalır, yukarı çıkamaz (*Sevimli Mecmua*, 1925, 9, s. 132).

4.1.10 Sevimli Mecmua 10. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin onuncu sayısı 14 Mayıs 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Kolay Bir Bilmece’, ‘Boş Evin Esrarı’, ‘Küçük Yıldız Sen Nedin?’, ‘Faydalı Sualler’, ‘Ağaçların Efsaneleri’, ‘Üç Küçük Kuzu Evlerini Nasıl Yaptılar?’, ‘Yaramazlıklarımız’, ‘Dünya Etrafında Seksen Günde Seyahat’, ‘Haydi’, ‘Kolay Bir Bilmece’ ve Kazananlar bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında yer alan ‘Faydalı Sualler’ bölümünde ‘Hayvanlar Birbiriyle Nasıl Konuşurlar?’ sorusuna yer verilmiştir. Bu metinde dilsizlerin de işaret yoluyla kendi aralarında konuşabildiği gibi hayvanların da aynı şekilde fakat farklı yöntemlerle birbirleriyle konuşabildiklerine dair örneklerle yer verilmiştir.

Metinde bu alanda verilebilecek en iyi örneğin maymunlar olduğu ifade edilmiştir. Verilen örneklerde maymunların kendi aralarındaki iletişimi haberleşmesi ve ona göre hareket etmeleri insanları anlayarak tepkide bulunabildiklerine anlatılara yer verilmiştir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 10, s. 148).

4.1.11 Sevimli Mecmua 11. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin on birinci sayısı 28 Mayıs 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Çocuk Oyunları’, ‘Kolay Bir Bilmece’, ‘İtalya’yı Esaretten Kurtaran “Garibaldi”nın Sergüzeştleri’, ‘Sevimli Kuş’, ‘Ahretten Gelen Adam’, ‘Dünya Etrafında Seksen Günde Seyahat’, ‘Hayvanlar Birbirleriyle Nasıl Konuşurlar?’, ‘Yaramazlıklarımız’, ‘Cingöz Sinema Filmlerini Nasıl Aldı?’, ‘Cambazların Meşakkatli Fakat Pek Meraklı Hayatı’, ‘İstiklal Harbi’ (tiyatro), ‘Faydalı Sualler’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım’, ‘Haydi’, ‘Kolay Bir Bilmece’ ve Kazananlar bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında yer alan ‘Faydalı Sualler’ bölümünde ‘Niçin Herkes Kahraman Olmaz?’, ‘Niçin Kendimizi Aynada Görürüz?’, ‘Tren Bir Tünele Girince Neden Gürültü Yapar?’ sorularına yer verilmiştir.

Aynanın çalışma ve yansıma prensibinin anlatıldığı ‘Niçin Kendimizi Aynada Görürüz?’ sorusu açıklanırken aynaların arkasına sır adı verilen gümüş benzeri bir madde uygulandığı, bu maddenin, dışarıya aksedilen ışığı geri yansıtarak bir görüntü oluşturduğu ifade edilir. Cam ve sır olarak her iki yüzey de düzdür ve bu düz yüzeyler, yansıyan ışığın gözümüze düzgün bir şekilde ulaşmasını sağladığı ifade edilmiştir. Metin açıkladığı prensipler bakımından optik bilimi ile ilişkilidir.

Aynaların arkasına sır dediğimiz gümüşümsü bir madde geçiririz. Eğer bu geçmezse pencereden dışarı baktığımız zaman dışarısını gördüğümüz gibi aynaya bakınca da öte tarafı görürüz. Sır ziyanın öteye geçmesine mâni olur ve yine geriye iade eder. Cam da sır da tamamıyla düzdürler. Bizim yüzümüzden giden ziya bu düz cam üzerinde kalır ve bize akseder. Eğrili büğrülü bir satıhta hayalimizi görmeyiz, çünkü bunlar ziyayı alıp saklarlar. Eğer bir duvara bir top atsak yine bize geri gelir, fakat açık bir yere atacak olsak bir daha avdet etmez. İşte bizim de hayalimiz arkası sırlı bir cama tesadüf ettiği için öteki tarafa geçemez, aynada kalıp bize akseder (*Sevimli Mecmua*, 1925, 11, s. 173).

‘Faydalı Sualler’ bölümünde yer alan bir diğer soru ‘Tren Bir Tünele Girince Neden Gürültü Yapar?’ olmuştur. Sesin yayılma ve yankılanma özelliklerini anlatan metin, ses dalgalarının kapalı bir alanda yankılanarak oluşacak gürültüyü açık havadaki ses dalgalarına göre çok daha fazla olduğunu belirtir. Ses dalgalarının yayılma ve yankılanması fizik biliminin alt dalı olan akustik²⁰ bilimiyle ilişkilidir

Gürültüden ne mana anlarsınız? Dışarı akseden bir seda hava dalgaları arasında ihtizaz ederek yayılır ve dimağımıza akseder. Ve havada yayıldıkça kaybolur gider. Şarkı söyleyen bir adamın sedası da aynı şekilde çıkar ve kaybolur. Açık havada bir seda daha fazla hava tabakalarına tesadüf ettiği için daha süratle yayılır. Kapalı bir yerde ses duvarlara çarpar, yine kulaklarımıza akseder. Bu

²⁰Akustik (doğa.) (Alm. Akustik, f; Fr. acoustique, f; İng. acoustics) fiz. Sesin üretimi, kontrolü, iletimi, algılanması ve etkilerini inceleyen bilim dalı; eşanlam: ses bilimi, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA.

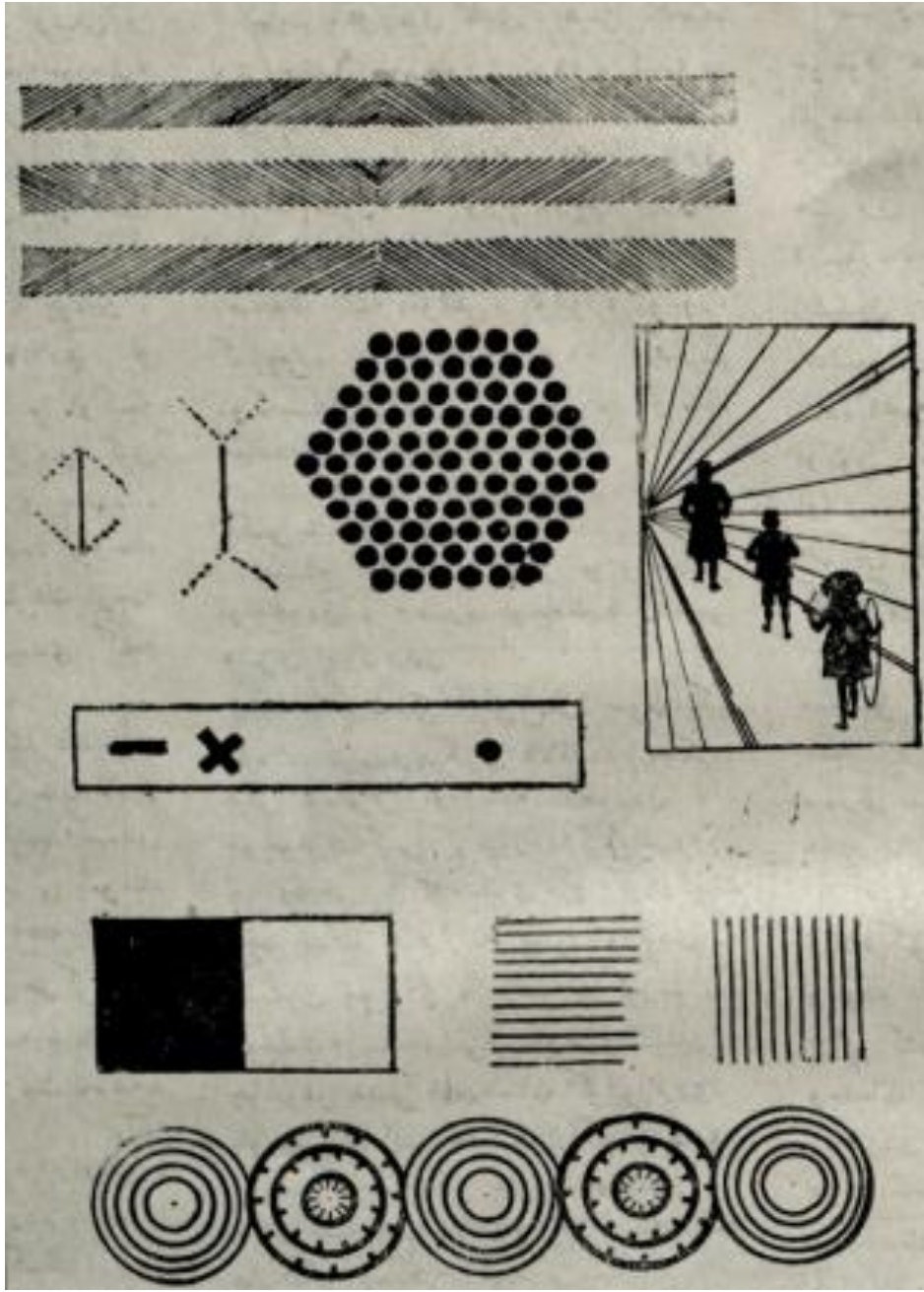
sebeple tren tünele girdiği zaman ses tünelin kalın duvarlarına çarpar ve müthiş bir gürültü ile kulaklarımıza akseder. Açık havada süratle yayılan hava dalgaları, bu kalın duvarlara çarpar ve bize gürültüsünü daha fazla hissettirir (*Sevimli Mecmua*, 1925, 11, s. 173).

4.1.12 Sevimli Mecmua 12. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin on ikinci sayısı 11 Haziran 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: ‘Bilmecemiz, ‘Molla ile Nasıl Eğlendik?’, ‘Hayvanlar Birbirleriyle Nasıl Konuşurlar?’, ‘Dünya Etrafında Seksen Günde Seyahat’, ‘Jan Dark Vatanı İçin Diri Diri Yanarak Feda Olmuştur’, ‘Başka Milletlerin Çocukları Ne Yapıyorlar?’, ‘Yaramazlıklarımız’, ‘Çocuk Oyunları’, ‘Cingöz’ün Muziplikleri’, ‘İstiklal Harbi’, ‘Gözlerimize İnanabilir miyiz?’, ‘Hocamı Nasıl Boyadım?’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘Altın Dağ’ın Padişahı’, ‘Haydi’ ve Kazananlar bölümleridir.

Sevimli Mecmua dergisinin bu sayısında yer alan ‘Gözlerimize İnanabilir miyiz?’ bölümünde çocuklara göz yanılsamalarından bahsederek yer verilen resimlerdeki istenilen yönergeleri takip etmeleri istenir. Şekil 4.7’de görseli paylaşılan dergiye ait sayfada bu durum metinde renk körlüğü/görme bozukluğu olarak ifade edilmiştir.

Gözlerimiz bizi çok kere aldatır. Yani bazı kere gördüğümüz şeylerin şekillerini tayinde yanılırız. Uzun şeyi kısa, kısayı uzun, düzü eğri, eğriyi düz görürüz. Buna âlimler “galat-ı rü’yet” derler. Şimdi de sağdaki resme bakınız. Önde büyük bir adam, ortada bir erkek çocuk, arkada elinde çember bir kızcağız var. Siz bunlardan adamın daha uzun olduğuna hükmedersiniz. Fakat santimle ölçerseniz adamın en kısa ve kızın en uzun olduğunu anlayarak hayret edeceksiniz (*Sevimli Mecmua*, 1925, 12, s. 187).

Şekil 4.7: *Sevimli Mecmua*, 12 s. 187

4.1.13 *Sevimli Mecmua* 13. sayı

Sevimli Mecmua dergisinin on üçüncü ve son sayısı 5 Haziran 1925 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin bu sayısında yer alan bölümler: Kazananlar, ‘Vahşi Hayvanları Nasıl Avladık?’, ‘Filler Birbiriyle Nasıl Konuşurlar?’, ‘Dünya Etrafında Seksen Günde Seyahat’, ‘Küçük Karilerimize’, ‘Kristof Kolomb Amerika’yı Nasıl Keşfetti?’, ‘Cingöz’ün Muziplikleri’, ‘Sihhat Perisinin Ziyafeti’, ‘Talih Kutusu’,

‘Kendi Oyunlarımızı ve Kendi Oyuncaklarımızı Kendimiz Yapalım’, ‘Biraz da Gülelim ve Eğlenelim’, ‘İstiklal Harbi’, ve Kazananlar bölümleridir.

Dergi ‘Kristof Kolomb Amerika’yı Nasıl Keşfetti?’ başlıklı bölüme yaklaşık bir sayfa ayırmıştır. Kristof Kolomb’un başarısının sonradan anlaşıldığının ifade edildiği yazıda Kolomb’un ilk başta Hindistan’a gittiğinin düşünüldüğü fakat yeni bir yer keşfettiği aktarılmıştır. Coğrafya tarihinde büyük bir gelişme olan Amerika’nın keşfi konusuna detaylı bir şekilde yer verilen metinde Kolomb’un keşfine dair birçok bilgi verilmiştir.

O zaman herkes Bahr-i Muhît-i Atlas’ı bi-payansız bir deniz zannederlerdi. Kristof Kolomb o zamanın gemileriyle ancak birkaç ayda katedilebilen engin denizi geçerek karayı keşfettiği zaman herkes bizim bildiğimiz Asya’daki Hindistan’a vasıl olduğunu zannetmişti. Bu keşfi Hindistan’a gitmek için büsbütün yeni bir yol bulmaktan ibaret telakki etmişler idi. Hâlbuki keşfettiği yeni bir kıta -yani Amerika idi. Mamafih bu kıta “Amerika” namını ancak sonradan almış ve Kristof Kolomb keşfettiği yeni dünyaya bu namın verildiğini işitip göremeden vefat etmiştir.

Çünkü Kristof Kolomb o vakitlerde birçok adamların zannettikleri gibi dünyanın dümdüz bir sahadan ibaret olduğu fikrinde değildi. Okuduğu eski yazma kitaplardan dünyanın portakal gibi yuvarlak olduğuna kanaat getirmişti. Hindistan’ın kendi memleketi olan İtalya’nın şarkında ve pek uzakta bulunduğunu biliyordu. Binaenaleyh Hindistan’a gitmek için şarka doğru ilerlemek lazımdı. Hâlbuki dünya yuvarlak olduğuna göre mütemadiyen garba doğru hareket edilecek olur ise nihayet dönüp dolaşıp muhakkak yine Hindistan’a varılacaktı. Tabii Kristof Kolomb bu mülahazalarda bulunur iken Avrupa’nın garbı ile Hindistan arasında yalnız deniz olduğuna hükmediyor, ara yerde meçhul bir kıtanın mevcudiyet ihtimalini asla hatırına bile getirmiyordu.

Hindistan gayet zengin, mahsuldar bir memleket olduğu için o zaman büyük Avrupa seyyahları doğrudan doğruya deniz tarikiyle Hindistan’a varılacak bir yol aramakta idiler. Bir kısmı Afrika’yı cenup tarafından dolaşarak gitmeye çalışıyorlar idi. İşte Kristof Kolomb Afrika’yı dolaşmaktan ise garba doğru gidip Hindistan’ı bulmak daha kolay ve o yolun belki daha kısa olacağı fikrine zahip olmuştu.

1492 teŖrinievvelinin 11'inci gecesini kara g r lm Ŗ ve ertesi gün Kolomb'un gemileri büyük bir adaya yanaŖmıŖtı. Kristof Kolomb en güzel elbisesini giyerek tayfasıyla beraber karaya  kmıŖ ve orada bütün tayfasına diz  kt rerek bu muvaffakiyetlerinden dolayı Cenab-ı Hakk'a Ŗ krettirmiŖtir. Bunu müteakip adaya İspanyol bayrağını dikerek İspanya'ya ait olduğunu ilan etmiŖ, sonra yoluna devam ederek daha iki ada keŖfetmiŖtir. Bunlardan biri Küba Adası, diğeri de "San Dominigo" Adasıdır. Kolomb son adaya bu ismi vermiŖ ise de sonradan deėiŖtirilmiŖ ve "Hayti" Adası denilmiŖtir.

Kristof Kolomb'dan sonra keŖfe giden "Amerigo Despu i" isminde bir gemici oranın Hindistan değil baŖlı baŖına ve büyük bir kıta olduğunu tespit etmiŖtir. İŖte bunun ismine izafeten kıtaya Amerika namı verilmiŖtir. Amerika'yı Kristof 1492'de keŖfetmiŖti, fakat "Amerika" namı ancak 1506 senesinde verilmiŖtir (Sevimli Mecmua, 1925, 11, s. 198).

4.2 Sevimli Mecmua Dergisi ve Bilim İçeriklerine İliŖkin Genel Değerlendirme

İlk sayısı 1 Ocak 1925, son sayısı ise 25 Haziran 1925 tarihinde yayımlanan *Sevimli Mecmua* dergisi toplamda on    sayı ve iki yüz on sayfa olarak yayın hayatını tamamlamıŖtır.

Dergide bilim içerikli yazılar genellikle dördüncü sayıdan itibaren baŖlayan 'Faydalı Sualler' bölümünde veya özel baŖlıklar altında karŖımıza  kmaktadır. 'Faydalı Sualler' bölümünde çocukların merak ettiği sorulara cevap verileceği açıklanarak bu baŖlık altında bilimsel birçok konunun açıklaması yapılmıŖtır.

Sevimli Mecmua dergisine genel olarak bakıldığında ilk sayılarda resim kullanımının sonraki sayılara göre daha az olduğu görülmektedir. Dergide genel olarak çocuklara, baŖka milletlerin çocuklarıyla Batılı mucitlerin ve önemli kiŖilerin yaŖamlarını sunma konusunu  nemsemiŖtir.

Sevimli Mecmua'nın özelliklerinden biri dergideki hemen hemen her sayıda bulunan hayvanlarla ilgili metinlerdir. Bu metinlerle, çocuklara hayvan sevgisi aŖılamak ve hayvanların da tıpkı insanlar gibi pek çok hünere sahip canlılar olduklarına dikkat çekmek istenmiŖtir.

Sevimli Mecmua dergisinde bilim ve teknoloji alanındaki yazılar genellikle ‘Faydalı Sualler’ bölümü ve ilham veren hikayelerde yer almıştır. Buradaki sorulara verilen cevaplar çocukların yaşları göz önünde bulundurularak anlayabilecekleri bir dilden daha kolay ve anlaşılabilir bir tarzdadır. Anlaşılması zor olan yerler fazla detaylı açıklanmamıştır. Yazılardan dönemin genel bilimle ilgili görüşleri, hedeflenen bilgi aşılması görülmektedir. Geçmişteki bilim insanlarından bahsedilerek çocuklara onların da çocuk olduğu fikri yansıtılmıştır. Üretmeye bir teşvik olarak da görülebilen bu yönlendirme ‘Faydalı Sualler’ bölümünde de görülebilir.

Sevimli Mecmua dergisinde çocuklara pek çok alanda kendilerini geliştirmesi, sosyal hayata hazırlaması, zekâ soruları sorularak düşünmeye teşvik etmesi ve onları ödüllendirmeleri, hikayelerle insanlara ve hayvanlara karşı empati duygusu beslemeleri istenmiştir. Ayrıca idol olarak görülen Batının çocuklara öğretilmesi de amaçlanmıştır. ‘Faydalı Sualler’ bölümü ile de çocukları bilime yaklaştırarak araştırıp sorgulamalarını düşüncelerini teşvik ettiğini söyleyebiliriz.

Sevimli Mecmua’da yer verilen bilim içerikli metinlere bakıldığında derginin ilk sayısında yer alan ‘Kendi Kendinize Yapabileceğiniz Esrarengiz Bir Tahtelbahır’ bölümünde denizaltının yapım aşamaları anlatılırken, mekanik (fizik), kimya ve hidrostatik (fizik) bilimlerinin kullanıldığını görülmektedir.

Sevimli Mecmua’nın ikinci sayısında yer alan ‘Tayyarelerle Nasıl Uçuyorlar?’ bölümünde verilen bilgiler havacılık bilimiyle ilişkilidir.

Sevimli Mecmua’nın dördüncü sayısında yer alan ‘Küçük Faydalı Sualler’ bölümünde yer alan dağın yüksekliğinin ölçümünde kullanılan bir yöntem olarak barometreden bahsedilerek fizik bilimi, ‘Küçük Faydalı Sualler’ bölümünde yer alan diğer bir soru olan kirpiklerin işleviyle ilgili metin fizyoloji bilimi ve yine aynı bölümde yer alan rüzgâr niçin ses çıkarır, sorusuna verilen cevapta akustik bilimi konu alınmıştır.

Sevimli Mecmua’nın beşinci sayısında yer verilen ‘Bir Kurbağa Nasıl Doğar Nasıl Büyür ve Nasıl Yaşar?’ bölümünde kurbağalarla ilgili, üreme döngüsü, yumurta gelişimi, yavru gelişimi, metamorfoz, beslenme ve renk değişimi konularına değinilerek zooloji bilimi, yine bu sayıda yer alan bir diğer bölüm olan ‘Dünya Nasıl Yaratıldı?’ adlı metinde astronomi bilimi ve ‘Saatte Kaç Mil Yürürsünüz?’ başlığıyla yer verilen metinde matematik bilimi konu alınmıştır.

Sevimli Mecmua'nın altıncı sayısında 'Uzak Mahalleden Konuşabileceğiniz Bir Telefon' adlı metinde telefonun oyuncağının yapımı ve işleyişi, fizik ve akustik bilimlerine ait konular ele alınmıştır.

Sevimli Mecmua'nın yedinci sayısında yer alan 'Faydalı Sualler' bölümündeki 'Hava açıkken bulutlar nereye gider?' metninde meteoroloji ve fizik bilimleri, Dünya'nın en büyük gölü konulu metinde göller coğrafyası/coğrafya bilimi ve 'Parmaklarımız Niçin Aynı Boyda Değildir?' adlı metinde fizyoloji bilimi konu alınmıştır.

Sevimli Mecmua'nın sekizinci sayısında 'Elektrik Ziyasını Keşfeden Çocuk' adlı bölümünde elektromanyetizma fizik bilimi, 'İnsanlara En Yakın Hayvanlar' bölümünde zooloji/etoloji, hayvan anatomisi bilimleri konu alınmıştır.

Sevimli Mecmua'nın dokuzuncu sayısında 'Çiçeklerden Nasıl Koku Yapmalı?' bölümünde yer verilen metinde çiçeklerden koku yapılması süreci ve yapım aşamalarını aktarma sürecinde bitki bilimi (botanik), kimya, kimyasal mühendislik, kimyasal koruma ve muhafaza bilimi, fizikokimya ve kimyasal kinetik bilim dalları, derginin bu sayısında bulunan 'Faydalı Sualler' bölümünde ise, 'Kamerde İnsan Var mı?', 'Camide Ses Niçin Kolay İştilir?' ve 'Su İnsanı Atar mı?' sorularıyla sırasıyla, astronomi, akustik ve fizik bilimlerini konu almıştır.

Sevimli Mecmua'nın on birinci sayısında yer alan 'Faydalı Sualler' bölümünde aynanın çalışma ve yansıma prensibinin anlatıldığı 'Niçin Kendimizi Aynada Görürüz?' sorusu açıklanırken optik bilimi ve aynı bölümde yer alan bir diğer soru 'Tren Bir Tünele Girince Neden Gürültü Yapar?' metninde akustik bilimi konu alınmıştır.

Sevimli Mecmua'nın on üçüncü sayısında yer alan 'Kristof Kolomb Amerika'yı Nasıl Keşfetti?' adlı metin coğrafya bilimi ve tarihine dair bilgiler aktarılmıştır.

Sevimli Mecmua dergisinde yer verilen bilim insanlarına bakılacak olursa; derginin üçüncü sayısında 'Dünkü Çocuklar, Bugünkü Büyükler' bölümünde 'Gramofon ve Elektrik Muhteri Edison Sizin Gibi Bir Çocuktuk' başlığıyla Edison, derginin dördüncü sayısında 'Dünkü Küçükler Bugünkü Büyükler' bölümünde 'Markoni Bahçede Bir Teneke ile Oynarken Telsiz Telgrafı Nasıl Bulmuştu?' adlı metinde Markoni ve

derginin on üçüncü sayısında ‘Kristof Kolomb Amerika’yı Nasıl Keşfetti?’ bölümünde Kristof Kolomb konu alınmıştır.

Sevimli Mecmua dergisinde yer alan bilim içerikli yazılarda öncelikli olarak konu alınan bilimlerin kullanım sıklığına göre şu şekildedir: fizik, matematik, zooloji, botanik, astronomi, meteoroloji, kimya, fizyoloji, coğrafya ve havacılık bilimleridir.

Dergideki fizik konulu metinlerde yer alan fizik biliminin alt dalları kullanım sıklığına göre şu şekildedir: akustik, elektrik, mekanik, hidrostatik, elektromanyetizma, optik. Ayrıca dergide yer alan matematik konulu metinde matematiğin dalı olarak hesap, zooloji konulu metinlerde ise etoloji ve hayvan anatomisi, kimya biliminde kimyasal mühendislik, kimyasal koruma ve muhafaza bilimi, fizikokimya ve kimyasal kinetik alanları, konu alınmıştır.

Dergide yer alan bilim içerikli metinlerin yaklaşık yüzde 44,4 oranı Fizik bilimine, yaklaşık yüzde 11,1 kimya, her biri yaklaşık yüzde 7,4 oranda zooloji, astronomi, fizyoloji, coğrafya ve son olarak her biri yaklaşık yüzde 3,7 oranda olmak üzere matematik, botanik, meteoroloji ve havacılık bilimine ayrılmıştır.

5. SONUÇ

Hazırlanan tezin birinci bölümü; tezin amacı, literatür araştırması ve tezin kısa bir özetine yer verilen ‘Giriş’, ikinci bölümü Dünya’da dergicilik ve çocuk dergiciliği tarihi ve Osmanlı devletinde dergicilik ve çocuk dergiciliğinin başlaması sürecine değinilen ve ardından eski harfli çocuk dergilerinin tamamının kısa incelemelerine yer verilen ‘Çocuk Dergiciliği Tarihi ve Osmanlı’da Yayımlanan Eski Harfli Çocuk Dergileri’, üçüncü bölümü ‘*Musavver Çocuk Postası* (1923) Dergisinin Bilim Tarihi ve Bilim İçeriklerinin İncelenmesi’, dördüncü bölümü *Sevimli Mecmua* Dergisinin Bilim Tarihi ve Bilim İçeriklerinin İncelenmesi’, beşinci ve son bölümü ise ‘Sonuç’ bölümüne ayrılmıştır.

Osmanlı devletinde çocuk dergilerinin yayımlanmaya başlamasının dergilerde de belirtildiği üzere belirli başlı amaçlara sahip olduğu görülmektedir. İlk eski harfli çocuk dergileri çocukların derslerine yardımcı olmak ve eğitimlerine katkı sağlamak gibi amaçlara sahiptir. Yine aynı şekilde eski harfli çocuk dergilerinin yayıma başlamasındaki ortak amaçlardan biri devlete ve milletin çocuklarına hizmet edebilmek olarak tanımlanmıştır. Ülkenin kalkınması için bilimin şart olduğu ve çocuklarının eğitimlerinin önemi her fırsatta vurgulanmıştır. Eski harfli çocuk dergilerinin genelinde görülen batı teması, sıklıkla batının hayatı, bilimi ve bilim insanlarını anlatmak suretiyle dergilerde yer almıştır. Aynı şekilde sıklıkla görülen temalardan bazıları, hayvanlar ve hayvan sevgisi, çocuklarda temizlik, ahlak ve terbiye konularında metinler, başka memleketlerin çocuklarının hayatı ve ödüllü sorular gibi bölümlerdir.

Eski harfli çocuk dergilerinde bilim içerikli metinler; bilgi köşesi, bilimsel soru, bilmece, bulmaca, bilim insanlarının hayatı gibi bölümlerde yer almıştır. Aynı şekilde dergilerde yer alan bilim tarihi içerikleri ise; bilgilendirici yazı, bilim insanlarının hayatı, bilimsel sorular gibi bölümler içerisinde yayımlanmıştır.

Tezin ana konusu olan *Musavver Çocuk Postası* (1923) ve *Sevimli Mecmua* (1925) dergilerinde yer alan bilim tarihi ve bilim içeriklerinin belirli bölüm başlıkları altında yer aldığı görülmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde incelenen *Musavver Çocuk Postası* dergisinde genellikle ‘Tecrübe’/‘Fenni Tecrübe’ bölümlerinde çocuklara bilim ve teknoloji alanında haber, bilgi, deney gibi içerikler yayınlanmıştır. Dergide öncelikli olarak konu alınan bilim dalları bahsedilme sıklığına göre azalacak şekilde; fizik, matematik, zooloji ve meteorolojidir. Bu bilim dallarından fizik alanında yer verilen konular yer verilme sıklığına göre; optik, elektrostatik, elektrik, elektrik akımı ve basınç konuları, matematik alanında; oran, toplama, çıkarma, çarpma, bölme konuları yer almıştır. Zooloji alanında yer alan timsah ve yılanları tanıtan yazılar ise zoolojinin sürüngenleri ve amfibileri inceleyen alt dalı herpetoloji bilimi içerisinde incelenmektedir. *Musavver Çocuk Postası*’nda dikkat çekici içeriklerden biri, ‘ipnotizma’ başlıklı hipnotize etme konusuna yer veren metin olmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde incelenen *Sevimli Mecmua* (1925) dergisi genellikle ‘Faydalı Sualler’ bölümlerinde çocuklara bilim ve teknoloji alanında haber, bilgi, deney gibi içerikler yayınlanmıştır. *Sevimli Mecmua* dergisinde yer alan bilim içerikli yazılarda öncelikli olarak konu alınan bilim dalları kullanım sıklığına göre azalacak şekilde; fizik, matematik, zooloji, botanik, astronomi, meteoroloji, kimya, fizyoloji, coğrafya ve havacılık bilimleridir. Dergideki fizik konulu metinlerde yer alan fizik biliminin alt dalları kullanım sıklığına göre şu şekildedir: akustik, elektrik, mekanik, hidrostatik, elektromanyetizma, optik. Dergide yer alan matematik konulu metinde matematiğin dalı olarak hesap, zooloji konulu metinlerde ise etoloji ve hayvan anatomisi, kimya biliminde kimyasal mühendislik, kimyasal koruma ve muhafaza bilimi, fizikokimya ve kimyasal kinetik alanları, konu alınmıştır. *Sevimli Mecmua*’da dikkat çekici içeriklerden biri çocuklara tahtelbahir (denizaltı) yapımının aktarılması olmuştur.

Osmanlı devletinde yayımlanan eski harfli çocuk dergilerinin tamamı ulaşılan kaynaklar doğrultusunda incelendiğinde öğretim konularına ağırlık veren bazı dergiler olduğu görülmektedir. Tezin ikinci bölümünde ise yer verilen bu dergilere ait özetlerde, ulaşılan kaynaklar doğrultusunda öğretim konularından bilim tarihi ve bilim içeriklerinin araştırılmasına öncelik verilmiştir. Bu özetlerin hazırlanması

sırasında da bilim ve bilim tarihi içerikleriyle öne çıkan dergileri de nispeten tespit edebilmek mümkün olmuştur. Bu noktada bahsedilmesi gereken çocuk dergileri; bilim konusuna sıklıkla yer veren ve İslam bilim tarihi ve Türk tarihi hakkında bilgilendirici metinler yayımlayan *Bahçe* (1880) dergisi, coğrafyanın Araplar tarafından geliştirildiğini belirten, Arapların Amerika'yı Christoph Colomb'dan önce keşfe çıktıkları iddiasına yer veren ve Halife Memûn'un emriyle İbn Şakir adlı 3 kardeşin enlem ve boylamı bulduklarını ifade eden *Etfal* (1886) ve bilim içeriklerine dergide sık bir şekilde farklı ve dikkat çekici içeriklerle yer veren *Bizim Mecmua* (1922) dergileridir.

KAYNAKLAR

- Aile.** (1880). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/473>
- Akdağ, E.** (2012). *Sevimli Mecmua Adlı Çocuk Dergisi (Çeviriyazı, İnceleme)*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Akustik.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Astronomi.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Atalanta.** (1887). United Kingdom.
- Atmosfer basıncı.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Bahadır, O.** (2001). *Cumhuriyetin İlk Bilim Dergileri ve Modernleşme*. İzdüşüm Yayınları.
- Boys Own Paper.** (1879). United Kingdom.
- Bozkurt, N.** (2004). Memûn. *İslam Ansiklopedisi*, içinde (29, s. 101-104). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Erişim: 17.11.2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/memun>
- Clarendon Raporu.** (1864). Erişim: 30.01.24. <https://education-uk.org/documents/clarendon1864/clarendon1.html>
- Cücelik.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Çalıkuşu, N.** (2014). Bursa Dergileri. Erişim: 17.11.2023 <https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/1esq4mkezf4cc.pdf>
- Çocuk Bahçesi.** (1905). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/574>
- Çocuklara Arkadaş.** (1881). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/183>
- Çocuklara Kıraat.** (1881). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/426>
- Çocuklara Rehber.** (1897). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/396>

- Dixon, D.** (2001). Children's Magazines and Science in the Nineteenth Century, *The Johns Hopkins University Press on behalf of the Research Society for Victorian Periodicals*, 34 (3), 228-238.
- Elektrik akımı.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Elektrik.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Elektromanyetizma.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Emiroğlu, Ö.** (2020). *Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları (1869-1928)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergül, S.** (2014). *Çocuklara Rehber Dergisi ve 19. Yüzyıl Osmanlı Çocuk Eğitimindeki Yeri*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Etfal.** (1875). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/13680>
- Etfal.** (1886). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/861>
- Etoloji.** Türk Dil Kurumu. Erişim: 25.11.2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Fiziksel kimya.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Fizyoloji.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Fortna, B. C.** (2016). *Childhood in the Late Ottoman Empire and After/ The Ottoman Empire and its Heritage*. (Vol 59). London: Brill.
- Haftalık Resimli Gazetemiz.** (1924). Erişim: 25.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1227>
- Havacılık.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Hidrostatik.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Hipnoz Uygulaması Hakkında Bilgilendirme.** T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim: 25.11.2023. <https://shgmgetatdb.saglik.gov.tr/TR-24671/hipnoz-uygulamasi-hakkinda-bilgilendirme.html>
- Kadızzade, E. & Kılıç, K.** (2021). *1924-1925 Tarihli Haftalık Resimli Gazetemiz*. Ankara: Akademisyen.
- Kimyasak kinetik.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Kimyasal tepkime.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>

- Koyuncu, Z.** (2014). *Musavver Çocuk Postası Adlı Çocuk Dergisi (Çeviriyazı-İnceleme)*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kür, İ.** (1991). *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mekanik.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Mikrop.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Musavver Çocuk Postası.** (1923). Erişim: 17.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/892>
- Mümeyyiz.** (1869). Erişim: 17.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1825>
- Okay, C.** (1998). *Çocuk Hayatında Yenileşmeler 1850-1900*. İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Okay, C.** (1999). *Eski Harfli Çocuk Dergileri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Okay, C.** (2000). *Meşrutiyet Çocukları*. İstanbul: Bordo Kitaplar.
- Optik bilimi.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Ortaylı, İ.** (1995). *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (II) / Batılılaşma Sorunu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sevimli Mecmua.** (1925). Erişim: 17.11.2023. https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&dil=0&alan=tum_txt&tm=&q=sevimli%20mecmua&demirbas=SY0004051
- Sezgin, F.** (2007). *İslam’da Bilim ve Teknik I*. İstanbul: Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Sezgin, F.** (2016). Amerika Kıtasının Müslüman Denizciler Tarafından Kolomb Öncesi Keşfi.
- Sezgin, F.** (2017). Bütün insanlığın ortak bilimler tarihinde islam kültür dünyasının büyük yeri, duraklamaya yönelmesi. *İslam Bilim Tarihi Konferansları I*, içinde (s. 70-73). İstanbul: Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Statik elektriklenme.** Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Erişim: 25.11.2023. <http://terim.tuba.gov.tr/>
- Şahinbaş, S.** (1991). *Yazılı Alman Basını İçinde Gençlik Basını*. (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şendil, K.** (2008). *Talebe Defteri (1913-1919) 1-67. Sayılar İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçilmiş Yazılar*. (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şimşek, H.** (2001). XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine. *Milli Eğitim Dergisi*, 151. Erişim: 30.01.2024.

https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/simsek.htm

- Şimşek, H.** (2002). *Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekeli, İ.** (1995). *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (II)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tercüman-ı Hakikât.** (1880). Erişim: 17.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1717>
- The Girls Own Paper.** (1880). United Kingdom. uk.org/documents/clarendon1864/clarendon1.html
- Vasıta-i Terakki.** (1882). Erişim: 17.11.2023. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/812>
- Yanar, H.** (2001). *Bizim Mecmua Dergilerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yapar Gönenç, A.** (2007). Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. İstanbul Üniversitesi *İletişim Fakültesi Dergisi*. 29, 63-78. doi:10.17064/iüifhd.09388
- Yazıcı, N.** (2010). Takvim-i Vekâyi. *İslam Ansiklopedisi*, içinde (39, s. 490-492). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Erişim: 17.11.2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim-i-vekayi>
- Yılmaz, E.** (2015). *Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği 1869–1908 Ahlak, İlim, Dil, Tarih ve Coğrafya*. (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, H.** (1990). *Geçtiğim Günlerden*. İstanbul: İletişim.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ayşegül Kutluca

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2019, FSMVÜ, Bilim Tarihi

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- Prof. Dr. Fuat Sezgin’e Vefa, 2020, Editör ekibi
- Fuat Sezginle İslam Bilimler Tarihine Yolculuk, 2023, Editör ekibi
- Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştır maları Vakfı, Akademik Kurul Üyesi
- Prof. Dr. Fuat Sezgin ve İslam Bilim Tarihi Sempozyum 2022 - Sultangazi Belediyesi Düzenleme Kurulu üyeliği
- II. Uluslararası Prof. Dr. Fuat Sezgin ve İslam Bilim Tarihi Sempozyumu Sekreteryaya ve Düzenleme Kurulu üyesi 2021
- III. Uluslararası Prof. Dr. Fuat Sezgin ve İslam Bilim Tarihi Sempozyumu Sekreteryaya ve Düzenleme Kurulu üyesi 2023
- MEB işbirliği ile İslam Bilim Tarihi Semineri - Niğde Valiliği Katılım ve Teşekkür belgesi 2022
- İslam Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Semineri Çatalca Belediyesi teşekkür belgesi 2022
- MEB işbirliği ile İslam Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Semineri Kastamonu İnebolu Belediyesi katılım belgesi 2022
- MEB işbirliği ile İslam Bilim Tarihi Semineri Kırıkkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü Teşekkür Belgesi 2022
- TÜBİTAK Fuat Sezgin Kadınhanı ile Köklerine Dönüyor Projesi kapsamında İslam Bilim Tarihi Semineri katılım ve teşekkür belgesi 2023
- MEB işbirliği ile İslam Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Semineri Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü katılım belgesi 2023
- TÜBİTAK Denizli Buldan- “Fuat Sezgin ile Buldan Blim Yolunda” Proje kapsamında İslam Bilim Tarihi Semineri teşekkür belgesi 2023
- MEB işbirliği ile İslam Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Semineri Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü katılım belgesi 2022
- Tübitak Çatalca Fuat Sezgin’in Gönül Elçileri Projesi İslam Bilim Tarihi Semineri teşekkür belgesi 2022
- MEB işbirliği ile İslam Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Semineri Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü katılım belgesi 2022

**YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE
PATENTLER:**

- **Kutluca, A. , Ataş, M., Baybara, S.** (2020). *Prof. Dr. Fuat Sezgin'e Vefa.* İstanbul.

